D 17225
1 kötet
1940. 1-8. sz.

NAPKELET

ALAPITOTTA TORMAY CECILE

1940 • JANUÁR • 1. SZ.
XVIII. ÉVFOLYAM

vitnyédi NÉMETH ISTVÁN:
Újévi ballada 1940-ben

SÓTÉR ISTVÁN:
Mi a magyar?

THURZÓ GÁBOR:
Magyar utazás

ifj. VAYER LAJOS:
Művészet és közönség

A MAGYAR IRODALMI TÁRSASÁG KIADÁSA

NAPKELET

IRODALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

Felelős szerkesztő:

KÁLLAY MIKLÓS

Megjelenik minden hó 1-én.

Előfizetői ár egységesen egész évre 12 P. Külföldre 15 P.

A Napkelet szerkesztősége:

Budapest, VII., Damjanich-utca 42. Telefonszám: 130-456.

Ide kell küldeni mindazt, ami a lap szellemi részét érdekli.

Kiadóhivatal:

Budapest, VII., Rózsa-utca 23. Telefonszám: 131-420.

TARTALOM:

Oldal

vitnyédi Németh István: Újévi ballada 1940-ben 1
Sőlér István: Mi a magyar? 3
Szombathy Viktor: A csodamalom ... 9
Flórián Tibor: Ölelni tisztán (Vers) 13
Bán Aladár: Uuno Kailas költeményeiből 14
Nagy Méda: A mai életem is csak ennyi... (Vers) 15
Thurzó Gábor: Magyar utazás ... 16
Alexej Remizov: A bot 24
Ludvig Dénes: A világháborúk osztályozása 27
Hamvas Béla: A Taoteking-ből ... 30
Marék Antal: Gyógyul a magyar falu 34
Urbán Ernő: Takard el az orcád (Vers) 36
ifj. Vayer Lajos: Művészet és közönség 37
Toldalaghy Pál: Arabeszk (Vers) ... 41

A NAP VISSZHANGJA:

Athos: Ki a – magyar? 42
Pantagrue: Nyelvművelés, művészi magyar stílus 44
Mme Sans-Gêne: Az elsodort őstehetség 46
Pasquino: Kultúrcsere 47
Fábián: Szerelmi nyögdelések ... 47

Oldal

ELVEK ÉS MŰVEK:

Fábián István: Jókai sorsa a magyar kritikában 48
Mihály László: A huszonötéves pásztortűz 51
Bánsági: Bánsági irodalmi est Budapesten 53
Marék Antal: Szitnyai Zoltán: A Bocs 54
Örley István: Soós László: Kormorán 55
Nagy Méda: Török Sophie: Nem vagy igazi! 57
Szakáts László: A barokk 58
Legény Elemér: Némethy Ferenc: Paganini, a «Sátán hegedűse» 60
Thurzó Gábor: Takáts Gyula: Május 60
Zalai Fodor Gyula: Nyolc verseskönyv – huszonhat költő ... 61
Marék Antal: Kőszeghy Elemér: Kassa műemlékei 64
Mihály László: Ligeti Lajos: Afgán földön 64
z. f. gy.: Merényi Oszkár: Berzsenyi Dániel 65

SZEMLE:

Rédey Tivadar: Színház 66
Prahács Margit: Zene 71
Soós László: Film 74
Dömötör István: Képzőművészet ... 77

ÚJÉVI BALLADA 1940-BEN

Kiáltottak az emberek:
a tiszta fejek s a tiszta szívek.
Kiáltottak a gyermekek:
a Föld kertjének liliombokrai mind.
Kiáltottak az özvegyek, árvák:
a tegnapi, vad vihar hajótöröttei is.
Kiáltottak apák és fiúk,
míg sárban, vízben, vérben meneteltek
a tágtorkú, friss étkű, torz Halál elé.

Sikoltottak éjjel a harangok milliói.
A gyárszirénák, vonatok, hajók, autók
bőgtek, mert féltek, hogy lankad az életütem
s kiesik itt is, amott is egy fog vagy egy csavar
s az emberi tervek meghiusulnak,
nem lesz kenyér elég és más se,
csak döbbenet, hogy mi lesz hát velünk?

Volt csatatereknek jeltelen sírjai nyíltak
s katonatemetőkből sorakoztak a hősi halottak
zörgő glédába s várták,
mikor is lendül a hószín, karmesteri pálca
dirigálni a Kórust, a hősi halott milliók
lelket fagyasztó, szörnyű-szörnyű Karát!

A szájak pedig békét hazudoztak.
Angol, francia, német és orosz békegalambok
röpködtek az éterben és bombákká nőttek
és hulltak itt is, amott is pokoli kedvvel,
mint a Halál angyalai, hogy rommá tegyenek
városokat, hiteket, szíveket,
hogy meginogjon a szikla, a tölgy is
minden emberiben, ami szép, ami jó, ami bölcs volt!

A Földet átölelő, vén tengereken
tüzes fészkeket rakott a Halál, milliókat!
Itt is, amott is fel-felbukkan a vad Leviáthán

ORSZ. SZÉCHENYI-KÖNYVTÁR
Hírlapok—folyóiratok
1940. év 5033 sz.

s húzza a mélybe az emberi ész, hit,
munka, verejték büszkeségeit,
sápadt aranyat, kincset, milliárdnyit
s embert is sokezerszám.

Éhes, éhes a tenger!
Telhetetlen és — jaj! jaj! — tölthetetlen
étkű a gyomra,
azért fütyörész könnyre, siralomra
bőségének boldog napjaiban!

Ködök lebegnek síkon, hegyeken . . .
ködbe borult az emberi értelem is . . .
De túl ködön és vak sötéten
szerte lobognak örök csillagok
s a szőke hold se húnyta be szemét
s a nap se bukhatott holtan a véres tengerekbe . . .

Igaz: most a Sátán itt székel a földön valahol,
de Róma áll még és állni fog örökké
s a Sátán-verte lelkeken harangoz
és térdre esve irgalomért eseng
az Emberért, ki Véren vétetett,
kiváltatott a Sátán börtönéből,
hogy Ember legyen, ne féreg s barom!

Igaz: a Sátán itt székel a földön valahol,
de az Isten mosolyog most égi trónusán
ezen a sátáni-emberi, véres, vad tusán
és várja,
mikoron ejtik ki a népek
véres, rémes játékszereiket ördögi kezükből,
hogy Felé nyujtsák imádságos, szelíd lendülettel
békességért, hitért könyörögve!

És akkor újra felragyog a nap,
nászi ezüstbe öltözik a hold,
a csillagok szeme gyöngyöt sír örömében,
megszelidül a Tenger s szelídek lesznek a galambok is,
s elindul az Ember délről, nyugatról, északról, keletről
a Csillag után karácsonyi szívvel
a kisded, rongyos Betlehem felé!

vitnyédi Németh István

MI A MAGYAR?

Irta: *Sőtér István*

Kevés könyv érkezett oly fájó, nyugtalanító időszerűséggel, mint a Szekfű Gyula szerkesztette legújabb Magyar Szemle-kötet. «Mi a magyar?» Ez a kérdés a legutóbbi években mind gyakrabban tolult ajkunkra s a felelet nem váratott magára soká. Túlsokan siettek a felelettel, túlsok hamis próféta szerette volna maga hasonlatosságára festeni a magyarság arcát. Kétségtelen, hogy a magyarság öntudata, önmagáról alkotott képe súlyos sérüléseket szenvedett, épp a legutóbbi esztendők folyamán. Soha tévedés, hazugság nem lehet vészesebb, mint manapság, soha nagyobb szükségét nem éreztük milétünk tisztázásának, mint a hűtlenség, a zűrzavar e szomorú éveiben. Tetszetős, csábító kép nem egy int felénk a tanok és hitvallások tömkelegéből. Jó és gonosz szándék egyaránt megtalálták legékesszólóbb szavaikat s az igazság utáni vágy mind kevesebbeket égetett leküzdhetetlenül. Nagy változások és megpróbáltatások idején támad ennyi tévhit és ál-dogma az egyházak kebelében, ilyenkor jár bárány-bőrben a farkas, ilyenkor szólnak leghangosabban az ál-Messiások a tereken. Önismeret ürügye alatt vezetnek önmagunk elvesztésére. Annyi ellentmondó tan, annyi szakadárság közepette ki találja meg az utat, mely kivezet az ingoványból?

Be kell vallanunk, hogy a magyarság önismerete a legutóbbi években élte talán legválságosabb korszakát; soha ilyen idegen, ilyen mostoha kort! Az ősi, magyar jellem, mely történelmünket irányította, műveltségünket kialakította, csaknem idegenné vált az utódok lelkében. Az a hagyományos magyar bölcsesség, mely még a Mohács utáni időkben is élt és hatott, mind ritkábban hallatta szavát. Elvesztette önmagát a magyar, s kísérleteiben, hogy ismét magára találjon, idegen mintát akart követni. Az önmagától való lassú elidegenedés egyre közelebb vitte egy belső válság felé, mely nemzeti létét alapjaiban fenyegette.

A magyarság fogalmának elhomályosulása, összekuszálódása a vezető szellemi réteg soraiban vált különösképp tragikussá. A zűrzavart növelték azok a jószándékúak, kik félrevetvén az értelem utait, ihletett, de homályos szavú látnokok irányítását keresték. Bizonytalan érzelmek, sejtések szavára figyelt mindenki, mivel az igazi megismerés útja nehezebb, kényelmetlenebb volt. Ködös

és hazug magyarság-kép alakult ki, melynek vonásait hol irodalmunkban, hol parasztságunkban keresték, anélkül, hogy e vonások csalóka játéka ellen védekezni próbáltak volna.

Sokszorosan eljött hát az ideje annak, hogy az a réteg, mely tisztán és hűségesen őrizte az *igazi* magyarság arcát, szavát emelje a kótyagos és érzelgős ál-önismerettel szemben. Mindeddig az irodalom vállalta ezt a szerepet; nehéz időkben a magyar jellem, a magyar lélek egy vers, egy drámai költemény, vagy akár egy regény szavaival szólt korához. Ma sem mondhatnók, hogy az irodalom elfeledkezett volna szent hivatásáról, hogy a magyar sors közömbös lenne számára. Sajnos, a mai magyar irodalom, még legjobbjaink kezén is, túlságosan átengedte magát egy érzelmi, lírai hullámnak, melynek már természetétől fogva sem állhatott ellen. Nyilvánvaló lett, hogy a magyar mult tanulságait s a jövő lehetőségeit annak az újászületö magyar tudományosságnak kell kutatnia, mely ezáltal legméltóbb feladatához jut el s mely egyedül képes a szenvedélyek és érzelgősségek homályában az igazság ösvényét megtalálni. A magyar önismeret most nem lírai látnokok, hanem szigorú és könyörtelen módszerrel dolgozó szaktudósok tulajdona.

Nagyjából ezek a meggondolások vezették a *Mi a magyar?* munkatársait, s a kötet bizonyítja, hogy tervüket következetesen megvalósították. Történelem és nyelvészet, irodalom és embertan, stilisztika és zenetörténet tanulságai egymást támogatják, egymás tételeit erősítik. A tucatnyi munkatárs vizsgálódásai legtávolibb területéről ugyanazokhoz az örök elvekhez tért vissza. Pedig csak a rokontudományok vékony szálai fűzték őket egymáshoz — de hátukban érezték a fenyegető veszedelmet s az idő sürgetését, melyet a szerkesztő előszava oly világosan jelenít meg a kötet homlokán: «Nemsokára három éve lesz annak, hogy a Magyar Szemle szerkesztőségében négyen-öten, mindnyájan az ötvenévesek korosztályából, megbeszéltük ennek a könyvnek a tervét. Akkoriban még kevesen vették észre a láthatáron a felhőket, melyek még csak felvonulóban voltak és amelyekről még kevesebben képzelték el, hogy egyszer majd sötét árnyékot vethetnek erre a napsugaras országra. Bevallom, mi sem éreztük a veszedelmek igazi nagyságát, de szorongó érzésünk volt és arra gondoltunk, hogy ezzel a könyvvel útbaigazítsuk azokat a jóhiszemű magyarokat, akik a kíméletlenül ránkrohanó szellemi áramlatok, propagandák káoszában, amikor magyar a magyarra mutat, mint rossz, gyönge, hamis, beteg magyarra, nem tudják többé, mi is az igazi magyarság. *Valami normafélének* szántuk ezt

a könyvet, hogy öntudatossá tegye az emberekben magyarságukat és megóvja őket a tévelygésektől, az illúzióktól, az ingoványba süllyedéstől.» Ugyanakkor a «lírai magyarságvízióktól» int óva a szerkesztő.

«Három éve», «az ötvenesek korosztályából»! E könyvnek sokkal előbb kellett volna megjelennie, bár nem feledhetjük, hogy három éve, a harmincasok, sőt a huszasok korosztályából nem egy hang kelt már, teli aggódással, váddal s e könyv útját tulajdonkép néhány fiatalabb nemzedék egyengette. Úgy érezzük, az idősebbek, a többet tudók, a tájékozottak — engedtek a fiatalok, a keresők, a tájékozódók sürgetésének. Ki tudja, mennyi az ő részük abban, hogy a magyar tudomány legnagyobb képviselői kiléptek szaktudásuk szigorúbb köreiből a sürgető jelen viharos vizeire.

A magyar jellem legfontosabb vonásai borultak homályba már a kiegyezés éveitől kezdődően. Babits Mihály cikke nem egy sajátságra mutat rá, mely már alig ismert a mi nemzedékünk számára. Ez a tanulmány különben Babits legfontosabb írásai között foglal majd helyet, és örök példát mutat arra, hogy az irodalom eszközei lehetnek éppoly hasznosak és megbízhatók, mint a tudomány eljárásai. Az író, ki saját elemző «módszerével» közelíti meg feladatát, tulajdonkép a regényíró lélekelemző, jellemző készségéhez méltó munkát vállal. És így a magyar jellemnek, a magyarság arcképének megrajzolásánál írói, művészi készségeinek kell leginkább hasznát vennie. Miért hihetnénk kevésbbé az írónak, kit tapintata, ösztönei segítenek, s ugyanakkor lelkiismeretére is hallgat, mint a tudósnak, ki tulajdonkép ugyanabból az anyagból, csak más úton szerzi ismereteit? Történelem és irodalom kettős gazdagságából építette meg Babits azt a portrét, melynek valóságáért nemcsak mint gondolkodó és tanító, hanem — talán elsősorban — mint művész vállalja a felelősséget.

Sokakat meglepnek talán ez arckép vonásai és sokan találják ellentmondónak azzal a délibábos vagy tragikus képpel, melynek elterjedése elsősorban az írók bűne. A magyar nehézkesség és flegma, a szkepticizmus és a vállalkozástól való húzódozás a magyarság legdicsőbb korszakaiban bizonyultak helyénvalóknak. «Legnagyobb cselekedete akárhányszor a cselekvéstől való tartózkodás! Nem cselekvő, hanem szemlélődő, aki nyugodtan néz körül, és mindig jól tudja, mikor nem szabad és mikor nem érdemes cselekedni. Már helyzete is erre utalja. Cselekedettel többnyire csak ronthat. Egyetlen önvédelme az óvatosság». Ez a felismerés épp azokat a hízelgő elképzeléseket cáfolja hathatósan,

melyek a magyar nép útját a törekvő és tülekvő szomszédok történelmével rokonnak szeretnék látni. Babits módosítani szeretné a «harcos magyar» megállapítást: a magyart ő inkább «politikusnak» látja. Mily messzire visznek bennünket az önismeret legelső próbálkozásai a freskószerű, milléniumi magyarság-képtől! De ugyanez önismeret igazságának tartozunk azzal a belátással, hogy a «magyar tudós típusa, Bolyai, hosszú tétlenségeivel hirtelen zseniális nekibuzdulásaival. A költőé Arany, sok töredékével. A festőé a birtokára vonuló, hosszú évekig ecsethez nem nyúló Szinnyei.» Szinte félünk a rosszakaratú magyarázatoktól, melyek Babits merészen konzervatív s a magyarság lényével annyira rokon megállapításait fogják kísérni. «A magyar ma hivatást teljesít azzal is, hogy ragaszkodik ősi, nemes és termékeny lomhaságához. Körülöttünk az újítások jelszavai zúgnak s cselekedni valóban muszáj, amíg élünk, változtatásokra folyton szükség van. De számunkra ez csak muszáj és eszköz, nem pedig öröm és cél. S jaj a magyarnak, ha egyszer egészen elveszíti öröklött nemzeti inerciáját, ezt a pompás és bölcs lomhaságot, mely ezer éven át megtartotta; ha átalakul s játékává züllik a megingott élet zavaros erőinek.»

Mindvégig sajnáljuk, hogy a *Mi a magyar?* gyüjteményes alkotás, tökéletes részletek sorozata. A magyar nép arcának széles, minden vonást felölelő ábrázolása megindulhatna ezeknek a kis sommáknak nyomán. Talán a minta is megvan már, melynek hatása alatt ezt a nagy magyarság-portrét felvázolhatná valaki: Eckhardt Sándor *Francia szellemében*, melynek magyar párja mindinkább sürget. Eckhardt Sándor itt megjelent cikke maga is kitűnő adalékokat nyujt ehhez a majdani képhez. A magyarság körül kialakult külföldi babonák burleszk sorozata élvezetes és szellemes, de ugyanakkor nagyon keserű olvasmány. Karikatúravolta azonban sokkal kevésbbé nyilvánvaló, ha szembeállítjuk azzal a képpel, mely a határokon *belül* alakult ki az önismeret erényének kivesztével. Ennek az önismeretnek kanyargós útjait Keresztury Dezső követi a jelenkor válságáig, melyet ő jellemez legtalálóbban. Tragikus önismeret, mely kissé meddő is marad mindig: a felismerésre nem új tettek, nem nekilendülések miatt van szüksége e népnek. «Fegyelme, belátása keresztény és európai, emlékezete és vágya azonban az európai kultúra előtt vagy alatt élő erők szövetségét keresi; műveltségével otthon érzi magát nyugaton, de ösztönében a magányosság, az utat-tévesztettség érzései nyugtalankodnak.»

Az önismeret tágabb kérdései fogják körül azt a néhány

A.M.N. KÖNYVTÁR HIRLAP OSZTÁLYA

csil'ogó tanulmányt, melyek a legfontosabb problémákat a szaktudósok szempontjából nézik. Kerecsényi Dezső képe a magyar irodalomról, Viski Károlyé a néprajzról, csak növelik türelmetlenségünket, mellyel ezeket a túlsokat összezsúfoló remekeket szélesebben, könyv formájában szeretnők látni. De nemcsak ezek az írások, hanem a magyar fajról, a zenéről, a nyelvről, a stílusról s a képzőművészetről szólók egy új «magyarságtudomány» csiráit rejtik. Zolnai Béla tanulmánya pedig éppen úttörő s a magyar stílus kutatásának módszerét talán elsőízben állapítja meg. Gondolatai és ötletei sokkal gazdagabbak, hogysem egy ismertetés kereteiben hozzájuk szólhatnánk. Az a mód, ahogy a francia s a német stílust a magyarral szembeállítja, termékeny utakat nyit a magyar stílus jövendő vizsgálata számára.

Kodály Zoltán tanulmánya keresi az utat, mely az alkotó művészt erőinek végső forrásához, a népi kultúrához vezeti. A kötet munkatársai közül ő érzi át talán legjobban minden igazán nagy magyar alkotó gondját, a nyugati és népi örökség összeegyeztetését. «Egyik kezünket még a nogáj-tatár, a votják, cseremisz fogja, másikat Bach és Palestrina. Össze tudjuk-e fogni e távoli világokat?» — Talán egyik tanulmány sem ölel át olyan széles területeket, mint Gerevich Tiboré, kinek műve egy új magyar művészettörténet körvonalait vázolja fel, olyan művészettörténetét, mely még így, leegyszerűsített formájában is, egyedüli korszerű összefoglalása a magyar képzőművészetek napjainkig érő fejlődésének. — Zsirai Miklós tanulmánya nemcsak a magyar nyelvészet legújabb eredményeinek foglalatát nyujtja, hanem talán legelsőnek próbálja e nyelv szellemét, felépítését, törvényeit a nem-szakkörök számára is hozzáférhetővé tenni. Műve így nemcsak világosságával kap meg bennünket, hanem azzal a könnyedséggel is, mely a nyelvtudomány legbonyolultabb tételeit az esszé igényeire hangolja át. Farkas Gyula, Bartucz Lajos (tanulmányának erényei Zsirai dolgozatának szándékával rokonok), valamint Ravasz László munkái nélkül nem lehetett volna teljes az a kép, melynek kialakítását a szerkesztő céljául megjelölte.

A magyar önismeret tanulságait azonban leghatásosabban Szekfű Gyula tanulmánya foglalja össze. Mintegy kiegészíti s a történelem változásai közé ágyazza azt a képet, melyet a kötet elején Babits Mihály már felrajzolt. Az ősi tulajdonságok, a szabadságszeretet, a vitézség s a politizáló hajlam alakulását, sorsát követi válságos napjainkig. A történész hivatott egyedül megmondani, hányszor lett hűtlen a magyar jelleme sugalló szavához. Az ősi magyar állambölcseség három nagy birtokosáról, Fráter

Györgyről, Báthory Istvánról és Bocskai Istvánról rajzolt jellemzései a tanulmány legszebb lapjai. Az utánuk következő évszázadokban kettészakadt magyar öntudat mindinkább készíti a tragédiát, melyet a pillanatnyi eszmélés sem tud már megakadályozni. Ez az illúziótlan történetszemlélet egyaránt szembenéz a kuruc vétkekkel s a halálos vágással, mely a jobbágyot kimetszi a nemzet testéből. A vezetőréteg tehetetlenségét nem egy helyen vádolja az összeomlásért. «Azon a 67-es alapon, töretlen magyar jellem ősi realizmusával, nagyot és tartósabbat alkothatott volna, semmint az az ország, mely 1918-ban süllyedt el. Ehelyett az úgynevezett közjogi küzdelembe vetettük magunkat, szabadságot követeltünk és meglévő szabadságunkkal nem tudtunk élni, saját nemzeti erőinket nem tudtuk felhasználni, de még csak meg sem akartuk azokat ismerni. Önismeretünk soha nem volt oly csekély, mint a dualizmus korában.» Befejező szavai nemcsak az egyedüli megoldást mutatják, hanem azt a «normát» is, melyet a könyv bevezetésében ígért s melyet érvényesnek állít minden «jóakaratú» magyar számára: «a magyarságot mindig a szellem tartotta fenn s ősi jelleme is, durva erőszaktól és formalizmustól távol, erőteljes és finom vonások egybefűződéséből állt elő: vitézségtől szolgált szabadságszeretetből és az egyedülálló, senkire sem számítható magányos ember körültekintő, hideg, józan érzékéből. Jövőnk ezeknek a tulajdonoknak, mondhatjuk: erényeinknek érvényesítésétől függ, tehát éppenséggel nem reménytelen. De amíg ez ősi erők egyetlen mai letéteményese, a szegény nép és mindazok, akik nem felelősek az utolsó emberöltő hibáiért, ki nem alakítják az új vezető osztályt, mely ismét történeti multunk és jellemünk szerint fog cselekedni, addig nekünk, a szellem embereinek kell kötelességünket megtenni, még akkor is, ha végül bele is hullunk nyitott szemmel Kölcsey, Vörösmarty, Arany sötét kétségbeesésébe. A szellem legelső kötelessége pedig az önismeret».

A CSODAMALOM

Irta: *Szombathy Viktor*

A KOMOLY, öreg Väinämöinen a tó szélén ült és a vadkacsával beszélgetett. A vadkacsa igen okos madár volt: megjárta a délkeletet és délnyugatot, járt a tengerek partján és az aranyerdőkben. Még ott is, ahol nincs féléven át éjszaka, hanem örök napsütés ragyog. Megnézte Väinämöinen családjának, Lemminkäinen familiájának rokonait a nagy folyó mellett és az áldott pusztaságon, azok éppen ide-oda vándoroltak jobb hazát keresni.

— Megtaláltad-e a boldogságot? — kérdezte Väinämöinen a bölcselméjű vadkacsát, de a madár csak a szárnyát rázta feleletül.

— Hol keressem hát a boldogságot? — türelmetlenkedett a bölcs Väinämöinen — mondd meg nekem, ha annyi országot bejártál!

— Ott lenn, délen, ahol a finnek testvérei laknak — szólt a vadkacsa, ott is azt kérdezte tőlem egy agg, tudós ember, akit táltosnak hívnak. Ők azt tartják, északon van a boldogság Ti úgy vélitek délen van. Még én se találtam meg, de egy vén sirály, aki már tízezeréves, beszélt egyszer a nagy titokról. Azt mondta, hogy a boldogság egy csodamalomban forog, a reménység vize hajtja. Fenn északon a lappok földjén terül el a szivárványok tava. Abból ömlik a reménység vize. Ez a víz hajtja a boldogság malmát. És tudod mi a csodálatos? Ahogy a víz aláömlik a beteljesülés völgyébe, rögtön el is tűnik. Hát ezt a malmot keresd meg!...

Felkerekedett tehát a bölcs, öreg Väinämöinen, akit Ilmarinen, az örök kovács csak Väinö-nek becézgetett kedvesen, vele szedelőzködött öccse a csélcsap Lemminkäinen, de nem maradt el az örök kovács sem és hármasban ballagtak, fel a messzi Pohjolába, a lappok havas földjére, ahol félévig tart az éjszaka, félesztendeig a nappal. Ballagtak, ballagtak a hullámos tengerig, ott Ilmarinen hajót ácsolt. Serényen segített neki ebben a bölcs Väinämöinen, hiszen gyakorlata volt benne. Egyszer, régen, Louhi királynő leányának, a szépséges Pohjolának már készített Väinämöinen csodahajót, gazsaly szárából s éppen az utolsó fejszecsapást mérte az árbocra, amikor azt a nevezetes sebet ejtette a térdén. Azóta is ott piroslott a térdekalácsán a nagy fejszecsapás nyoma s hogy most újra hajóácsoláshoz fogott, nagy sóhajtással nézegette régi sebét. Ez emlékeztette boldogabb ifjúságára a bölcs Väinämöinent s az jutott eszébe, hogy valahányszor boldogságra törekedett, fejszével kellett azért megharcolni és vére hullott a reménység tavába.

— A boldogságot vérrel kell megvenni! — emelte fejszéjét a hajónak Ilmarinen az örök kovács és utolsó vágást mért az árbocra.

Így készült el a nevezetes hajó.

Jó szelet vártak, jó szelet kaptak, kifeszültek a vitorlák és röpült a hajó, messzi Pohjola felé. Már hét nap és hét éjjel táncoltak a tengeren, amikor Ilmarinen kormánytfogó kezét egy hatalmas csuka harapta meg. Csuda csuka volt! Húsz rőf a hossza, olyan nehéz, mint tízszer Lemminkäinen. De Ilmarinent sem nyírfatejjel táplálták, felragadta a legnagyobbik evezőt és rövid küzdelemmel agyonverte a csuda csukát. Nem is bocsátotta ki a kezéből s úgy berántotta a hajóba, hogy az majdnem felbillent. Erre már Lemminkäinen és a bölcs Väinämöinen is felébredt. A csuda csuka mozdulatlanul feküdt a fenéken. Väinämöinenen volt a sor, hogy a csukát megfőzze és ezért kényelmesen kezdte vakarni a csuda csuka pikkelyeit.

Ahogy vágja-szeli a csuda csukát, hogy-hogy nem, kezében marad a feje. Éppen az állkapocs-csontjánál fogta meg.

— Mit állsz úgy szó nélkül? — szólt rá az éhes Lemminkäinen.

— Nem hallod? — kérdezte Väinämöinen — milyen szép nótát fúj rajta a szél?

Ilmarinen is leszállott a kormányrúd dobogójáról. Még a sirályok is megállottak egy percre a levegőben és elültek a vaskos hullámok. A csuda csuka állkapcsán gyönyörű nótákat játszott a lappföldi szél, de olyan szép nótákat, amilyeneket Suomi népe még sohasem hallott és Kalevala fiai sohase daloltak. Väinämöinen sietve simította ragyogóra a csuda csuka állkapcsát. Kettős ívbe hajlította, finom, zengő idegeket feszített közéje és megpengette a szerszámot.

Így lett Väinämöinen az első lantnak, a csuda lantnak a gazdája. Most már boldogon hajóztak tovább.

Újabb hét nap és hét éjjel telt el, Ilmarinen felvette medvebőr gunyáját és Lemminkäinen is az iramszarvasbőr csizmákat. Hideg szél fújt a lappok földjén, sápadtan sütött a nap, szomorú zuzmók dideregtek a völgyek mentén, ahogy kiléptek a partra és útnak indultak Pohjola országába.

Elől ment Väinämöinen, a csuda lanttal. Utána ballagott Ilmarinen az örök kovács az evezőkkel. Legvégül sétált a csélcsap Lemminkäinen, aki most is csak azt figyelte, merrefelé kacsintgathat és melyik szépséges lapp leánynak rángathatja meg a sapkáját a kunyhók mellett?

Ahogy mennek-mendegélnek a huncut Väinämöinen belekap a csuda lantba és pendít egyet rajta. Ennek a lantnak a szava és a szikrázó északi fény egy-testvérek voltak. Mindenfelől, amerre csak mentek, kicsődültek a pohjolaiak és szájtátva hallgatták a nótát; a dal olyan gyönyörűen zendült meg a csuda csuka csuda lantján, hogy könny csordult

ki a lappok szeméből. Mindegyik könny drágakővé fagyott. Néhány könny a hóba hullott s ott megolvasztotta a havat, de úgy megolvasztotta, hogy ismeretlen, különös világok mosolyogtak a könnyek nyomán. Az istenek kettéválasztották a felhőket s úgy figyelték a dalt, majd közelebb jöttek és leültek a bércek tetejére, a jéghegyek ormára s figyelték Väinämöinen nótáját.

A ravasz Väinämöinen meg csak pengette a zengő szerszámot, a csuda csuka csuda lantját. Már a medvék is lemásztak a hegyekből, iramszarvasok gyűltek a lant köré, bozontos kutyák csöndesedtek el és fókák evickéltek ki a partra.

Pohjola népe, minden lapp férfi és lapp nő, odasereglett a csuda lant köré, Väinämöinen eszeveszettül pengette rajta a nótát. De olyan szépen, hogy Lapország minden lakója álomba szenderült. Ilmarinen, a kovács, szét sem nézett még a vidéken, hogy merre őröl a csudamalom, Lemminkäinen meg se cirógathatott minden lapp leányt, máris nehéz álom szárnya szállott Pohjola népére. Elszenderedtek a férfiak, a gyermekek és az asszonyok. Elbóbiskoltak a medvék, még az istenek is behúnyták a szemüket.

Ilmarinen csak azt várta. Alig, hogy lebillent a feje az utolsó éber lappnak is, odament a csudamalomhoz, amely a boldogságot őrölte a remény vizével, egy nagy-nagy sziklához láncolva, eloldotta a láncot, vállára kapta a malmot. Lemminkäinen serényen segített neki ebben. Abbahagyta a lant pengetést a bölcs Väinämöinen is és ugyancsak szaladtak a malommal. Rohantak, rohantak hegyen át, völgyön át, zuzmós réten, jeges tavakon, jobbról vezette őket az arany nap, balról az ezüst hold és hét nap, hét éjjel futottak a tengerig. Ott ringatta a jeges hullám még az öblös hajót most is. Nosza, beugrottak a hajóba a fürge kalevalaiak, középre tették a csudamalmot és ugyancsak könyörögtek szélért.

Ekkorra azonban már a lappok álmának is vége lett. Alig hogy eltávozott Väinämöinen a csuda lanttal, felébredt Louhi királynő és éktelen haragra gerjedt. Elvitték a boldogság malmát! Köd borult a lappok országára és kemény tél rázta szakállát. Nosza, rohant Louhi királynő embereivel, már messziről kiáltozott s mivel a tengerek urának jóbarátja volt, a tengerek ura hatalmas vihart támasztott. Louhi emberei hajókon, csónakon űzték, kergették a csudamalom elrablóit, de ügyesek voltak Kalevala fiai is, nem adták meg magukat.

A hetedik éjjelen azonban olyan vihar zúgott a tengeren, amilyen még nem volt és soha nem is lesz. Hiába Ilmarinen ereje, Väinämöinen bölcsesége, Lemminkäinen cselvetése, a hajót hátára kapta egy vén hullám és a csudamalom, a boldogság malma a tengerbe fordult.

Három darabra szakadt.

A csudamalom tetejét a lappok ragadták meg és a Louhi királynő visszavite Pohjolába. Mit használ azonban a tető, ha a garat nincs meg. Azóta is örök szomorúság, kemény, küzdelmes élet Pohjolában a lappok zuzmós földjén.

A garat a finneké lett. Ilmarinen hátára vette a romokat és meg sem állt, míg az ezeregyedik tó szigetének közepére le nem tette. Azóta vidámabban ragyog a nap Suomi fölött és eljövendő neki az örök boldogság.

Ám, a harmadik részt, az ablakokat és az ajtót felragadta a vadkacsa és vitte, vitte dél felé tengereken túl, zöld völgyek és kék hegyek fölött, folyó partokon és susogó nádasok mentén, egyre melegebb országba. Egyre forróbb tájakra ért vele, ahol nincs féléves éjszaka, csak örök nappal ragyog, mind délebbre ment, ahol két távoli testvér, Hunor és Magyar küzdött a boldogságért. Ők is a boldogságot keresték éppen, de ők lovon kergették.

Szállt, szállt a vadkacsa, hullatta tollait, terjesztette szárnyát és mire a zöld vetések fölé ért, megváltozott még a hangja is.

— Ahol egy turul! — intett az ég felé Hunor és testvére, Magyar megcélozta egy nyílvesszővel a madarat. Mert hiszen mindegy, hogy a boldogsághozót vadkacsának vagy sasnak nézzük-e, csudamalomban forgatják-e, avagy fehér szarvas képében rohan előttünk az idők végtelenjében.

Pattant az íj, röppent a nyíl és a különös madár szárnyszegve zuhant a boldogság keresőinek lába elé. Piros vére festette meg a földet.

— Ne menj tovább, nyugatra, mert minden lépés boldogságáért véred fog folyni — intette Hunor a testvért, mert járatos volt a táltosok tudományában.

De Magyar nem hallgatott rá. Nem is a madárral törődött, hanem a csudamalommal, amelynek ablakát, ajtaját idáig hozta a madár, hogy vérével öntözve adja át a boldogságkergetőknek, az álomüldözőknek.

Ott állott a malom, tető nélkül, garat híján csak ablaka hívott, ajtaja nyílott.

— Én átlépek ezen az ajtón, megyek nyugatra — mondta Magyar, de testvére Hunor, félretolta gyengéden.

— Előbb én megyek! — mondta és belépett az ajtón. Belépett és el is tűnt, azonmenten.

Sokáig várt Magyar, talán száz évig is, vagy még tovább, amikor ő maga is belépett az ajtón, mert kíváncsi volt a boldogságra.

De ez különös küszöb volt és csodálatos ablak. Valahányszor Magyar egyet akart lépni, a küszöb mindig elcsúszott. A boldogság házába belépni soha nem lehetett, csupán az ablakok nyíltak meg és azokon át nézhetett be a királyfi. A malom padlatán csodamadár tollászkodott. Ma-

gyar megcélozta, de a madarat nem fogta nyíl. Száz nyílat kilőtt, mint a száz beleveszett a végtelen messziségbe.

— Ki vagy te? — rivalt rá Magyar a csodálatos, színestollú madárra.

— Én a délibáb vagyok. Én a soha el nem érhető boldogság vagyok. Én az illanó álom vagyok, én a lelkedből fogamzottam és a vadkacsa vére táplált. Te engem kergetsz és fogsz még kergetni sok száz évig, de csak délibábot üzöl, ködképet üldözöl, álmot hajszolsz és mindig csak délibábot kergetsz. A délibáb fog téged vezetni és esténkint tűzlángjánál melegszel. És ez csak szalmaláng lesz, hamar fellobban, gyorsan elhamvad.

— És mégis megyek nyugatra! — kiáltotta a fejedelemfi.

Lovára kapott, átugrott a malmon. Ketten vezérelték: délibáb és szalmatűz.

Délibáb és szalmatűz . . .

ÖLELNI TISZTÁN

Közöttetek szeretnék lenni
s élni paraszti-jámboran,
türelmesen és bölcsen.
Vetni magvető nyugalommal
s bevárni míg termésre érik az idő.
De mint a szélnek rohannom kell,
játszanom kell: illattal és füsttel,
kavarni virágport s szennyet.
Viskók felett, sátrak felett,
tört ablakokon át,
a nagy-nagy házak udvarán vágtatni át.
Megállni sohasem lehet
és nem szabad,
mikor a Cél hajt vadul.
Hiába tudod, hogy minden ház:
a házad,
s szívekben: az otthonod.
Rohanni kell,
s mint a szentek,
érintve mindent,
s mégis érinthetetlenül,
Ölelni tisztán: a világot.

Flórián Tibor

UUNO KAILAS KÖLTEMÉNYEIBŐL
(1901—33.)

HÁLÓBAN

Hal vagyok, ki a hálóból
menekülést nem talál.
Testem mélyen fölsebezte
sok éles, metsző fonál.
Ragyogó, mély, kristálytiszta
víznek tükre int felém.
Szabad halak, ti hozzátok
nem juthatok soha én!

A tengernek zöld szemébe
csak messziről nézhetek.
Kis lazacok, be örömest
cserélnék én véletek!
Ha örvénybe kerültök ti,
ellsülyedtek — s vége van.
Csak a sorsnak hálója öl
lassan, lassan, kínosan.

A HATÁRON

Határunk nyílt. Előtte
van Ázsia, Kelet.
Európa, Nyugat mögötte,
őrt állok én közepett.

Tündéri föld mögöttem;
rajt' falvak, városok.
Hazám, én drága kincsem,
védlek, fiad vagyok!

Éjjel süvöltve támad
szél ott túl s hord havat.
— Uram, atyám- s anyámnak
adj csöndes álmokat!

Töltsd be csűreinket,
a nyáj számos legyen,
áldjad meg földeinket!
— Én őrt állok híven.

Keleten téli éj dúl
árasztva zord fagyot.
Csak szolgaság van ott túl —
tanúk a csillagok.

Árny leng a messze pusztán:
Iván, a szörnyeteg.
Vészjóslat kél az ajkán:
véres regg közeleg.

De sírból lóra pattan
apáink serege
s kopját ragadva bátran
ront a határ fele.

— Halljátok, síri lelkek,
amit most fogadok,
s ha eskümet megszegném,
sújtson le bosszútok:

A.M.N. HIRADÓSTÁNYA

Nem fog tapodni ellen
nyugalmatok helyén,
nem lép e hantra kegyetlen' —
a Végeken őr leszek én!

Idegen nem lesz soha úrrá
azon, mi szent örökünk,
bár sáskaként zúdul rá!
Sírt ás neki kezünk.

Bősz medveként dühödve
kiállok a fegyver elé,
hogy áldást hozzak a nőkre
s a kis bölcsők fölé . . . .

Nyilt a határ. Előtte
van Ázsia, Kelet.
Európa, Nyugat mögötte —
én őr vagyok közepett.

Finn eredetiből fordította: **Bán Aladár**

A MAI ÉLETEM IS CSAK ENNYI...

Hintára kapaszkodtam egyszer, aprócska
lány, alig tíz éves talán. Fölöttem kéket
tükrözött az ég és a hársfák lombján
szelíden táncolt a fény. Nem félsz?
— kérdezte anyám. Én nevettem.
Körülöttem forrt a zaj,
a liget sikongott s ember-ember hátán
hömpölygött a széles, poros utakon.
Repültem! . . . Milyen parányi volt lent
a nép s milyen furcsa ágbog az integető kéz.
Eveztem vakmerően, egyre följebb,
mámorosan tagadtam a földet és siklottam
a messzeség és a titkok tárt öle felé.
De egyszer, jaj, a hintáslegény iszonyú keze
felém kapott és kimért pályámról
átlendített durva röhögéssel.
Egy pillanat! És az őrült ívben minden
fejtetőre állt: hidak, fák, házak és
emberek parányi ponttá zsugorodtak
csak a testem nőtt a szédület örvényében
emberfölöttivé . . . Aztán zuhantam és én
az eleven anyag, aki egy percre láttam
a kaoszt és kitárt eget, — megborzadva
és utálkozva bukdácsoltam a földön.

— — — — — — — — — — — — — —

A mai életem is csak ennyi . . .
és ez emlékbe fáradt arcom beletemetem.

Nagy Méda

MAGYAR UTAZÁS

Esztergomtól Szentendréig Irta: *Thurzó Gábor*

Dévénytől Esztergomig síkságon tör kelet felé a Duna. Kétfelől lapos partok fogadják, végtelen gabonatáblák, szelíden és békésen hullámzó lankák. Nagy szigetet ölel körül s vízimalmok fekete láncát ringatja; Esztergomnál jelenik meg az első domb, szakadékos, sziklás, összeszorított ököl: nem is csodálatos, hogy ilyen, magyar királyok várát hordozza, dacosan. Románkori termeket, kápolnákat, oszlopfaragásokat, a szent király hálótermét, melyet törmelékkel, szeméttel töltöttek tele, ablakaiból a túlsó partra lövöldöztek császári, majd török katonák. Szemben a Garam ömlik a Dunába, alacsony füzfákkal beszegve, vizében most libák eveznek, akik után belegázol meleg időkben a libapásztor is és az összeszűkülő folyam vonulását követi pillantásával. A Garam fölött egyre magasabb lesz a part, Esztergom után mindjobban egymás mellé szorulnak a dombok s a Duna két partjáról Basaharc körül a Pilis és a Börzsöny sötétkék hegyei néznek egymással farkasszemet. A regényes Duna szakasza következik, ünnepélyesen, romantikus regék hangulatát hordozva jelenik meg s aki Szentendréig autón, csónakon bejárja a hegyeket, szimatol a falvakban, rója a városok utcáit, úgy érzi: Magyarországot szelte keresztül-kasul.

Esztergom köré a magyar király-idők idillje fon regényes pókhálót. Az eltemetett kastély szép és szomorú jelkép. Kápolnájában királyok térdepeltek, a csavart oszlopú, áttört rozettájú ablakokon Franciaországból jött királyné nézte a folyam vonulását s míg harci kürtök rivalltak, hazagondolt. A Dunán lovasok úsztattak át, apró lovakon apró kemény emberek, — a román palota körül magyar történelem. A falakon freskók ragyognak, a négy erény, szőke, Giotto-szemü hölgyek; a próféták szakállas fejei a biblia tanításait idézik s ugyanakkor Vitéz János dolgozószobájában láthatjuk a zodiákus misztikus ábráit, aranyló mozaikból kirakva. A kápolna oszlopfején magyar arcképet örökített meg a kőfaragó művész, talán a palota építője: tömör, erős arccsontú, kerek fejű ez a régi önarckép, az Árpád-kori magyarság mintázta meg benne önmagát. Aki a termekben bolyong, megtalálja a háziliftet, mely a földszinti traktusba vezetett le s melyen talán étkeket húztak föl, királyi lakomák asztalára. A cselédség kazama-

tái sötétek, nedvesek, a boltíveket még a hajdani olajmécsek füstje festette feketére. Aki a palotában vándorol, szük csigalépcsökön járhat föl-le, titkos folyosókra nyithat és az esztergomi palotában úgy ismerheti meg a magyar történelem egymásra fekvő rétegeit, mintha a föld kérgét metszené át. A legalsó réteg az Árpádok francia kultúrája, III. Béla aranyideje, ez a korai, barbárabb humanizmus. Ez emelte a szentistváni palota alapjai fölé a kápolnát, ez faragtatta az oszlopok fejeit, ennek müve a kápolna kerek apszise, mely mögül később ágyúk lödöztek a várvívókra. A második réteg Mátyás reneszánszáé, Vitéz János a palota gazdája, aki Itáliából hozatott festöket. A főpap palotája, itt az esztergomi hegyfokon, a tudomány bástyája volt: Magyarország fölé könyököl ki. Jánus Pannónius verseit olvasva, ma is otthonosan kiismerhetjük magunkat a főpapi dolgozószobában, a palota udvarán. A harmadik réteg a várvédöké és a törököké, ök töltötték föl a falakat törmelékkel, szeméttel, hogy a várat ne lőhesse szét ellenséges ágyúgolyó. A harmadik Esztergom falai alatt a bujdosásból hazatért Balassa Bálint verekedett s ahol most a prímási palota magyar barokkja vonul végig a Dunaparton, talán ott érte golyó, ott hanyatlott Rimay János karjaiba. A negyedik réteg a felejtö századoké. A betemetett palotán kirándulók járkálnak, a császári idökben a polgárok sétálnak, nézik a Garamot, keresik a láthatáron a Tátrát, a Mátrát, a Fátrát. Néha felfedeznek egy-egy alapfalat, óvatosan ásni kezdenek, majd újra betemetik, amit találtak és csak az utóbbi években indulnak neki ihletett csákányok a Várhegy felbontásának. Aki elsönek tekintett az Árpád-kori palota oszlopai, freskói, mozaikjai közé, káprázattal láthatta, hogy a magyar történelem épen maradt, ragyogó Pompei-jét fedezte föl.

A Várhegy körül az egyházi és polgári Esztergom földszintes viskói, kacskaringós, platános utcái, barokk kanonoki házai, sárgára festett templomai lepik el a földet. Az utcákon papok sétálnak, sok a lila cingulus, a prímási kertben néha sietö főpapokkal találkozhat a polgárság, Esztergom iskoláiban bencés és ferences szerzetesek nevelik magyar életre a hajdani vár zselléreinek, vitézeinek, zsoldos várvívóinak, ittrekedt török tisztviselöinek utódait. A Dunasor, a Viziváros polgárai nyáron Kovácspatakra kirándulnak, ott építettek régies, faverandás, emeletes villákat, a patak szük, szagos völgyében. Húsz esztendeig csak útlevéllel mehettek át a szembeni partra, a villák lassan szétmálltak, a tetökön becsurgott az eső, a zsaluk gálickék festéke lepattogzott s akik annyi év után ismét kinyitották az ablakokat, a verandák ajtaját, nedves, párás dzsungelbe tekintettek bele. A regényes Duna első

festöi pillanata tárult a Kovácspatak kilátójáról letekintök elé. Kékeszöld hegyhátak köröskörül, láncszemekként egymásba karoló vonulatok fogják közre a folyót, két partján keskeny országutak vezetnek. A kovácspataki kihalt nyaralók hangulata békésen tizenkilencedik századi. A nagy vendéglö elött a muzsikáló pásztor vörös szobra elporladt, a hegedüt rozsdás drót tartja kezében, a pásztor feje alig ökölnyi, de ez a hegedü húsz esztendön keresztül hivogatott a másik part felé: éjszaka, a dunamenti kertes házakban, biztosan hallották szavát. Kovácspatak porló, gazzal, bokrokkal telenött romantikája azt jelzi, hogy a Duna mostani szakaszán fájdalmas, pusztuló, régies hangulat lobog majd sokáig, mint öszi szélben az ökörnyál.

A török-idöket idézik az esztergomiak eszébe a másik parton Basaharc apró házai. A falu erdökbe vész, szlovák favágók élnek benne, a Pilis mindjobban emelkedö lankáin a falvakba benyomul az erdö. A parasztházak udvarába lecsúsznak a tölgyek, a bükkök, a falvakon néhol úgy vonul végig egy-egy dús erdösáv, mintha patak lenne. Párás a levegö, télen-nyáron avartól illatos, mert az ösfák alatt nem terem bokor, nem nö gaz, sötétség kúszik köztük, pára. Varázslatos erdö tart Basaharctól szinte Izbégig, még Szentendre pismáni dülöjének házai számára is ebböl az erdöböl szakítottak ki darabokat. Az országút szerpentineken kanyarog a Dobogókö felé. Regényes viaduktok szelnek át egy-egy völgyet, Pilisszentlászló egyre mélyebbre kerül, csak a templom tornyát látni, de lassan azt is elmeríti az erdö. Fák, fák mindenütt, néhol keskeny utak, a vonulat oldalán olykor meredek szántóföld, kicsi rétek, legelö bárányokkal. Az erdökben szegény falvak húzódnak meg mindenütt, ahonnan Pestre jönnek napszámba a parasztok vagy szilvát visznek Esztergomba. Az országút lassan kapaszkodik a Dobogóköre. A hegytetö mellvédje alatt a mélységben megjelenik ismét a Duna. Keskeny szalag csak, összeszorítják a hegyek, melyek most is csodálatosan, furcsán sötétkékek. Egy-egy hajó úszik el s a parti világ fölött a vándor azt érezheti, hogy egy öserdö fölött lebeg, fák tengere fölött. A hegyek éleit, csúcsait fák lepik be, a szemnek bársonyos, hullámzó látvány a Pilis és a Börzsöny találkozása a Dobogókö alatt. A szél a hegytetöröl Pilisszentkereszt, Pilisszántó falvai felé fúj, köves irtásokra, kékre festett szlovák házakra, melyek egyikében „túl a Nagy-Kevélyen, túl a Kis-Kevélyen" télen-nyáron remeteségben élt sokáig Erdélyi József, keserü elvonulása köré a Pilis múlhatatlan tájképeit festve. Talán látjuk is, ahogy ott kóborol egy téli napon az erdöben, a rossz országúton, megáll az ösvényen, visszanéz a tájra:

„... Vékony köd lebeg alant,
vékony hó fedi a közeli alvó,
karósoros, barázdás dombokat,
mint óriási fehér csipkekendő.
A messzeséget takaró ködön át,
éppígy hallom áttetszeni a kormos,
vágtató gőzös acélmorajját".

Köd, pára lepi el a Pilis oldalát, elmeríti a falvakat. Ősszel szelíden kóválygog a köd, de nem tünik el sohasem igazán. A Dobogókö tetejéről ezüstösen csillognak az erdök. Aztán felszáll a köd, de „égbe-mossa" még a Pilis erdös-bérces homlokát:

„Igy nagy a Nagy-Pilis, ha istene
felhőbe-ködbe burkolja magát:
ne lássa senki vállát, nyaka szirtjét,
elég, ha látja sziklatérdeit,
melle közén sötét sörték gyanánt
meredező bozótos erdeit".

Megragadó, erőteljes tájképek hullámoznak Erdélyi József pilisi rapszódiájában. Petöfi Alföldje lüktet ilyen elevenen, múlhatatlanul a verssorok ezüst bilincseiben.

A bükkösbe fenyöfák örökzöldje vegyül, de a Pilis pompája halandó, nosztalgikus. Nyáron is ösz van itt, elmúlás, különös, rezzenéstelen csend. Ilyen csendben fut az országút Csobánka felé, ahol szakállas sziklák meredeznek a falu felett, a Kis-Kevély, a Nagy-Kevély csúcsai látszanak, marcona, köves, forró tájkép: egy pillanatra a mesevilág különös alakú, kövévált szörnyekhez, megdermedt mesehösökhöz hasonló sziklái bukkannak elö láttukra az emlékezetből. A sziklák azonban elbújnak az erdökben, a Dunapartra visszatérve az egyetlen lovagvár, Visegrád, már nem sziklákra épült. A szürke romok váltak itt sziklákká és romlottak regebeli alakzatokká, mint egy szürke kakastaréj az erdövel benött várhegy tetején. Nagy Lajos birodalmának árnyéka tükrözik a Duna vizében, az idö, amikor királykisasszonyok laktak még a termekben, az idö, amikor gáláns, lovagi regék születtek. A termeknek plafónja ma az ég, az ajtók kicsorbultak, a várudvaron csak a feneketlen ciszternába huhoghat bele a kiránduló és a bátrak megmászhatják a falakat, mint a csobánkai sziklákat. Zách Felicián éjszakánként végigrohan még a szobákon, számonkérni a szép Klára becsületét, kezében kardját suhogtatja, éppúgy, mint Arany János balladájában, a romok közt virító pipacs talán Zách

Felicián és a Zách-nemzetség kihulló vérére emlékezik. A vár alatt, enyhe lejtőkön, az erdő: a „királyasszony kertje", kampanula virágzik benne halványkéken, mint szentképeken a bárány csengettyűszalagja, magasra nő a kosbor s a megműveletlen természet vadon, az avar és az erdei virágok illatától nedvesen érkezik el Salamon-tornyához és Görgey Artúr villájához.

Salamon-tornyából az Árpád-korba tekinthetünk még egyszer bele, mint egy mély kútba, honnan kísérteties visszhangokat hallhatunk. A rab király itt egy szabadabban áramló Duna zúgását hallotta s fájdalmát öserdőbe kiáltotta bele, ugyanabba az öserdőbe, ahol most elkerítve, az utolsó magyar bölények harapják a tisztásokon a füvet és birkóznak játékosan a tölgyekkel, bögnek szívszakítóan valami elpusztult, valami visszahozhatatlan után, a hajdani Salamonhoz hasonlóan. A tornyot újjáépítették, kifoldozták Béla király kapuját is, a kiránduló mintha egy régi várba lépne be a kapun keresztül. Béla király kapuja után jelenik meg a másik visegrádi rab, Görgey Artúr üvegverrandás viliája, gyümölcsösbe, szőlőbe, erdőbe veszve. Áprily Lajos találkozott itt a nagy Árulóval:

„Suhogó mult és lélek itt az erdő,
bolyongóit már régen ismerem.
Ha vándorolgatok a csalfa csendben,
az Áruló is sokszor jön velem.

Nézd, ott lakott. Onnan nézett a vízre
s töprenkedett a véres hőskoron.
Amikor már nem volt egy hű vitéze,
bástyája lett a várhegy és a rom.

Zúgott a vádak fegyveres haragja,
ő néma úr volt és fegyvertelen.
Kemény hátát a kőnek megvetette:
Támadj, világ, támadj, történelem".

A gyülölettel dacoló Görgey fehérszakállas, aggastyán alakja, ahogy a szőlejébe indul, ahogy vendéget lát, ahogy a hajóhídon végigtopog, eleven ma is még Visegrád házaiban, hatalmas udvarú vendéglőiben. Élnek még a szomszédok, nagybajuszú, ősz, malaclopós, fekete szalmakalapú sváb polgárok, a nagy Áruló lassan kihaló környezete. Ők még emlékeznek arra, amit Jászai Marinak mondott kilencvenedik születésnapján: „Megéreztem, hogy a költők fognak engem kihúzni a pocsolyából". Görgey háza körül a

magyar biedermeier légköre leng, a szabadságharc éveinek gyászfátylas derüje, mely mögött a vár csorba romjai regényes magyar sziluettet vetnek az égre. 1842-ben, egy Bartlett nevü angol rézmetsző utazott végig a Dunán s Visegrádról is készített két hajszálfínom metszetet. Milyen germán romantika ez a két metszet! Viharos fellegek között véres hold úszik s a vár mintha a Rajna mentén lenne s Undine történetét illusztrálná. Ez az éjszakás, holdas romantika idegen Visegrádon, világos ég, őszi lombok illenek hozzá s házaiba keserü foglyok, önkéntes remeték, sváb vincellérek.

Visegrád várfokáról Nagymaros apró házaira látni. Nagy üdülő ez a falu, parasztlakásokkal, ahová nyárra pestiek vonulnak ki, hogy lármával töltsék meg a néhány utcát, a Duna sekély partját. Nagymarosra kirándulókat öntenek vasárnaponta a hajók, a szelíd, egyre inkább rengeteggé sürüsödő, forró erdőbe hátizsákos turisták menetelnek, a réteket, melyeken gyerekmagasra nő a fü, papirossal szórják tele, s Kisinócig, Kóspallagig eljutnak. Az utak mentén vad nószirom bontogatja hamvas, sárgáslila szirmait, elökelő, nemes virág, lassanként kipusztul. A Börzsöny fái, erdöi szellősebbek, barátságosabbak, mint a Pilis, a ritkán felötlő falvakban mintha egy régi idill utolsó foszlánya bújna meg. Márianosztra komor neve bontja meg a táj békéjét, de Márianosztrának is csak a neve. Az asszonyok börtöne szép, tiszta épület, barokkos kapuval, porszagú kápolnával, a hársfák alatt puha csönddel. Az ablakok rácsozata riaszt csak meg; a templom kórusának faléces tetöig érö kerítése, a tágas udvaron végigsietö kékruhás börtönörök, vizet cipelő rabasszonyok emlékeztetnek arra, hogy a néma hely börtön, ahol bünösök élnek a cellákban, a közös hálótermekben, a mühelyekben s életükre csak nagyon magas ablakokból hull le a kinti fényesség. A börtöntöl messzehúzódott a falu, szemérmesen és tapintatosan, pedig nincs miért szégyenkeznie, a börtönből él, a rabokból húz szerény hasznot. Az elsuhanó autó után némelyik kertből vágyódó szemek néznek: rabok, asszonyok, akik úgy követik tekintetükkel a szabadság követeit, mint a váci földeken a zsákruhás, sorban kapáló férfirabok, akik mellett meg-megcsillan a börtönörök szuronya.

Köbányák csilléi, apró kisvasút siklik a Kóspallag körüli hegyekből Szob felé. Feltünik az Ipoly, két partján zöld legelökkel és melles, erdös, sötét hegyekkel. Északi partján Helemba apró házai látszanak, a húzós komp, amely térdig-bokáig érö vizen viszi keresztül a munkások és parasztok biciklijét. Szob fölött, az Ipolyba belenyúló földnyelven, talán most is ott van még egy rit-

kás ligetben a régi határkö, egyik felén a magyar címer angyalaival, a másikon a csehszlovák kétfarkú oroszlánnal. Szob régi határpályaudvara üres, mint ahogy üresek a cseh garnizónok, csendőrlaktanyák emeletes, a réteken elszórt épületei. Az országút a Duna mentén, a folyó útját pontosan kirajzolva indul délnek, Zebegény felé. Zebegény közelében a Duna vize mind sötétebb. A Pilis és a Börzsöny hegyei rávetik árnyékukat, alakja egyszerre olyan lesz, mint egy hegyekkel körülvett alpesi tóé. A folyó itt kanyarodik a maga legvadregényesebb szakaszába s mintha egy időre megtelepedne. Aki csónakon ül, azt összeszorítják az erdős, sziklás hegyfalak. Hallgatag, zord tájkép, Kaspar Friedrich David romantikus művészete kellene, hogy megfesse különös fenségét. A festők azért már fölfedezték, Szönyi István egyik képén zebegényi temetési menet vonul, apró figurák, szívdobogtató primitívséggel s délben a Dunán ugyanúgy bomlanak ezer meg ezer sugárrá a fények, mint Patkó Károly rézkarcain. Zebegényt Nagymaros követi, mégegyszer látszik Visegrád viziója, majd egy régi, divatos nyaraló, Veröce, villái ütköznek elö a kertekből. Sok-sok ház, vendéglö, platános udvar könyököl itt a folyó fölé, a kocsmai terraszok bástyái szinte a vízből emelkednek elö s a szembeni partról a szemlélönek Veröce bástyafalat, megerösített várat juttathat eszébe, ahol kirohanáson törik fejüket a várvédök. A fabetétes, tornyos, színes üvegablakú folyosóval körülvett villák barnák, ósdiak, a Svábhegy nyaralóira emlékeztetnek s a tizenkilencedik század legnyugodtabb éveiből valók, amikor kocsin jöttek még ki vasárnaponta a pesti villatulajdonosok és ahol most motorcsónak hasítja a vizet, a fiatalság szandolinon evezett a vízimalomkerék nagyságú lapátokkal elúszó gözösök felé.

Veröce után a Katalin-hegy lejtöjéröl a váci székesegyház tömzsi falait látni, azután a Duna partja ellaposodik, olcsó nyaralóhelyek, gyártelepek, a hosszú pesti kültelek házai szegélyezik. A másik oldalon egyideig még kitart a regényes Duna, Leányfalu hírneves nyaraló, írók, színészek, nagypapok villáival, az országút mentén jegenyesor. A dombokban Izbég törökkori települése csillan meg, aztán Szentendre első házai következnek, a szölök, a Pismán gazdag gyümölcsösei. A magyar, sváb, szlovák falvak szeszélyesen kapcsolódó sora után az első város a szerb Szentendre, a legendás Sveti Andrija. Az országútról eperfás udvarokba, sötét rejtelmes szobákba látni be és egy fehér kökerítés mögött az első szentendrei görögkeleti idegen az öreg, lassan haldokló Preobrazsin-templom. Különösek Szentendre halódó, porralgyommal fölvert szerb templomai, melyek körül régi temetök sír-

kövei támaszkodnak a kerítésnek. A Preobrazsin falára kívülről naiv freskókat festettek, amiket kikezdett az eső, a szél. 1700-as sírkövek szerb betűit olvashatjuk a sírköveken, a földből egyszer csak egy kar nyúlik elő: sírkövön van az is. A világháború előtt a templomudvaron kólót táncoltak még, ma ruhát szárítanak, férges almát őriznek a toronyban s ritkán nyitják meg litániára a vastag, díszes fakaput. Az udvaron fekete, olajbarna arcú asszony söpör és figyeli a magyar beszédet: tüzes és rejtélyes jelenség, mint a Preobrazsin ikonosztázának szerb Máriája, titokzatos Szüz Anyája.

A hajdani Sveti Andrija egyre inkább magyar Szentendre lesz. A békekötés óta rengetegen vándoroltak vissza délre, a görögkeleti egyház száznyolc hívőt számlál, jobbmódú, előkelőbb család csak kevés lakik a főtér zárt erkélyes, jellegzetesen szentendrei empire házaiban. A város szívében az egyik későbarokk stílusban épült templomban diót őriznek, a dombon a katolikus plébánia lépett a szerb egyház helyébe, az országút mentén, a város szívében, a Grcska-templomot a reformátusok vették meg. Az egyikben most örökmécs ég, a másikban az úrasztala látszik, de falaikba cirillbetűs síriratok tapadnak még mindig. A katolikus plébánia fölött a Püspök-templom dacol a mulandósággal, szakállas szerb püspök sétál a kertjében és három lelkes szeminarista. A barokk Péter Pál, Nikolajszka és Archangel Michail templomokat szétdúlja a pusztulás. A törött ablakokon bever a szél, az eső, nagy darabokban potyog tornyukról a vakolat, a tető lukas, vedlenek a főkapu fölött a díszvázák, előtetszenek a téglák. Sveti Andrija elsorvad, a zegzugos sikátorokban, a püspök-templom bozótos domboldalára alig járkálnak már szerb nagypolgárok s a görögkeleti egyház, melynek legnyugatibb posztja volt ez a barokk, szentendrei szerbség, a Nyugat nagy katolikus tengere előtt, nemsokára felszívódik, úgy ahogy a polgárság felszívódott lassan, akaratlanul, erőszak nélkül a magyarságba. Az iskolában még szerbül tanítanak néhány gyereket, de a vadregényes, erdős-hegyes Dunától búcsút véve, csak erős pillantású, kreol arcok juttatják eszünkbe, hogy a Duna pilisi szakaszának végső pontján Magyarország egyik legzártabb, legkülönösebb világa villant fel előttünk.

A BOT

Kárpátaljai orosz népmese **Irta: *Alexej Remizov***

EGYSZER egy ember mendegélt hazafelé az éjszakában. Sivító szél kavarta körülte a havat, telehordta vele szemét, fülét. Megmászott egy dombot s a domb tetején falu volt. Alig ért a faluba, hegedűszót hallott.

— Biztosan lakodalom van, — gondolta magában.

Csakugyan lakodalmat laktak. Bement az izbába, ahonnét a danolás hallatszott, szerencsét kívánt a fiatal házasoknak és melegedni kezdett.

Hát ott látta egyik komáját is. Az asztalnál ült. Megszólította ilyenformán:

— Hová mégy kedves komám, a lakodalmas néppel?

— János pópához. De hová tartasz te ilyen későn?

— Elherdáltam kicsit az időt. Haza igyekszem.

— Hallod-e. Nem okos dolog ilyen későn az utat róni.

— Ugyan ugy-e, komám? Én bizony csöppet se félek.

A másik odahajolt a szomszédjához és fülébe súgott valamit. Vazul csak most vette szemügyre ezt a szomszédot. Ült, mint aki nyársat nyelt, a penészes vén ember, aztán egyszerre csak eltűnt az asztal alatt.

— Biztosan megártott neki az ital — gondolta magában Vazul.

Ebben a pillanatban komája valamit csendesen a kezébe nyomott.

— Fogd ezt a botot Vazul és indulj szaporán, ez hazasegít. Ha hazaértél, tedd csak a pad alá.

Vazul fogta a botot és kászálódott, hogy útnak induljon. Felkerekedett az egész háznép is.

Csakhamar elhalt a muzsika, a hegedűszó, a nóta, a koma ment a nászneppel egyfelé, Vazul meg másfelé.

Vazul békésen mendegélt a havon át. Egyszerre csak éktelen süvöltözést hallott, nehéz vasak zörögtek, recsegés, ropogás zaja kelt, harang zúgott, olyan volt, mintha gerendákat zuhintottak, deszkákat szaggattak volna. A szél tarkójába süvített, alig tudott a talpán megállni, szerencse még, hogy a bot nem engedte elesni.

A muzsika, a hegedűszó, a danolászás, az egész boszorkánylakzi megérkezett a pópa házához. Bezörgettek, rikoltoztak. Nem jött semmi válasz. Még erősebben rázendítettek — választ, most sem kaptak. Még világosság se rebbent az izbában. Erre betörték az ajtót.

A lakás üres volt, a pópának se híre, se hamva. Hogy lehet az? Erre szörnyű pusztításba kezdtek, összetörtek, szétvertek mindent, ami útjukba került, ki az ajtófélfákat, ki a tetőt. A nagy csattogás és rombolás során felszakadt a zsúpfedél és a szalmapernye sziszegve kavargott a szélben.

Vazul maga se tudta, hogy került haza. De komája tanácsa még eszébe jutott, a pad alá tette a botot, azután asztalhoz ült, hogy vacsorázzon.

— Tudod-e asszony — mondta —, hogy találkoztam a kománkkal.

— Melyikkel?

— Hát Peterrel.

— Hol láttad? Hiszen meghalt.

— Ugyan. Ezt a botot adta nekem, ládd-e, ott a pad alatt. Aztán elment a lakodalmas néppel János pópához.

Az asszony összecsapta mind a két kezét, a megboldogult koma éppen úgy boszorkány hírében állt, akárcsak János pópa.

— Hányszor megmondtam már neked, hogy ne csavarogj az utakon ilyen késő éjtszaka.

Megvacsoráztak, civódtak még egy kicsit, aztán nyugovóra tértek.

Kinn szurokfekete volt az éjtszaka, a hó tovább kavargott. Az izbában valami szöszmötölés hallatszott, meghitt éjjeli

lény volt — a *nocsnix* —, amely egyik faltól a másikhoz, egyik szögletből a másikba vándorolt, bekukkantott ide is, oda is, szuszogott, sóhajtozott, nyögött.

Vazul egyszerre csak látta, hogy a penészes vénember előbújik a pad alól és kiegyenesedik ; komájának lakodalmas szomszédja volt, ráismert. A vén ember jobbra-balra nézelődött, néhány lépést tett a fal mellett, azután eltűnt.

Másnap későn kelt Vazul. Felesége már rég a kemence körül tett-vett. Vazul a pad alá pillantott, ahová a botot tette. A bot nem volt ott.

— Nézd csak, asszony, a botnak hült helye.

— Hát nem megmondtam neked, nem kell éjnek évadján kinn csavarogni? — mondta az asszony és tovább motozott.

Vazul most már tisztában volt vele, miféle matériájú botot nyomott kezébe a komája a mult este ; nem volt az közönséges bot, hanem valóságos boszorkány.

A boszorkány bottá változott, hogy elrejtőzködjék a többi elől ; biztosan olyan boszorkány volt, aki rossz fát tett a tűzre.

Hallotta aztán, hogy János pópa másnap hazatért, de nem tudott bemenni az izbába, mert nem volt teteje és mindent pozdorjává zúztak benne.

Hát ilyenek a boszorkányok, nem kímélik még a maguk fajtáját se.

Azóta Vazul mindig idejében tér haza. Sohasem marad kívül későn és ha leszáll az éjtszaka, senki rá nem venné, hogy kimenjen. Pedig eleget dagasztja az utakat.

A VILÁGHÁBORÚK OSZTÁLYOZÁSA

Irta: *Ludvig Dénes*

Veit Valentin-nak, az Angliába emigrált hugenotta származású német történetírónak közvetlenül a háború szeptemberi kitörése előtt jelent meg Amsterdamban «Weltgeschichte» című kétkötetes figyelemreméltó műve, amelyben tudományosnak nem nevezhető kísérletet tesz az újkori világháborúk osztályozására. A spanyol örökösödési háborút a *dinasztiák* világháborújának tartja, a francia forradalom és Napoleon küzdelmeit a *nemzetek*, 1914—18-at az *imperializmus* világháborújának, majd megjegyzi, hogy a készülő — időközben már ki is tört — új nagy háború valószínűleg a *fajok* világháborúja lesz.

A legfeltűnőbb hibája ennek a felosztásnak, hogy nem azonos szempont szolgál alapjául. A dinasztiák, a nemzetek és a fajok csak hordozói lehetnek, az imperializmus pedig gyüjtőfogalma a hatalmi céloknak és törekvéseknek, amelyek minden háború mélyén ott rejtőznek. Minden háború alapjában véve imperialista természetű, még a vallásháború is, hiszen a katolikus Richelieut, vagy XIV. Lajost semmiesetre sem vallási szempontok vezették akkor, amikor a német protestáns fejedelmekkel, vagy éppen a mohamedán török birodalommal szövetséget kötöttek. Abban tehát feltétlenül igaza van Valentinnak, hogy az 1914—18-ik évi világháború az imperializmus világháborúja volt, de ugyanezt mondhatjuk a spanyol örökösödési háborúról és a napoleoni harcokról, sőt a legújabb angol-francia-német háborúról is, amely egyébként nemcsak egyenes folytatása, hanem úgyszólván második része az 1914—18-as háborúnak. Ezt állapítja meg Valentin is, amikor így ír: «*Ami Párisban létrejött, az nem volt jó béke, hanem rossz fegyverszünet*». Ez a megállapítás kétségbevonhatatlan történelmi tény s ebből az következik, hogy az 1914-ben kitört világháború még mindig nem szűnt meg és most került sor — a két évtizedes «rossz fegyverszünet» után — ugyanennek a világháborúnak a második részére. Itt tehát szó sem lehet — mint Valentin feltételezi — fajok világháborújáról, hiszen ellenségesen került szembe egymással két szláv nép: a lengyel és az orosz, két germán nemzet: a német és az angol s ugyanakkor barátsági szerződésben talált egymásra a germán Németország és a szláv Szovjetoroszország, kikapcsolva még a világnézeti ellentéteket is. Ez is csak azt bizonyítja, hogy minden háború természeténél fogva imperialista jellegű.

Ebben az értelemben ír Valentin az 1914—18-as világháborúról, amikor a következőket fejtegeti: «*A világháború nem a demokrácia küzdelme volt az autokrácia ellen; az orosz cárizmust még sem lehetett a demokrata gondolat harcosának tekinteni. A világháború nem volt a kis nemzetek függetlenségéért vívott küzdelem sem; az idegen népeket elnyomó Oroszország semmiesetre sem számíthatott ennek az elvnek védelmezőjéül. A világháború harc volt a német birodalom világhatalmáért*». Amennyiben viszont ennek a német világhatalmi pozíciónak a kivívása Anglia világhatalmának megcsorbulását jelentette volna, mindkét oldalról a világhatalomért folyt a küzdelem, egyfelől birtokon kívül, másfelől birtokon belül. Tegyük fel a

kérdést: csakugyan ez volt a tét a huszadik század világháborújának első részében?

Sem a kérdés, sem a felelet nem lehet ilyen egyszerű. Ok és cél nehezen ragadható meg, egy pillanatra felbukkan, majd ismét alámerül az ezerféle vágyból és megfontolásból, mohóságból és kényszerűségből, akaratból és szenvedélyből, eszményi jelszavakból és emberi hibákból, szellemi és gazdasági szükségletből fakadó események cseppfolyós anyagában. Sem a kérdésben, sem a feleletben nem beszélhetünk tehát egyetlen okról, vagy egyetlen célról, csak ezeknek bonyolult és változékony szövevényéről, öntudatos törekvésekről, vagy öntudatlan tendenciákról. Nem szabad szem elől téveszteni azt sem, hogyha a hadviselő felek elismerik, sőt nyomatékosan hangoztatják is a háború imperialista jellegét, a hatalmi törekvéseket mindig az ellenségnek tulajdonítják és saját hivatásukat éppen abban jelölik meg, hogy az ellenség imperializmusának ellentálljanak és határt szabjanak.

Leghelyesebb tehát, ha ok és cél helyett csak tendenciáról beszélünk, amely mindenképpen imperialista jellegű. A háborúk imperializmusa vagy birtokon kívül jelentkezik, dinamikus erővel, vagy birtokon belül statikus ellentállás formájában. A spanyol örökösödési harcnak, az újkor első világháborújának megindulásakor Anglia hasonló helyzetben volt Franciaországgal szemben, mint a huszadik század világháborújának küszöbén Németország Angliával szemben. Anglia most birtokon belül van, akkor viszont — a XVIII. század elején — birtokon kívül volt. Már tudniillik Franciaország északamerikai és indiai birtokain kívül. XIV. Lajos a francia világhatalom betetőzéséért indult a spanyol örökösödési háborúba, amelynek eredménye azonban Anglia feltétlen uralmát biztosította a tengereken s ami ezzel egyet jelentett: a tengerentúli gyarmatokban is. A spanyol örökösödési és a hétéves háború Anglia világegyeduralmát hozták meg, — ebben áll világtörténelmi jelentőségük, — semmiesetre helyénvaló tehát ezeket a harcokat egyszerűen a dinasztiák világháborújának nevezni.

Napoleon harcai az utolsó francia kísérletet jelentették Anglia világuralmi helyzetének elvitatására. Anglia akkor is felülmaradt és szövetségesei csak statiszta-szerepet játszottak abban a nagy világtörténelmi drámában, amely az angol világbirodalom végleges kialakulására és megszilárdulására vezetett. Az események igazi jelentőségének mond tehát ellent az, aki a napoleoni harcokat a «nemzetek világháborújának» nevezi. Az újkori világháborúknak valentini osztályozása ilyen körülmények között egy ponton sem tartható. A történelmi események, mint soha meg nem ismétlődő folyamatok, egyébként sem tűrnek meg semmiféle osztályozást, de ha már az áttekintés megkönnyítése céljából ilyesmire vállalkozunk, feltétlenül ügyelnünk kell arra, hogy a felosztás alapjául egy és ugyanaz a szempont szolgáljon. Tekintettel tehát arra, hogy minden háború imperialista jellegű, vagyis hatalmi célokra tör, az osztályozás alapjául célok helyett a hadviselés eszközeit fogadhatjuk el. A hadviselés elsőrangú eszköze a hadsereg, másodrangú eszközei a hadifelszerelés, a fegyverek és lőszerek, amelyeknek technikai fejlődése döntően befolyásolja a hadseregek összetételét és munkáját.

A puskapor és a lőfegyverek bevezetése jelentette annakidején a lovagkor és a lovagi hadsereg alkonyát. A személyes bátorságnál nagyobb szükség lett a fegyverek használatának hosszadalmas, mesterségszerű begyakorlására. A hadviselés legalkalmasabb eszközei ekkor már a hiva-

tásos zsoldos csapatok voltak, amelyek még az újkor első világháborújában, a spanyol örökösödési harcokban is szerepet játszottak. A második világháború, a francia forradalom és Napoleon küzdelmei már sokkal nagyobb tömegeket igényeltek, a hadsereg most részint erőszakkal besorozott katonákból állt, részint önkéntes jelentkezőkből, akiket a gloire mámora, vagy a szabadságuk védelmében öntudatra ébredő népek lelkesedése állított csatasorba. A harmadik világháború kitöréséig, 1914-ig már a legtöbb ország elrendelte — Anglia csak a hadműveletek későbbi folyamán — az általános hadkötelezettséget. A zsoldos hadsereg átadta helyét az önkéntes népi hadseregnek, ez pedig az általános hadkötelezettség alapján felépülő nemzeti seregeknek, amelyeknek keretei ilyenformán soha el nem képzelt mértékben kiszélesedtek.

1914—18 óta a hadviselés eszközeit illetőleg nagy változást jelent a haditechnika szédületes vívmányainak felhasználása és a szoros értelemben vett hadszintér eddigi korlátozottságának megszüntetése. Ma már nemcsak azt a terepet tekintik hadszintérnek, amelyen a hadseregek érintkezésbe kerülnek és megütköznek egymással, hanem a hadviselő ország egész területét. A támadás nemcsak az ellenséges hadseregek ellen irányul, hanem céltudatos kiélezettséggel az egész lakosság ellen, sőt éppen a civil lakosság életének gazdasági megbénításával akarják megsemmisíteni a hadseregek harci készségét és ellentálló erejét. Ez már az úgynevezett *totális* háború, amelyhez a *zsoldos*, az *önkéntes*, végül *az általános hadkötelezettségen alapuló* hadseregek mérkőzésén keresztül vezetett az út az új kor első világháborújától kezdve a harmadik világháború első részéig.

A hadviselés technikájának fejlődésével és területi korlátainak lebontásával párhuzamosan csökkent az érzelmi túlfűtöttség és kirobbanó lelkesedés, amellyel előbb a dinasztiák, később az öntudatra ébredő népek, végül a teljesen kialakult nemzetek háborúba vonultak. Ami a zsoldos hadseregek idején még mesterség volt, az Napoleon korában a népek szabadságharcává magasztosult, 1914—18-ban pedig, mint a nemzetek végzetes élethalál-küzdelme nyitott új korszakot az erkölcsi, gazdasági és kultúrális hullámvölgybe kerülő Európa történetében. A mostani totális háborút minden hadviselő fél hangsúlyozottan csak kényszerűségből vállalja, a háborús felelősséget mindenki elhárítja magától. Kétségbevonhatatlan tény, hogy a totális háborút totális ellenszenv kíséri, amely teljesen új mozzanat a háborúk történetében, de egyre érezhetőbben befolyásolja a világtörténelmi eseményeket.

A TAOTEKING-BŐL

Időszámításunk előtt a hetedik században egy délkínai fejedelemségben élt Laoce, az udvar levéltárosa és könyvtárosa. Egész életében ki sem mozdult városából, nem tanított, nem törekedett rangra, vagyonra, mégis nevével már életében tele volt a világ. Késő öregségében egyszerre csak eltűnt. A határon egy őrszem megismerte és arra kérte, hogyha már eddig nem írt egyetlen sort sem, foglalja össze bölcseségét most. Laoce nyolcvanegy rövid verset írt, átadta az őrszemnek, felült szelíd bivalyának hátára és eltávozott. Azóta nem látták.

Ez minden, amit a Taoteking szerzőjéről tudunk. Sokak szerint még ez is legenda. De a Taoteking és Laoce keleten és az újabb időben nyugaton is a világszellem egyik soha többé el nem érhető magassága lett. Miért? Laoce neve annyit is jelent, hogy: Az ifjú aggastyán. A Taoteking bölcsesége a gyermek ártatlan és naiv tökéletessége egyesülve az öregség higgadtságával, józanságával és távlatával. Olyan üde, mint egy csecsemő és olyan nyugodt, mint egy százéves öreg. Ez a tökéletes bölcseség.

A Taoteking szó szerint annyit jelent, mint: az élet értelme és igazsága és út az örök felé. Persze még így is csak körülbelül. Mert a fő-szó, a: *Tao* teljességgel lefordíthatatlan. A Tao a világ ősállapota, a csodálatos béke, ragyogó és nyugodt csend, amely ugyanakkor önmaga erejének alkotó teljességében él, — de minden tetten, jelenségen, megnyilatkozáson túl, azaz: innen. A Tao az ősi kezdet, — az Aranykor. De nemcsak Aranykor. A Tao állapot, — helyzet, világhelyzet. Mindig van, mert mindig telt és kifogyhatatlan. És mindenki számára elérhető. Hogyan? Nemcselekvéssel. Azzal, hogy az ember olyan, mint a csecsemő, vagy az öreg: játszik és néz és lát és mosolyog. Nem küzd, nem akar, nem tör tudásra, ismeretekre, hatalomra, vagyonra. Az ember eléri az aranykort, ha olyan tud lenni, mint az Ifjú Aggastyán, — olyan ártatlan, mint egy gyermek és olyan bölcs, mint egy öreg.

A Taoteking a világon az egyik legszebb, egyik legnagyobb, legteljesebb: filozófia, költészet, erkölcstan, társadalomtudomány, törvénykönyv, neveléstan és metafizika. Minden világnyelven írtak róla könyveket és csaknem annyi fordítása van, mint a Bibliának.

1. Az értelem alakot ölt

Az értelem, amit meg lehet nevezni,
nem az örök értelem.
A név, amit meg lehet nevezni,
nem az örök név.
A megnevezhetőn túl van a világ Teremtője.
A megnevezhetőn innen van a dolgok Anyja.

Az élet alapjának vágytalannak kell lenni,
ha az ember a titok mélyét meg akarja mérni.
Ha az emberen a vágyak uralkodnak,
csak látszatok azok, amik megmutatkoznak.
Az élet alapja kettős, megjelenése egy;
csak alkalmazásában van két neve.
Ez az egy a nagy titok.
És a titok még mélyebb titka:
a feneketlen alap, az utolsó titkok kapuja.

2. Béke a népek között

Rendkívülit nem túlbecsülni,
mód arra, hogy az emberek közt ne legyen viszály.
Nagy javakat nem értékesnek tartani,
mód arra, hogy az emberek közt ne legyen tolvaj.
Kívánságokat nem táplálni,
mód arra, hogy a szellem ne tudja meg, mi a zavar.
Ezért a bölcs: szíve legyen üres, teste erős,
vágya gyenge, csontja kemény.
Őrzi a népet, hogy tudás és vágy nélkül legyen.
A meggyőződéstől elkábultakat megfékezi.
Gyakorolni a nemcselekvést
és a rend helyreáll.

3. Az emberiség fejlődéstörténete

A Tao-t az emberek elhagyták:
így támadt az erkölcs és a kötelesség.
Keletkezett az okosság és az ismerés:
így támadtak a nagy hazugságok.
A vérrokonok eltávolodtak egymástól:
így támadt a gyermeki kötelesség és szeretet.
Az államok fölött úrrá lett a zavar és rendetlenség:
így támadtak a hű szolgák.

4. Az örök élet

Aki másokat ismer, okos.
Aki magát ismeri, bölcs.
Aki másokat legyőz, hatalmas.
Aki magát legyőzi, erős.
Aki felküzdi magát, van akarata.

Aki megelégszik, gazdag.
Aki nem veszti el helyét, megmarad.
Aki a halálban sem pusztul el, él.

5. Vissza a kezdethez

Visszatérés, — így halad a Tao.
Gyengeség, — így nyilatkozik meg a Tao.
A világon minden dolog a létben keletkezik.
A lét a nemlétben keletkezik.

6. A gyakorlat bölcsessége

Aki jól vándorol, nem hagy nyomot.
Aki jól beszél, nem szenvedélyes.
Aki jól zár, annak nem kell kulcs.
Aki jól köt, annak nem kell csomó.
A bölcs: minden embert megment
és senkit sem vet el,
minden dolgot megment
és semmit sem vet el.
Ez az ő kettős világossága.
A jó embert a nemjó tanítójává teszi
Aki tanítóját nem tiszteli
és anyagát nem szereti,
az legyen még oly okos, nem tud semmit.
Ez a legfontosabb titok.

7. Az anyag és a lényeg

Harminc küllő fut a kerékagyba:
de a köztük levő ür a kerék lényege.
Agyagból készül az edény,
de a benne levő ür az edény lényege.
A falak ablakokkal és ajtókkal teszik a házat,
de a köztük levő ür a ház lényege.
Ezért: az anyag a hasznos, az anyagtalan a lényeg.

8. A rejtélyes varázs

Aki az élet teltségében él,
olyan, mint az újszülött gyermek:
mérges kígyók meg nem marják,

ragadozók el nem ragadják,
sasok nem csapnak le rá.
Csontjai gyengék, izmai lágyak,
mégis erősen tud markolni.
Semmit sem tud sem férfiről, sem nőről,
mégis megindul a vére,
mert benne a mag teltsége él.
Egész nap kiálthat, hangja nem reked el,
mert benne a béke teltsége él.
A békét megismerni annyi, mint öröknek lenni.
Az örököt ismerni annyi, mint bölcsnek lenni.
Aki az életet gazdagítja, boldog.
Aki vágyai helyett szellemével él, erős.
Ha a dolgok erősödnek, öregszenek.
Mert ez a nem Tao,
ami pedig nem Tao, az olyan, mint a halál.

9. *Vigyázz a háborúra*

Aki a föld urainak a Tao értelmében segít,
óvakodik attól, hogy a világ fegyverhez nyúljon.
Nem támad, inkább visszavonul.
Az ütközet helyén gyom és tövis tenyészik
és abban az évben nincs aratás.
A jóság erő, de nem használ fegyvert.
Fény, de csillogás nélkül,
dicsőség, de dicsekvés nélkül,
tetterő, de tevékenység nélkül,
szigorúság, de szívtelenség nélkül,
hatalom, de erőszak nélkül.
Ha az ember erősödik, öregszik.
Az úton kívül minden úttalan.

Hamvas Béla

GYÓGYUL A MAGYAR FALU

JOHAN BÉLA KÖNYVE Irta: *Marék Antal*

Öt ÉVVEL ezelőtt megjelent egy könyv az Országos Közegészségügyi Intézet kiadásában. Címe: A beteg falu. Kerbolt László dr. könyve feltűnés nélkül látott napvilágot. Néhány vidéki orvoson kívül maga a kiadó intézet munkatársai voltak legmohóbb olvasói. Drámai szavak voltak benne a falu magyarjainak életéről és haláláról, táplálkozásáról és lakásviszonyairól, mindenekfelett pedig a falu népének pusztulásáról.

A kötet megjelenése egy hét esztendeje folyó nagyvonalú közegészségügyi, szorosabban faluegészségügyi programnak adott hallatlan lendületet. A nemzet további nehéz feladatainak elvégzése szempontjából olyannyira fontos szolgálat első állomását a Rockefeller-alapítvány jelzi. Az Országos Közegészségügyi Intézet, mely az alapítvány segítségével lett a magyar egészségvédelem fellegvára, megszervezte a közegészségügyi laboratóriumi munkát. Az egész országban megkezdte a híres zöldkeresztes, egészségügyi védőnőképzést, ugyanakkor szorgalmazta a vízellátás megjavítását. 1933-ban Keresztes-Fischer Ferenc magáévá tette a «Zöldkeresztes Egészségvédelmi Szolgálat gondolatát. Vitéz leveldi Kozma Miklós belügyminisztersége alatt államosította a tisztiorvosi kart, rendezte a kör- és községi orvosok eddigi munkakörét, kiképzését, választását. Imrédy Béla Keresztes-Fischer Ferenccel karöltve három és fél millió pengőt gyüjtött össze a falu szociális Alapjára. Mult év közepén pedig 20%-al emelték a körorvosok számát. De mindez a különböző időben történt szokatlanul lendületes és kézzelfoghatóan eredményes munka nem történt volna meg, ha nem állott volna valaki elszántan és kitartóan mögötte. Johan Béla belügyi államtitkár volt az, aki ezt a kilátástalan, csak részgyőzelmeket igérő harcot elkezdte és diadalmasan lefolytatta. Neve szorosan egybeforrott a magyar közegészségüggyel. Műve szinte korszakalkotó, mert évszázados mulasztásokat pótol. Idealista, de a reálisan elérhető lehetőségeken belül az. Nem türelmetlen, ismeri a baj eredetét, a segítés módját és az ország pénzügyi lehetőségeit. Ha mégis eredményt ért el s ezt az ország térképébe beszúrt temérdek piros tű, zöldpiros háromszög, négyszög bizonyítja, ami mind egy-egy óvoda, napközi otthon, tüdőgondozó stb.

Nyissuk fel hát e nehézlevegőjű világ gyógyulásáról szóló könyvet, hogy érezzük a napfényt, a levegőt, a tiszta hajnal ébredését, a szerző bizakodását, adatokkal bizonyító lelkendezését. Megismerkedünk mindenekelőtt a falu helyzetével a közigazgatás erdejében. A közegészségügyi vonatkozású adatok megmutatják a sürgető feladatok tömegét. A következőkben megismerjük a közegészségügyi szolgálat hordozóit, a m. kir. tiszti főorvost, a m. kir. tisztiorvost, a körorvost és a községi orvost, a bábát, a védőnőt, az egészségőrt, a húsvizsgálót és a halottkémet. Szól a hatalmas rendszer kiképézéséről. A fali egészségügyét szolgáló intézményekről megtudjuk, hogy amíg 1928-ban, 1929-ben és 1931-ben, 1935-ben csak egy, addig 1937-ben 7, 1938-ban 10, 1939-ben 23 egészségház épült.

Sötét képet fest a falusi ember környezetéről és egészségére leselkedő ellenségeiről. A por, a piszok, a ház tövében felhalmozott trágya, a kút közelébe rosszul épített illemhely, a légy, megannyi ellenség, amely a falusi ember épségére és egészségére leselkedik. Folytathatjuk a sort a célszerű táplálkozás hiányával, amelyen a zöldkeresztes tej és cukorakció és az ugyancsak zöldkeresztes főzőtanfolyam segít. Hatalmas komplexumot ölel fel az ivóvízellátás. Az Országos Közegészségügyi Intézet ivóvízvizsgálatai kiderítették, hogy az összes kutak 70%-a közegészségügyi szempontból kifogásolhatók. Az 1936-ban létesített 159 kúttal szemben 1939-ben már a 350-ik jóvízű kútnál tartanak. A kötet leghatalmasabb fejezete a félelmetes fertőző betegségekkel foglalkozik. A szerző itt van elemében s a kérdés vigasztalansága mellett is itt nyujtja a legtöbb reménykedést az érdeklődőnek. Nagy előrehaladást jelent ezen a téren az a rendelet, amely 1931-ben kötelezővé tette az egyes fertőző téren az a rendelet, amely 1931-ben kötelezővé tette az egyes fertőző betegségek esetén a laboratóriumi vizsgálatot. A fertőző betegség 24 órán belüli bejelentési kötelezettsége lehetővé teszi a hathatós védekezést. Ime sorban elvonul előttünk a hastífusz, a diftéria, a vörheny, a trachoma, a malária, a veszettség, a tuberkulosis és a nemi betegségek. Megannyi sötét felhő a hazai közegészségügy egén. De a tífusz és diftéria elleni kötelező védojtások a betegség görbéjének zuhanását vonták maguk után s ha az előbbi hasonlatot tovább akarnók fűzni, ezt reménytkeltő szivárványnak neveznők.

Megnyugodva csukjuk be a könyvet, melynek elolvasása bizakodással töltött el bennünket. Az eddigi egészségvédelem meggyőzött arról, hogy azt az évszázados távolságot, amely város és egészségügye között fennáll, szorgos kezek igyekeznek eltüntetni. A faluban, hol közel nyolc esztendeje dolgozik e sorok írója, eltűntek jóformán a vöröskeresztes cédulák. Minden tizedik házban ragályos

beteg feküdt, pusztított a tífusz és a tuberkulosis nem egyszer a vörheny és a diftéria. Ma a kötelező ojtások után elmondhatja három esztendeje nem volt tífuszos beteg a faluban s öt esztendeje ismeretlen betegség a diftéria.

Európában meg kell állania helyét a magyarnak. Védeni kell tehát ezt a nagymultú, különlegesen tehetséges fajtát, hogy megtalálja életkedvét, régi hősi erényeit, ezeréves multjára való büszkeségét és veszendő hitét.

A könyv stílusa világos, érthető és gondos. A képek, rajzok, táblázatok nagy mértékben elősegítik a könnyű megértést. Gyógyul a magyar falu, érdekes olvasmány nemcsak annak, aki falun él és valamilyen formában az egészségüggyel foglalkozik, hanem annak is, aki félti és szereti nemzetét.

TAKARD EL AZ ORCÁD

Szemedbe nézek és te visszanézel.
Bajvivók gyilkos acélja ha csattog
villámszaggatta, tintafelhős éjjel,
nem szikrázhatnak úgy a dühös kardok,
ahogy a mi vad, néma pillantásunk.

Most gyűlöllek és üvegpalotánkat,
ahonnan bátran, mosolyogva néztük
a mások kínját, — üvegpalotánkat
földrengés rázza, mert egymást igézzük
mint vén kígyó a szeppent, kék gyikocskát.

Csikorgó foggal tán egymásnak esnénk,
ha nem állna őrt ciklámen csokorral
pár lombhullató, szivárványos esténk,
hogy míg szívünk gőzölgő mérget forral,
fehér angyalként csitítsa a lázunk.

Irgalmazz hát és takard el az orcád.
Inog a föld és jaj, ha tovább nézel
mintha ködből volna, omlik minden korlát
S a dúlt, füstös romokon szerte-széjjel
fekete gúnydalt kárognak a hollók.

Urbán Ernő

MŰVÉSZET ÉS KÖZÖNSÉG

Irta: *ifj. Vayer Lajos*

AZ IRODALOM nagy és kis kérdéseiről sok szó esik. Az irodalom és a közönség viszonyát minden folyóirat újra meg újra megtárgyalja. Egymást követik az előadások akadémiákon és rádióban, a szempontok változnak, a téma állandó. Senki sem veheti rossznéven, ha az írástudók szívesen beszélnek önmagukról, ha az irodalom szeret önmagával foglalkozni. Nem kell éppen szakembernek lenni ahhoz, hogy észrevegyük az érem másik oldalát, a művészet mostohagyermekségét. Irodalom és művészet mindketten szellemi műveltségünk tartalmait fejezik ki, mindkettőben az emberi lélek koronkint, nemzetenkint, egyénenkint változó és örök érzései és gondolatai kapnak művészi formát. A mai művelt ember számára mégsem jelentenek egyenlő értékeket, ugyanolyan élményt és emléket. Az irodalom életszükséglet. Művelt kortársunk nem nélkülözheti mindennapi ujságjának szórakozott átfutását, sem a néhanapján elővett klasszikusok összeszedett olvasgatását. Művelődésre szánt idejének nagyrészét az irodalom tölti ki. A művészetről nem igen vesz tudomást. Ha mégis megteszi, nem lelki szükség, hanem kivételes alkalom, vagy múló hangulat készteti rá. A múzeumokról elmosódott gyermekkori emlék él benne, történelem vagy rajztanára sietett végig tanítványaival a színes összevisszaságként ható képtáron, vagy tartott hosszadalmasnak érzett magyarázatot poros gipszmásolat előtt. Később egy nyári vasárnapon sétára indult és hirtelen támadt záporeső kergette be a díjtalan belépéssel csalogató termekbe, hol tökéletesnek vélt műveltségének öntudata nem engedte, hogy az iskolánkívüli népművelés előadását meghallgassa. Előfordult, hogy szórakozóhelyek helyett múzeumba kívánkozó külföldi vendégét kellett végigvinnie a gyüjteményeken és feszengve elütnie az érdeklődő kérdéseket, ha jól is esett az itthoni műkincsek magasztalását hallani. Külföldi utazásain maga is kézbeveszi a kétségtelenül megbízható művészi vezetőt, a Baedekert, de a csillagos adatok nem a műemlékek felkeresésében segítik, hanem kötelességszerűen lerónivaló programmá válnak számára. A mai művészettel a kiállítások ünnepélyes megnyitásain találkozhatna, ha itt a társadalmi esemény elég időt hagyna arra, hogy a különben is kétes hitelűnek tartott modernek műveivel foglalkozzék. Ismerősei

között akad egy-két művész is, azonban a multszázad polgárának ma is tartó félelme a bohémektől óva inti, nehogy műtermükbe ellátogasson. A szobája falán illő díszként függő képekről a műkereskedő a maga ízlése és haszna szerint gondoskodik. Igy éli világát anélkül, hogy a művészettel közelebbi kapcsolatba kerülne, hogy vele életét tartalmasabbá, műveltségét sokoldalúbbá tenné. Művészeknek, művészettörténészeknek, művészetszerető kivételeknek természetesen más az esete. Az úgynevezett «átlagos műveltségűek» művészeti műveletlensége azonban annál szomorúbb tény, mert természetes többségüknél fogva, arra lennének hivatva, hogy a művészet közönségének nagyrészét jelentsék. A mult művészetének nem ártanak érdektelenségükkel, az megmarad a kevés kiválasztottak örömére, a jelennek közönséget kívánó művészete azonban szenved közömbösségük miatt.

Egy szent időben egy akad köztük, aki nem szakember létére művészeti műveltségre szeretne szert tenni. Elszánja magát, elindul a múzeumba vagy kiállításra. Az első teremben még minden egyes képet, vagy szobrot odaadó figyelemmel szemlél. Pár terem után gyorsul a lépése, válogat a műtárgyak között és csak azt nézi meg közelebbről, amelyik színével, vonalaival megragadja pillantását. Csakhamar kiül arcára a fáradtság, kedvét és erejét vesztve tétovázik a kijárat felé. Megkapta a művészet csömörét, a múzeumbetegséget, melyet kellemetlen emlékként visz haza a művészet otthonában tett látogatásáról. A snobok közhelyével vigasztalja magát: egy nap csak egy mű élvezetére elég, egy alkalommal legfeljebb egy termet tekinthetünk meg, ha maradéktalanul és minden más hatástól mentesen kívánjuk átélni a művészet remekeit. Nem gondol a szakemberre, aki ilyen arany igazságok szerint egész életében hiába igyekeznék tudományának anyagát megismerni és sohasem juthatna el a megismerésen alapuló értékeléshez. De ha a művészettel foglalkozóra más szabály is áll, mint az alkalmi érdeklődőre, a modern múzeumrendezés ezt is átsegíti a szemlélet ilyenféle nehézségein. A közönség szempontjából érdektelen műveket a kutatók számára felállított tanulmányi gyüjteményekben helyezik el, a képtárak és szoborgyüjtemények kielégítő megvilágítású és falfelületekben bővelkedő termeiben pedig csak kisebb és jobb anyag kerül kiállításra.

Aki nem merészkedik egyedül a művészet templomába, az a népszerű művészetmagyarázók vezetésére bízza magát. Ezek sokszor jószándékú, többször jó üzleti érzékű féltudósok, kik a művészet és a közönség közötti szakadékot a szép szavak szivárványával szeretnék áthidalni. Az idősebb generációhoz tartozók az állandó esztétikai

értékek túlzásbavitt hangsúlyozásával a műalkotás formai sajátságait mintegy történelemfeletti légüres térben mutatják be. Az ifjabb nemzedék viszont a szellemtörténeti szempontok elsietett alkalmazásával a műalkotás szellemi tartalmának megmagyarázása helyett, a belemagyarázásra hajlamos. Iskolás megkülönböztetés szerint az előbbi a naturalista eredményekben gazdag korszakok, a reneszánsz és a mult század művészetének kedvez, az utóbbi pedig az idealista törekvésű stílusoknak, a középkor és a barokk művészetének túlértékelésére neveli a közönséget, mely alaposabban és egyenletesebben képzett vezetőket érdemelne. A művészet felkent papjának gondosan kialakított megjelenése, a lengő szakáll, vagy jellegzetes arcél azonban gondoskodik a hiányok pótlásáról.

Sokan érzik művészeti műveletlenségüket, de szégyenlik bevallani és a népszerű művészetmagyarázók szépirodalmi igényű írásaiból és előadásaiból ellesett szólamok hangoztatása közepette «műélveznek», míg el nem éri őket a múzeumbetegség, mely ellen nem orvosság a szenvelgés és a kevéssé őszinte gyönyörködés.

Lássuk be, hogy valami más úton kell a művelt közönséget a művészet megismerése felé vezetni. Nem az oly sokszor tapasztalt mesterkélt «műélvezésre» van szükség, mely a szellemi élményre készülő ember természetes magatartását megváltoztatja és az értelmi helyett érzelmi hatást kíván kiváltatni. Nem a művészet élvezésére, hanem a művészet megértésére kellene tanítanunk a közönséget. Magyarán mondva «racionalizálnunk» kellene a művészet és a közönség viszonyát. Magyarázzuk meg népszerű, helyesebben népművelő módon, hogy mit fejezett ki a multban és mit igyekszik kifejezni a jelenben a művészet. Hogy mit jelentett a mult és mit kell jelentenie a ma embere számára. Könnyítsük meg a mai művészet megértését a tegnap és tegnapelőtt művészetének megismerése alapján. Tegyük tudatossá, hogy a művészet az emberi műveltség egészének szerves része és ne emeljük ki már eleve esztétikai elmélkedésekkel, vagy formai elemzésekkel a kultúra fejlődésének szintetikus szemléletéből. Emlékeztessünk arra, hogy a művészettörténet, az irodalomtörténettel együtt, a művelődéstörténet differenciálódásának eredménye. Igy fogunk eljutni oda, hogy a művészeti műveltség mélyebb és szélesebb körben való elterjedését a történeti műveltségtől várjuk. A történeti műveltség, mely nem más, mint a történelem nagy összefüggéseinek általános áttekintése, kétségtelenül nem mindnyájunkban él ugyanolyan elevenen. Alapja azonban minden művelt emberben megvan, a tudat mélyére került képzetek, elfelejtettnek vélt de könnyen felelevenithető adatok, irodalmi és zenei élményekből összetevődő határozatlan korhangulatok alakjá-

ban. Ismeretek, melyek módszeres megszerzés híján, utólagos rendszerezésre várnak. Ezt a rendszerezést, a történeti műveltség tudatosítását, már megindították szóban és írásban a történelem tudós művelői, kik meggyőződtek a tudomány és a közönség közvetlen kapcsolatának kölcsönös fontosságáról. Az ő munkájuk eredményességében bízunk és ebbe kell belekapcsolódnunk nekünk is, ha a művészet megértését a történeti műveltségre hivatkozva gondoljuk megvalósíthatónak.

Jól értsük meg a szót. Nem a művészettörténeti szaktudás megszerzésére buzdítunk. Nem a művészek, az iskolák, a művek adataival, sem a mesterségbeli eljárások ismeretével akarjuk a sokfelé igénybevett közönséget megterhelni. Ez a különleges érdeklődésűek, a szakemberek és a művészetre, művészettörténetre sok időt és erőt szánni tudók kiváltsága marad. Azt a «történeti háttért» sem tartjuk kívánatosnak, melyet a népszerű művészetmagyarázók szoktak a művészek regényes szerelmeiről, ragyogó sikereiről és sötét kudarcairól szóló mendemondák díszleteiből összeeszkábálni. Nem felel meg elképzelésünknek a szellemtörténeti témák erőszakolása sem, mely mindent a «korszellem» kaptafájára húz és e mindenható jelszóval minden művészeti jelenséget, legyen az formai, vagy tartalmi természetű, meg tud magyarázni. Ezek a történészkedések inkább ártanak, mint használnak a helyes történeti művészetszemléletnek.

Kíséreljük meg ezek helyett a történeti műveltséggel bíró közönséget rávenni arra, hogy egy kor, vagy nép művészetét, egy művész, vagy műhely művét ne csupán önmagában álló esztétikai értéknek, vagy a művészet egyidejű fejlődési fokán elérteredménynek tekintse. Ezek a szempontok sem maradhatnak el a művészet szemléletéből, azonban mellettük ugyanolyan jelentőségűek azok, melyek lehetővé teszik, hogy a művet az egykorú közönség és kritikus szemével nézzük és meghalljuk a művész és a mecénás szavát, mely a műből hozzánk szól. Művészetszociológiai szempontnak is nevezhetnők ezt a szemléleti módot, azonban nem más ez, mint hogy a művészeti mellett, a történeti fejlődésben szerepet játszó többi tényezőt is tekintetbe vesszük. Ehhez azonban elengedhetetlen a politikai, vallási, tárdasalmi, gazdasági, irodalmi fejlődésnek és a történeti élet más oldalainak általános áttekintése. Egyikből sem sok, csak mindegyikből a lényeges. Életszerűbb és közvetlenebb művészetszemléletet kapna így a közönség, amely a történeti élet egészében, vagy annak hozzá legközelebb eső részében keresné a választ arra a kérdésre, hogy milyen tartalomnak a kifejezését kell látnia az előtte lévő festett, faragott, épített művészeti formában.

A.M.N.M. ... OSZTÁLYA

Lesznek, akik túlzottnak fogják találni a közönségről és a közönség és a művészet közé került művészet magyarázókról mondottakat, ma azonban már oda jutottunk, hogy nem szabad félnünk a tények meglátásától és kimondásától. Ha a betegség orvoslására ajánlott gyógyszerünk inkább elméletinek, mint gyakorlatinak fog látszani sokak szemében, ezeknek csak azt felelhetjük, hogy minden szerény elgondolás próbára érdemes, ha szándéka az, hogy az embert tiszta kézzel visszavezesse a művészet megértésének elveszett paradicsomába.

A művészet ilyen megértése után elkövetkezik majd a művészet értelmes, természetes és mindenekelőtt őszinte élvezete, mely nem lesz a kevesek kiváltsága, hanem az önmagát és műveltségét nemesebbé tenni kívánó emberiség közös kincse.

ARABESZK

A tánc a tagjaidban él.
Leselkedik.
Utálja szívednek kövér
szerelmeit.

Ha lábadat megmozdítod,
kikandikál
szemedből, mint egy fordított,
fehér sirály.

Ha alszol, szájadon pihen.
Majd szól, beszél.
Reszketve mondja rá: igen!
pár kis levél.

Nem tudja senki, hogy te vagy.
Nem ismeri
fel bőröd és a hús alatt,
csak vérbeli,

kiben lépések és körök
áramlanak,
kit össze csak veled kötött
irígy urad.

Aztán megérti pár ideg.
Rendetlenül
felfogja és nem érti meg
a szem, a fül,

mert kezdet s vég nélkül való:
pár hangjegye,
úgy úszik, mint egy léghajó,
rajtunk ki, be.

Toldalaghy Pál

A NAP VISSZHANGJA

KI A — MAGYAR?

Alig hagyta el a nyomdát a *Mi a magyar?* című könyv, máris furcsa hangú támadás érte egy *Magyar Élet* című folyóiratban. Cikk és folyóirat egyaránt méltatlanok lennének arra, hogy velük bővebben foglalkozzunk, ha írásmódjuk és hangnemük nem lenne mind gyakoribb és mind szomorúbb jelenség. Vidéki napilapok személyeskedő cikkeiből, önképzőköri dolgozatok serdülőkori eredetieskedéséből és egy nemrég született politikai „ékesszólásból" szürődött az új „írásművészet", melyet irígylendő önbizalommal művelnek mesterei. Végsö fokon Szabó Dezsö felelös ezért a stílusért, jóllehet nem ö tehet arról, hogy gyakran oly kifejezö nyelvének leghamarább elhervadt képei, unalomig ismételt izommutatványai, útszéli frázisai, legnagyobbat pukkanó szórakétái vívták ki a lelkes és igyekvö tanítványok csodálatát. A folyóirat hasábjain úgy sorakoznak a kicsiny, kisebb és még kisebb Szabó Dezsöepigonok, mint „nagyság szerint" felálló gimnazisták az iskolai tornaórán. Vajjon büszkén legelteti-é szemeit rajtuk a kítünö író? A fiatalok nemcsak modorosságait tanulták el, hanem modorát is! De ez utóbbi, melynek merészsége illik az Elsodort falu és a Segítség szerzöjéhez, kihívó elbizakodottságként jelentkezik a magyarul is alig tudó tanítványok írásaiban. Dilettáns kritikusok, félbemaradt tanárjelöltek, bukott bajtársvezérek emelik fel szavukat eszmék és müvek, történelem és társadalom kérdéseiben. Itélkeznek, támadnak, féktelenül és gátlástalanul. Irígylendöen harcos szellem! Nem feszélyezi öket idegen tulajdonnevek helyesírása s a hon keserveit törzskávéházuk asztalánál élik át. Kik ök és honnét jöttek? Ezek az alkalmi parasztok elsüllyednének szégyenükben, ha a vályogfalas falusi viskók, az „öserös" levegö helyett felfedné valaki igazi eredetüket, a kispolgárság, a középosztály világát. A folyóirat címlapján vendégszereplö, valóban tiszteletet érdemlö költök és írók körül — nem rájuk vonatkoznak megjegyzéseink! — mindenünnét kiszorult tehetségtelenek zsibonganak, kik lármájukkal szégyentelen tülekedésükkel, eredendö jelentéktelenségüket igyekeznek leplezni.

Náluk fölényesebben aligha támadták még a „polgári" müveltséget, melynek láthatóan, küszöbéig sem jutottak el. Stílusuk forradalmisága egyelöre abban nyilvánul, hogy nagybetüvel írják mindama szavakat, melyeket a huszas évek „forradalmárai" elfelejtettek nagy betüvel leírni. Leginkább azonban az ilyesfajta mon-

datokra büszkék: „Ösztönös tájékozódás a külső és belső végtelen roppant délibábjában. A határtalan relativitásban a legbiztosabb és legemberibb emberi érték és mérték". Vagy: „A líra az Élő Egyetemesség szívverése, a transzcendentális határtalan ritmikája, az ésszel át nem mérhető Globalitás vetülete az emberen át, az ember számára". Vagy: „S elfelejtették legföképen azt, hogy az ember úgyis, mint egyedi Én, úgyis, mint kollektív Én: reális és misztikus egységében befelé éppoly végtelen, lezárhatatlan, kimeríthetetlen és utolérhetetlen, mint a tudomány lencséin át lesett parány és óriáskozmosz. Hogy az emberben belül éppolyan megfoghatatlanul benne van a transzcendentális, mint a világür soha el nem érhető (!) végtelenében".

Ezek a „végtelen", „utolérhetetlen" és (sajnos!) „lezárhatatlan, kimeríthetetlen" írók az „Élő Egyetemesség", az „át nem érhető Globalitás", a „soha el nem érhető végtelen", a „porlepett megrokkanás" stb. stb. jegyében az új „népi" nyelv vadvirágait nyujtják! Valóban: egy ilyen „transzcendentális határtalan ritmikája" mellett az „élettanilag elkorhadt" polgári stílus megérett a pusztulásra!

Ezek a homályos, pubertás-zavarokkal küzdő önképzőköri reménységek azonban a magyar műveltség hivatott öreinek, egyedüli letéteményeseinek vélik magukat s elsápadnak féltékenységükben, mikor a magyar önismeret kérdéseihez olyanok mernek hozzászólni, mint Szekfű Gyula, Eckhardt Sándor, Babits Mihály — hogy ne idézzük a könyv minden munkatársát! Nem alkalmas e hely arra, hogy a *Mi a magyar?* jelentőségével foglalkozzunk, de úgy érezzük, ideje volt már, hogy az értelem, a fegyelmezett, tudományos szellem hallassa szavát a magyarság legfontosabb kérdéseiben. Kérdésekben, melyeket a *Magyar Élet* és mindinkább szaporodó társai kótyagos, idegen szellemű mondataik, műkedvelő bölcselkedésük és melodrámai parasztságuk füstjébe szeretnek burkolni. Kérdésekben, melyeket a *Magyar Élet* gárdája valószínűleg e könyv lapjain lát először világos fényben s melyeket — talán — hála e könyvnek fog megérteni.

Nem tudjuk, a féltékenység és irígység milyen sötét mélységeiből tört elő a támadás, de szeretnők, ha végül *okmányokkal* is bizonyítaná valaki Szekfű Gyula sokat hánytorgatott germán származását!

S ha rosszul céloz valaki, legalább metaforáit választaná meg szerencsésen! A francia lélek a germán glédába szedett virágainak rejtélyén soká töprenghetnénk, ha nem ingatna ugyanakkor a költő hóna alatt viselt „fokos könyvek" talánya.

De minek is próbálnók új „glédába" állítani a *Magyar Élet* virágait? A szerző, ki nem alaptalan szerénységből írja nevét kis betűvel a cikk végén, bizonnyal tucatnyi szakértőt tudna felsorolni, kik a magyarság történelmét, nyelvének, stílusának, művészetének, irodalmának, néprajzának történetét jobban ismerik, mint a „boszorkányüst" köré gyülekező munkatársak. Mögötte, valamint bajtársai mögött is bizonnyal hosszú évtizedek tudományos munkássága, művektől roskadó polcok sora áll.

Szomorúak volnánk, ha a *Magyar Élet* jó példája ragályos lenne és ha a magyar sors problémái csak a cikkíróval rokon lelkeknek fájnának. Szomorúak volnánk, ha a *Magyar Élet* rovatai éket tudnának verni a magyarság jobbjai közé. Nem érezzük szükségét, hogy védjük a megtámadottakat. Ők valószínűleg ismerik a féktelen becsvágyú és féktelen hangú „purifikátorok" értékét, súlyát. Bizonnyal tudják, hogy legszívesebben szabadalmat kérnének mindenre, ami a magyarsággal összefügg. Dühös, féltékeny csőszökként őrzik szegény magyar nép gondját, baját s jaj annak, aki kívülük magyar mer lenni! Elismerjük, számukra az lenne a legkényelmesebb, ha egyedül maradnának az elárvult birtokon, ha mindenkire, aki nem tartozik kicsiny, de mozgékony körükhöz, rábiggyeszthetnék a „Habsburg"-, vagy „zsidó-bérenc" jelzőt!

De reméljük, az általuk annyira vezetni vágyott magyarságból nem veszett ki még a józanság, a bírálat ösztöne. Reméljük, vannak még, akik látják, hogy tekintélyrombolásban ők az annyira szidott liberális-destruktív sajtó legszorgalmasabb tanítványai. Reméljük, vannak még sokan, akik tudják, hogy az ócsárlás a meddők és közepesek menedéke. Vannak még, akik szemükre lobbantják, hogy a magyar sorsközösség nem az ő — magántulajdonuk!

Athos

Nyelvművelés, művészi magyar stílus

Sok szó esik mostanában nyelvünk magyar jellegének megvédéséről, de annál kevesebb a magyar stílusérzék fejlesztéséről, vagy legalább is megtartásáról. A helyes magyarságra intézményesen vigyáznak, a szép stílussal senki sem törődik. Sőt, a nyelvvédő mozgalmak, melyeknek egyébként túlzásaik mellett kétségtelen érdemeik vannak, szinte elősegítik a magyar művészi stílus színvonalhanyatlását s magyar stílusérzék megromlását. Ha mindig csak a magyarosságon lovagolnak, hovatovább úgy tűnik fel, mintha a helyes magyarság lenne a szépírói és tudományos stílus helyességének, szépségének egyetlen feltétele. A nyelvművelő folyóiratok, a nyelvvédő egyesületek nem egyszer túlzott bogarászásukkal elbátortalanítják az írók nyelvi kifejező-ötletességét, a közönséget pedig rászoktatják, hogy

az ujságok s az írók olvasásánál egyetlen dologra, csupán a helyes magyarságra legyen figyelemmel. Nyelvvédő cikkekben, Halász Gyula írásait kivéve, a szép és művészi stílus fogalma véletlenül sem kerül elő. Ha a nyelvművelők nagyritkán mégis adnak a szép és művészi stílusra, szerkesztésre tanácsokat, bölcselkedésük alantjáró, elszürkítő s eleve kizárja minden emelkedés, összetettség, kifinomultság csábítását. Ha akadna «művelt magyar közönség», mely átvenné elveiket, ki kéne veszni mindenkinek, aki Vörösmarty romantikus páthoszát, Pázmány barokk tirádáit, vagy Krudy összetett, feloldódó, sejtelmes visszaütésekkel díszes hangulatosságát értékelni meri. Ez a nyelvvédők ajánlta stílus ízetlenül szabatos és kicsinyesen körmönfont. Különösen alkalmas rá, hogy elkenje, kilúgozza, ártalmatlanná tegye az igazi költői értékeket, a magyar vers és próza erőteljes, bűvös, magávalragadó ízeit.

Nem követelhetjük a nyelvművelőktől, hogy a művészi magyar stílusnak is mesterei legyenek. De csodálkozhatunk rajta, hogy a művészi szép stílust mért nem védi senki? A nyelvvédők pedig megkövetelhetnének maguktól annyit, hogy magyarosság szempontjából valószínűleg kifogástalan írásaik egyébként ne legyenek értelmetlenek, bombasztosak, képzavarokkal és csárdás-magyarkodással telítettek. Törődjenek a stílus magyarosságán kívül a stílus szépségével, árnyalataival, ízlésességével is.

A magyar művészi stílus védelme érdekében pedig «legyen szabad átnyujtanunk» néhány hevenyészve összeszedett példát a nyelvművelők műveiből.

«Az iskola szervezete hősiesen küzd a hivatását gátló, idegen tennivalók halmazával, de a fáradtság verítékcsöppjei egyre jobban hullanak sok borús homlokról.» (Az iskola szervezete így lesz hétfejű sárkány, verítékcsöppeket hullató borús homlokokkal. Pedig az iskola szervezete, tudtunkkal, nem is azonos az óraadó helyettes tanárokkal.) «Hogy képekben beszéljek, — folytatja a beszéd, — oktatásügyünket *nehéz áramlatok tengerei mossák.*» (Nem felesleges képzavarig halmozni a vizeket?)

«A figyelmeztető tábláknak is van hibájuk — értesít egy nyelvművelő beszámoló. — *A folyosókon elhelyezésük ellen is felhozhatunk észrevételt*, mert egy-egy osztály az iskolának nem minden *folyosórészén* fordul meg. Ezen az *úton* nem sok helytelenséget tudunk *kiküszöbölni . . .*» Egyenkint egy szava sem németes, de az egész stílus szelleme (oldalakon át) letagadhatatlanul idegen. Említsük-e az úton való kiküszöbölés képzavarát? «A szegénysorsú *tanulóknak e füzettel ellátása végett meg* az iskolafenntartó hatóságot *kérném meg*, hogy megfelelő fedezetet jelöljön ki.» Milyen nehézkes lehet egy mondat, ha nem is magyartalan!

«Külön a szabatosság ellen van a pongyolaság: a szófölösleg . . .» írja egy másik nyelvművelő könyv. Meggyőzhet-e valakit a pongyolaság helytelen voltáról, aki maga is ilyen fegyelmezetlenül fogalmaz?

Nehéz elhinni, de még a magyarosságot is túlzásba lehet vinni:

«Megriadva kérdezzük, szabad volt-e megtörténnie annak, hogy az olvasót *lépten-nyomon tarkón találja* egy-egy *szemenszedett* németesség, *elcsüggessze* a lomhaság, elkedvetlenítse a sivár ízetlenség? Most, amikor irodalom, tudomány és sajtó összefog, hogy *édes magyar nyelvünkre árnyék ne boruljon, Hübele Balázs módján* olyan munka *toppan elénk*, mely *fittyet hány* erre a törekvésre.»

Hát ez szép, szép, de mindenki

érzi, hogy néhány fékomadtával és kutyateremtettével zengzetesebben magyarabbá lehetett volna tenni.

Egy a nyelvvédelemhez közelálló, a nevetségességig emelkedett szellemű verses dícséretben fordul elő a következő kitétel:

«Szellem-munkása *végzetes fajodnak* így töltöd be a rád mért hivatást...»

Helyes magyarságból nincs hiba. De a dícséretnek végzetévé válhat, ha valaki nem törődik a szavak értelmével. Végzetes faj az 1939-beli nyelvhasználat szerint, olyan fajt jelent, mely másokra végzetet, szerencsétlenséget hoz. Reméljük, hogy a tudós szerző nem ezt akarta mondani.

És azt is reméljük, hogy bebizonyítottuk: *Nemcsak magyartalansággal lehet vétení nyelvünk szelleme ellen.* Ne csináljunk olyan szitát, melyben csak az idegenszerűség akad fel, de átfolyik s elárassza a magyar prózát a fegyelmezetlenség, következetlenség, ízléstelenség, nehézkesség és értelmetlenség. Ne csak a szavakkal törődjünk. Ne ítéljük el az írót, ha nem lelkesül a reklám helyett a kikürtölésért. A szó, mint Zolnai Béla írja, csak «üres hangkombináció, semmi köze a nemzeti értékekhez; csak a nemzeti lélek melegénél, a mondatalkotás kohójában válik magyarrá», Harcoljunk a szavakért, de a művészi magyar stílus érzékét se hagyjuk veszendőbe menni. ***Pantagruel***

AZ ELSODORT ÖSTEHETSÉG

Fanyarul nyilatkozik a nyilvánosságnak az egyik költő, akit néhány évvel ezelőtt mint «őstehetséget» prezentáltak a közönségnek. Elmondja: hány verse, mennyi cikke jelent meg azóta, majd panaszosan arra tér ki, hogy itteni életének nem látja célját, fordulhatott nagy vargabetűvel egyik irányból a másikba, mégis csak elsikkadt élet az övé. Felőrölte őt a nagyváros, mindenekfölött: a nyomorúság, kis meleg zugra vágyik, legalább egy aktatáskája legyen, hogy kéziratai szét ne kallódjanak. Itt nem találja helyét, viszont otthonában sincs már keresnivalója.

Nem tudom, hogy a hangos dobverők közül olvasták-e némelyek e kétségtelenül őszinte vallomást, s ha igen: jelébredt-e a lelkiismeretük? ! Ime, ez az eredménye az évekkel ezelőtt megindított őstehetség-hullámnak. A «népi», mi több, paraszti származás szinte kötelező belépővé vált az irodalomban, s nemrégiben egyik kiváló írónknak mentegetőznie kellett, mert nem tartozik az úgynevezett «őstehetségek» közé. Az irodalomban tudvalevően mellékes származás, kor, rang, hivatali állás s más hasonló dekoráció, de őstehetség rajongóinknak pesti kávéházi enerváltságukban kellett egy kis rusztikus istállószagú újdonság. Nem, nem akarok bántani senkit, van közöttük szép számmal tehetséges, akik rátaláltak útjukra, de ugyanígy történt volna velük lármás hírverés nélkül is. De még többen vannak olyanok, akik az első úgynevezett zseniális produkció után nem tudtak újat felmutatni és elkallódtak vagy kallódnak.

Lehet, hogy közvéleményünk únja a régi értékelő szavakat és e fogalmak burkolására új kifejezéseket keres. Neki nem jó a t e h e t s é g, hanem mindjárt ős-tehetséget akar, bemutató helyett a rettentő germanizmussal hangzó ő s b e m u t a t ó t kreálta, s horribile dictu: azzal hivalkodik, hogy ő s k e r e s z t é n y. Arról természetesen fogalma sincs, hogy ez az elnevezés csupán az első századok üldöztetést és mártiriumot szenvedő keresztényeit illeti

meg teljes joggal. Mikor értik meg, mikor, hogy az ősbemutatónál t ö b b a bemutató, az őskereszténynél az igazi keresztény, s az őstehetségnél a — tehetség!

Mme Sans-Gêne

KULTÚRCSERE

A nemrégiben lezajlott olasz-magyar kulturális tárgyalások során — amelyeket olasz részről a most kinevezett harminchat éves Alexandro *Pavolini* népművelési miniszter vezetett — olyan dolgokat határoztak el, amelyeket az igazi magyar kultúra és magyar szellem csak örömmel köszönthet. Felelős helyen megállapították ugyanis, hogy az olasz színpadokon elég szép számmal bemutatott úgynevezett «magyar» daraboknak nagyrészt csak a márkájuk magyar, azonban világnézetükben, gondolatvilágukban és szerzőjüket tekintve — idegenek. Fordításokban megjelent művekre és színművészek vendégszereplésére is többé-kevésbbé vonatkozik ez az igazság. Nem vitathatjuk: ki volt ebben a hibás, mert a tényre magunk is már rámutattunk, de most ezen a tarthatatlan helyzeten valóban változtatni kell. Olasz barátaink D'Annunzio- és Pirandello-drámákat adtak nekünk, mi — tisztelet a kivételnek — alacsony irodalmi értékű, tartalmatlan, üzleties, pesti kasszadarabokat.

A csere valóban nem volt egyenlő értékű, de ebben természetesen legkevésbbé a magyar irodalom a bűnös, amelynek igazán tehetséges, és komoly mondanivalójú reprezentásai nem juthattak szóhoz olasz színpadon, mert útjukat elállták bizonyos nemzetközi üzleti érdekeltségek. A bajok orvoslásának kezdete a helyzet helyes felismerése s hisszük, hogy az olasz-magyar kultúrcserét a jövőben minden tekintetben méltó művek szolgálják a magyar részről is.

Pasquino

Szerelmi nyögdelések

Voinovich Géza Arany János életrajzában olvasom, hogy a nagy költő már 1860-ban «a mi örökös szerelmi nyögdeléseink» miatt panaszkodott. Valahogyan nem vagyunk rendben ezen a téren. Mostanában megbíztak, hogy keressek régi magyar szerelmes leveleket. Most, amikor már «post festa» vagyok, szinte szégyenlem, magam is csodálkoztam, mert nem találtam a mai ízlés számára «érdekes» szerelmes levelet. A feleség a hadbaszállt férjnek nem azt írta meg, hogy mennyit sóhajtozik és vágyakozik, hanem szépen elmondta, hogy milyen állapotban van a gazdaság. Csak a levélzáró búcsúszavakból derül ki, hogy szerelmetes feleség ír férjének, nem pedig a gondos kasznár gazdájának. Arany Jánosnak még feltűntek az örökös szerelmi nyögdelések, nekünk már a régebbi normális állapot meglepetés.

Fábián

JÓKAI SORSA A MAGYAR KRITIKÁBAN

(Szinnyei Ferenc legújabb kötete)

Jókai hamarosan eléri, hogy a kritika figyelme ráterelődik. Különösen a szabadságharc után, amikor virágkorát éli, foglalkoznak vele sokat. Nemcsak megjelent műveit ismertetik, bírálják, hanem hírt adnak az újságok és folyóiratok készülő munkáiról, sikereiről is. Beszámolnak az egyre szaporodó külföldi fordításokról, az akkor nagy feltűnést keltő 1000 forintos honoráriumról, amit a «Magyar Nábob»-ért és a «Kárpáthy Zoltán»-ért kapott. A kortársak kritikája legnagyobb részben elismerő, sőt magasztaló. A nagy közönségsikerrel együtt emelkedik a bírálatok himnusza.

Azonban a kortársak közül is több akadt, akit akkor nem kápráztatott el az akkor szokatlan siker — az első anyagiakban is érzékelhető közönségsiker, — hanem észrevette Jókai hibáit is. Különösen a Kemény Zsigmond «Pesti Napló»-ja körül csoportosuló józanabb és kritikusabb bírálók figyelték meg az azóta is sokszor hangoztatott vádakat: a szertelen fantáziát, a jellemzés, korfestés, meseszövés hiányait és logikátlanságait, a lélektan helyettesítését tréfával. Mindezeket a kifogásokat főképpen Gyulai Pál és Péterfy Jenő híres bírálata rendezte bőven megokolt gondolatmenetbe. Hatásukra jellemző, hogy a kényesebb tudományos igényeket is kielégítő legterjedelmesebb Jókai monográfiánk szerzője, Zsigmond Ferenc is erősen hatásuk alatt áll.

Már Gyulai életében fordulatot jelentett Beöthy Zsolt állásfoglalása. A népies nemzeti irány képviselőjének tartotta Jókait, aki éppúgy népmeséből fejlesztette a művészi magyar szépprózát, mint Petőfi a népdalból a lírát. A párhuzam szép, ha kissé erőltetett is (Jókainak kevés köze van a népmeséhez) és meglett az a következménye, hogy a hivatalos kritika is talált így utat-módot Jókai elismerésére.

Gál János Jókai-könyve az addigi tartózkodással szemben a másik végletbe lendül. Jókai jótulajdonságait: mesélő készségét, gazdag fantáziáját, fordulatos előadását hangsúlyozza, Gyulai és Péterfy kritikáinak forrását a nyárspolgári elfogultságban látja. Legújabban Lengyel Dénes foglalkozott Jókai és a romantika kapcsolataival (Irodalomtörténet, 1938.) és Szinnyei Ferenc örömmel állapítja meg, hogy egymástól függetlenül mindketten kedvezőbben értékelik Jókait.

Szinnyei Ferencnek most jelent meg az Akadémia kiadásában több, mint hatszáz oldalas kötete a Bach-korszak novella- és regényirodalmáról. (Novella- és regényirodalmunk a Bach-korszakban, 1939.) Szinnyei Ferenc — ahogy mondani szokták — nagy fába vágta fejszéjét. Úgylátszik, érzi, hogy a «Szinnyei» név viselőjétől nagy munkateljesítményt vár a magyar szellemi élet. Eddig megjelent két kötete, amely a magyar regény és novella fejlődését a szabadságharcig mutatja be, máris nélkülözhetetlen segédeszköze — kézikönyvet akartam írni — lett a magyar irodalomtörténet kutatóinak, adatainak bősége és megbízhatósága, ítéleteinek meggondoltsága és világos áttekintése miatt.

Most megjelent műve csak első kötete a Bach-korszak novella- és regényirodalmát tárgyaló monográfiának. Bőven megalapozott művelődéstörténeti bevezetése legtöbbször eredeti kutatásokra, korbeli hírlapokra támaszkodik. Külön fejezet foglalkozik a tíz esztendő folyóirataival és ujságaival. A kor uralkodó stílusát, a romantikát megint külön fejezetben tárgyalja. Jellemző Szinnyei Ferenc magatartására, ahogy a romantika most annyit hánytorgatott problémájához hozzányúl.

Csak a francia romantikát figyeli meg, mert az hatott különösen íróinkra. Észre sem veszi azt a nagy elméleti irodalmat, amely a romantika kérdése körül kialakult. Alig említ egy-két elméleti írót (Brunetière), de elolvas minden fontosabb regényírót, akit a kor magyar írói ismertek. A romantikáról adott kép így nem lesz olyan mély és filozófikus, de az ő céljainak teljesen megfelel és eredeti megfigyelésekből áll.

Munkamódszerére jellemző, amit Jókaival kapcsolatban ír: «Ebben a fejezetben időrendi évről-évre haladó, rövid tájékoztató ismertetését közöljük tíz év alatt írt műveinek. Áttekintésünk, ha egy kissé száraz és könyvészetszerű lesz is, szükséges, mert csak így tájékozódhatunk valahogyan a Jókai-őserdő nagy és kisebb fái, bokrai és bozótjai között, mielőtt mindegyiket külön-külön szemügyre vennők».

Ebből a pár sorból is kiviláglik, hogy Szinnyei Ferenc a biztos eligazodást szolgálja, a pozitív adatokat akarja csoportosítani. Ezzel együtt szokott járni, hogy gyanakodva fogadja a különböző elméleteket, amelyek annál egyoldalúbbak, mennél merészebbek. Jósika regényelméletéből idéz, amikor Jókait menti, majd így folytatja: «Hozzátehetjük, hogy senki sem állapította meg, hogy milyen legyen a tökéletes regényszerkezet, s nem is fogja soha megállapítani, mert a regénynek igen sokféle fajtája van s mindegyik fajta más és más szerkezetet kíván. Az egység, kerekdedség, a

művészi egészség minden költői műnek, tehát a regénynek is alapvető követelménye, de ez is sokféle, mert az elérésére használt művészi eszközök is sokfélék lehetnek».

Ez a józan és pozitív módszer érvényesül Jókai tárgyalásakor is. A hatszáz oldalas kötetnek majdnem felét a nagy regényíró tízéves munkásság foglalja el. A kivételes helyzetet nemcsak az az arány magyarázza, amellyel Jókai kortársaihoz viszonylik, hanem a kötet által tárgyalt évtized (1849—1859) jelentősége a nagy mesemondó életében is. Ahogy Szinnyei mondja: «... munkássága ebben az időben érte el azt a színvonalbeli magasságot, melyet később sem haladt felül, legfeljebb újra meg újra elért egy-egy kitűnőbb regényében vagy novellájában».

Szinnyei józanságából és higgadtságából következik, hogy Jókai értékeléséhez nem azért tesz hozzá újdonságot, mert Gyulai és Beöthy után mindenáron valami újat akar mondani, hanem mert szempontjai újak. Még senki nem olvasta át olyan aprólékos gonddal és állandó figyelemmel az egész addigi magyar regény- és novellairodalmat, mint Szinnyei. Természetes, hogy ennek az a következménye, hogy értékelése történelmi lesz. Gyulai is, Beöthy is, sőt Zsigmond Ferenc is abszolút mértékkel mértek, azaz a lelkükben élő regényideállal hasonlították össze Jókai regényeit. Szinnyei számára Jókai nem néhány kötet könyv volt — mint Péterfy írta híres kritikája végén —, hanem a különböző ujságokban sűrűn szereplő népszerű író. Gyulai Balzac után olvasta Jókait, Szinnyei pedig Virághalmi Ferencek és Paulikovics Lajosok után. Ezért «fedezte fel» Szinnyei már Jósikát is, most pedig Jókait látja új színben.

Szinnyei újdonságának még egy oka van: az a bizonyos sokat emlegetett történelmi távlat. Ma már élesen meg tudjuk különböztetni az akkor egymás mellett haladó irányokat: a romanticizmust és a realizmust. Gyulai az új realizmus nevében támadta Jókait és Jókaiban a régebbi romantikus stílust. Szinnyei is összehasonlítja Jókait a nagy külföldi írókkal, de csak a romantikusokkal. S az összevetés eredménye az lesz, hogy Jókainál sem talál több romantikus túlzást, mint Victor Hugonál, különösen Dumasnál és nincs több epizód a magyar szerzőnél, mint Dickensnél.

Az új szempontok következtében jobban kidomborodnak Jókai eddig is elismert erényei: óriási munkabírása, termékenysége, gazdag fantáziája, derűsen ragyogó, magyaros humora s különösen a magyar prózai stílus fejlődésében igen fontos előadóművészete. Mindig emlegettük, hogy Jókai milyen fontos a magyar próza fejlődésében, de csak Szinnyei fejtegetései után látjuk világosan, hogy

mennyivel természetesebb, egyszerűbb az előadás Jókai működése után, mint előtte volt.

Az új szempont meghozza a mentséget a legtöbbet támadott hibák számára is. A túlzottan idealizált jellemekről így beszél Szinnyei: «... hangsúlyoznunk kell, hogy a romantikus regény jellemeiben tulajdonképpen csak romantikus valószínűséget szabad keresnünk. Csak akkor van baj, ha ez is hiányzik belőlük, mint Jókai egyes hőseiben, de realista szemmel nézve abovo elítélnünk valamennyit nem lehet. Fő, hogy éljenek, ha romantikus életet is. Jókai még legtúlzottabb, vagy romantikus «contrastokból» összegyúrt alakjainak jellemébe is tud emberi, életszerű vonásokat belevinni s környezetüknek rajzával reális fényt vetni rájuk. Ezt Péterfy bűvészkedésnek nevezi, de kénytelen bevallani, hogy «ha talányát megfejtjük is, észrevesszük, hogy ezt a Boscot utánozni nem könnyű, mert költői szemfényvesztése nem eltanulható dolog». Ha a francia romantikus regények legtöbb hősével összehasonlítjuk az ő hőseit, észre kell vennünk, hogy az övéi elevenebbek, melegebben rajzoltak, ritkán egészen papirosfigurák és többnyire érdekesebbek, rokonszenvesebbek».

Szinnyei ítéletei közelebb viszik a megoldáshoz a Jókai-regények körül zajló vitát. Eddig is több irodalomtörténész és kritikus érezte, hogy Gyulai Pál itt egyoldalú volt, de Jókai hívei is tévedtek, mikor Gyulai egyéniségében keresték a hibaforrást («Nyárspolgári elfogultság»: Gál János), nem korának felfogásában, vagy érdemeit keresték téves helyen (Beöthy Zsolt: népies irodalommal való kapcsolat).

Jókain kívül sor kerül ebben a kötetben a többi íróra is, aki történelmi regényt vagy novellát írt. A társadalmi témájú és éppen ezért inkább már a realizmus felé igazodó szerzők élükön Kemény Zsigmonddal, akinek szinte egész munkássága erre a tíz évre esik, már a második kötetre marad. Megjelenése után is befejezetlen még a széles alapokon megkezdett mű. De így is nagy szolgálatot tesz a magyar irodalmi kutatásnak.

Fábián István

A HUSZONÖTÉVES PÁSZTORTŰZ

Az erdélyi magyarság egyetemes jellegű és magas színvonalú komoly irodalmi folyóirata, a Kolozsvárott megjelenő «Pásztortűz» fennállásának huszonötéves évfordulója alkalmából decemberben különösen gazdag jubileumi számot adott ki. A «Pásztortűz» jubileuma mellett nem lehet szó nélkül elmenni: ez nemcsak a folyóirat ünnepe, hanem az erdélyi irodalomé, sőt azontúl ez egész

magyar irodalomé is. A huszadik évfordulókor megjelent ünnepi számban annakidején ezt irta Tavaszy Sándor: «Eljövendő katasztrófák árnyékában kezdett pislogni a «Pásztortűz», de amikor ráborult a sötét éjtszaka az erdélyi magyar glóbuszra, akkor lobbot vetett és a magasba csapott . . . Ez a története a húszesztendős pásztortűznek. »Ennél jobban aligha lehetne jellemezni a «Pásztortűz» szerepét és hivatását a kisebbségi sorsba szakadt magyarság szellemi életének irányításában. E sorok megjelenése óta eltelt öt év újabb próbája volt ennek a kemény és áldozatos munkának. Az impériumváltozás idegtépő, keserű napjaiban ez a folyó irat adott az elcsüggedt és kétségbeesett erdélyi magyarságnak vigasztalást, éltető magyar betűt, s rázta fel halálos eltespedéséből. Akkor 1919-ben a kolozsvári Szentegyház-utcában egyik szobájában szerkesztették a folyóiratot, amely még az «Erdélyi Szemle» nevet viselte és a lelkes S. Nagy László vezetésével csoportosult körülötte az erdélyi magyar irói gárda. Az «Erdélyi Szemlét 1915-ben alapította S. Nagy László és a folyóirat valóságos missziót töltött be az uralomváltozás első és legnehezebb idejében. Szegényes külseje, csomagoló-papírra nyomott irodalmi lap volt, de mégis a kezdetet, a megindulást jelentette, s hasábjairól indultak el olyan nevek, akik ma a magyar irodalom vitán felüli díszei: Reményik Sándor, Áprily Lajos, Tompa László, Gyallay Domokos, Makkai Sándor, Berde Mária, hogy csak ennyit említsek. A némileg rendezettebb viszonyok jöttével: 1920 elején kapta az átszervezett folyóirat a szimbolikus «Pásztortűz» nevet, s szebb köntösben, méltóbb kiállításban irányító fóruma lett az erdélyi irodalomnak. Főszerkesztője az akkor már országos hírű Reményik Sándor volt, akinek a neve irodalmi és világnézeti programmot jelentett. Mellette Walter Gyula, a jeles erdélyi poéta vett aktív részt a szerkesztésben. Későbbi években Nyírő József, dr. György Lajos állt a «Pásztortűz» élén, ma dr. Császár Károly a kiváló esztéta és műfordító, mint felelős szerkesztő jegyzi a «Pásztortűz-»et, a szerkesztő Kéki Béla s a folyóirat homlokán pedig most is, mint kezdetkor Reményik Sándor neve áll főszerkesztőként. Jelentve ezzel, hogy a «Pásztortűz» irodalmi irányában nincs változás. A folyóirat kezdő évei egybeesnek az erdélyi irodalom gyönyörű hőskorszakával, a «Tizenegyek» mozgalmával. A «Tizenegyek» valamennyien munkatársai, lehet mondani — felfedezettjei voltak a lapnak, de nem volt és nincs olyan számottevő erdélyi magyar író, aki a «Pásztortűzbe» ne dolgozott volna, ne tartott volna fenn vele kapcsolatot, és

a folyóirat ne lett volna jótékony hatással pályájának kialakulására. A «Pásztortűz» mellett irodalmi lapok indultak és szűntek meg, ő maradt és — az «Erdélyi Helikont» leszámítva,— egyetlen más irodalmi folyóiratnak sem volt akkora jelentősége Erdély magyar irodalmában. Emlékszünk a Nagyváradon, a huszas évek elején megindult «Tavasz»-ra, a kolozsvári baloldali világnézetű «Napkelet»-re, Osvát Kálmán Marosvásárhelyt megjelent «Zord Idő»-jére, Szentimrei Jenő által szerkesztett «Vasárnapi Ujság»-ra. Egyik sem tudott hosszabb ideig fennmaradni. Csak a kolozsvári «Hírnök», s az aradi «Vasárnap» katolikus szellemű folyóirat szolgálja közönségét. A «Pásztortűz» fennállása bizonyítja létjogosultságát, s hogy mindig helyes úton jár: az erdélyi gondolat útján, amely egyszerre magyar és európai tudott maradni. Megőrizni az erdélyi magyar szellem kincseit, hagyományait, virágzó jelent teremteni és átadni mindezt a jövendőnek. A jubiláló «Pásztortűzet» ünnepén ünnepli a magyar irodalom, főként azok, akik elindulásakor rajongó szeretettel álltak mellette s akik — ha túl is szakadtak a politikai határon — melegen és büszkén emlékeznek arra, hogy a «Pásztortűz» világító fényében került először nevük a magyar közönség elé.

Mihály László

Bánsági irodalmi est Budapesten.

A gróf Esterházy Móricné és dr. Hável Józsefné vezetése alatt álló Magyar Nemzeti Szövetség Női Osztálya a Szövetség helyiségében nagyszabású bánsági irodalmi estet rendezett. Ez alkalommal elsőízben mutatkoztak be a budapesti nagyközönség előtt azok a magyar írók és költők, akik azelőtt a romániai Bánságban működtek, majd onnan időközben elkerültek.

A bánsági magyar irodalmi esten gróf Esterházy Móricné, a Magyar Nemzeti Szövetség Női Osztályának elnöknője meleg szavakkal köszöntötte a bánsági írókat, majd Szabolcska László dr. tiszteletbeli esperes, református lelkész mondott bevezetőbeszédet. Ebben rámutatott arra, hogy a Bánság történelmi helyzete és a történelem országútján való elhelyezkedése azt bizonyítja, hogy a magyarságot nem lehet faji szempontból meghatározni. A bánsági magyar írók véleménye szerint magyar az, akinek a lelkisége magyar. A magyarság, mint közösség — a bánsági írók szerint — nem más, mint lélek. Minden magyar írónak, de különösen a bánsági magyar írónak ezért a lelki magyarságáért kell küzdenie. A bánsági magyar író és az a Bánság, amely a legkevésbbé ismert gyermeke a magyar édesanyának, mert mindig csak az erdélyi magyar irodalom keretei között tartották nyilván. De mi azt tartjuk — fejezte be bevezetőbeszédét Szabolcska László dr. —, hogy a legkevésbbé is ismert, talán a legkisebb és leghalkabb szavú gyermeke, de a leghűbb és legkedvesebb.

A bánsági magyar irodalmi est kiemelkedő pontja Mágory Mária színművésznő, a Vígszínház tagjának fellépése volt. Mágory Mária tehetsége legjavát nyujtotta.

amikor mély átérzéssel, meghatóan szavalta el Bardócz Árpád, Ormos Iván, Mérei Viktor és Jörgné-Draskóczy Ilma bánsági magyar költők verseit.

Zathureczky Gyula készülő regényének egyik bánsági vonatkozású, színes, hangulatos részletét olvasta fel, majd Pusztai-Popovits József „Magyar irodalom a Bánságban" címmel tartott előadást, amelyben felvetette a kérdést, van-e bánsági magyar irodalom, mint ahogyan van erdélyi magyar irodalom? Rámutatott arra, hogy bánsági magyar irodalom nincsen, de igenis van magyar irodalom a Bánságban. Külön bánsági irodalom a Bánságban nem fejlődhetett ki, mert a bánsági magyarság kultúrtalaj nélkül, kultúrgyökerek nélkül állott abban a háborús viharban, amelyben az átvonuló idegen hadak minden kultúrértéket elpusztítottak. Igy külön bánsági öntudat, bánsági szellem nem fejlődhetett ki. Magyar irodalomról pedig, amely a Bánság területén indult virágzásnak, csak az 1800-as években beszélhetünk. Azóta két írónemzedéket különböztethetünk meg. Az egyik a konzervatív bánsági magyar írónemzedék, amelynek tagjai: Szabolcska Mihály, Szombati-Szabó István, Jörgné-Draskóczy Ilma, Bardócz Árpád és a többiek, míg a haladószellemű bánsági magyar írónemzedéknek: Ormos Iván, Mérei Viktor, Erőss Alfréd dr. és mások a tagjai. Pusztai-Popovits József előadásában hangsúlyozta, hogy ma már csak azt tekinthetjük bánsági magyar írónak, aki született keresztény, magyar nemzeti alapra helyezkedett és ez írásaiban is visszatükröződik.

A bánsági irodalmi esten Dadányi György „Csordás voltam Paraguayban" című most megjelent izgalmas regényéből olvasott fel érdekfeszítő részletet, majd Mérei Viktor, a modern szociális magyar líra egyik tehetséges tagja legszebb verseit szavalta el. A műsor végén dr. Hável Józsefné a Szövetség ügyvezető elnöknője mondott köszönetet a bánsági magyar íróknak, akik első bemutatkozásuk alkalmával arra törekedtek, hogy politikamentes, tiszta irodalmat nyujtsanak a székesfőváros nagyközönségének. Az esten a konferanszié szerepét dr. Krepuska Istvánné töltötte be, aki a szereplőkről ügyes leírást adott.

Bánsági

Szitnyai Zoltán: A Bocs. *Regény. Athenaeum kiadása.*

Kész filmtéma, a film valamennyi kellékével, változatosságával és speciális fordulataival. Szitnyai böven folyó epikájában pihentető ez a regény. Nem állította az író szokásos súlyos mondanivalóinak tengelyébe. Nem vád ez a regény, mint annyi Szitnyai mü, hanem könnyed játék egy tehetséges, de apró termetü emberkével. Az író tehetségét jelzi az, hogy ez a történet nem sikkad el, a hös elevenen él, cselekszik és — elbukik. Szitnyai nem lett volna Szitnyai, ha ezt a hullást meg nem indokolta volna. Minden fejezet pontosan müködik, mint a motor egyes részei, szinte egyenletes a kattogása.

Szitnyai új regénye szórakoztató olvasmány. Az élet visszás voltán tépelödik csupán, itt erösíti fel hangját és itt zörgeti meg az olvasó lelkiismeretének kapuját. Az az erkölcsi rendszer, amelyet Szit-

nyai regényeiben hirdet, megállapításaival itt is hathatósan jelentkezik. Bár a cél érdekében tompította annak megszokott éles hangját. A Bocs így is igazi értékes munka, magán viseli az igazi író elhivatottságának vízjegyét. *Marék Antal*

Soós László: **Kormorán.** (*Franklin Társulat 1939.*)

«A század gyermekei» — így nevezte legutóbb Halász Gábor három fiatal írónkat, a musseti jellegre utaló közös címkézéssel jellemzően érzékeltetve ennek az «új irodalomnak» sajátos jegyeit, különös modorát. «Alvajárók és kincskeresők — írta róluk — mindegyik álmokat szövöget . . . finom ködfátyolon át érzékeli az életet». A megértő, részleteiben olykor talán túlzottan is megértő tanulmányból végső fokon inkább elismerés csendül ki: «mindenesetre hallatlanul tehetségesek; s Mussetnek értelmetlenség szemére lobbantani, miért nem született Balzacnak». Vitázzunk-e a kritikussal? — (vitázzam-e vele éppen én, aki érthető okokból szívesen elhallgatnám gáncsaimat a velem egykorúak irodalma ellen, noha ugyancsak ezért bizonyosan kevésbbé vagyok elnéző is iránta . . .) Soós László második regénye után mindenesetre megerősödhet a meggyőződésünk, hogy «serdülési zavarokon», «átmeneti modorosságokon», s még sok más, tömérdek külső és belső gátláson áttörve, a kincskeresők és alvajárók nemzedéke — sokkal szívesebben beszélnék itt egyénekről — végül igazi kincsre lel s ébren sem veszíti el majd az álmait.

Soós László is «a század gyermeke». Elütő a többiektől, de hasonló is hozzájuk; regénye, külsőségeiben legalább is feltétlenül, símán beleilleszthető lett volna a vele egykorúak műveiről írt tanulmányba. Az általános kép talán nem másult meg volna tőle, — egy azonban bizonyos: a leglényegesebb pontban itt valóban kevés aggálya lehetett volna a kritikusnak. A Kormorán akár számos ellenkezést is ébreszthet bennünk, de pillanatig sem kétséges: a regény szinte minden sorából a tehetség forró fuvallata csap az arcunkba, — a bőrünkön érezzük az áramot, nem csupán szíves és engedékeny agyunkban. Valamilyen bizonyosabb, keményebb, szilárdabb anyagból kiformált regénytől legalább oly távol esik ez a mű, mint a többi fiataloké, esetleg még távolabb: nehezen dönthetnénk el, hogy mennyire érdeme vagy bűne ez, — de el kell ismernünk, a bravúr itt szemfényvesztő eszközök nélkül valósul meg, őszintén, talán egy csaknem naív hit igaz forróságából kipattanva . . .

Hol játszódik le a Kormorán? Kétkötetes regény, — egy

rövid epizód tartamára tudjuk, hogy Velencében vagyunk, járunk aztán még egyéb sejthető és kevésbbé sejthető tájékokon is, voltakép végig sehol sem járunk s legfeljebb csak a magánnyomozói ösztöneink tájékozódhatnának. Fölösleges használnunk őket ; városokat barangolunk be, országokat utazunk át, az utcatáblák és határjelző kövek elsikkadását nyugtalanság nélkül tűrjük. Házakban, utcákon, szobákban, de erdőkben, hegyeken s a tág, sík mezőkön is, a földön, sőt főkép a föld felett a szabad égben — nem képletesen írjuk, a regény nagyrészt repülők közt játszódik, főhőse is az — otthon vagyunk nélkülük is : az igazabb földrajzban, a hangulatok délkörein vándorlunk. S tegyük rögtön hozzá : amennyire elveti az író a realitás szélesebb kereteit, annyira érzékletes tud lenni, nem ritkán nagyon is reálisan, a részletekben. Felhőkre épít várost, de az ingó talapzaton erős lábakon állnak e város házai ; a vizióban sohasem érzünk szakadást, ahonnan üresség tekintene be. Anyagszerűséggel és költészettel egyaránt győzi a regény. Bőven emelhetnénk ki belőle olyan részeket, melyek bármely realista regénynek díszére válnának. Ami pedig a lírai, hangulati varázslat eszközeit illeti, ebből talán még valamivel kevesebb is elegendő lett volna . . .

A regény kivételes szépsége kétségtelenül ez : minden sorában jelenlévő költőisége, csillogó, varázsos líraisága, hangulatgazdagsága, az író rendkívüli érzékenysége a külső és belső világ minden rezzenésnyi jelensége iránt. Fény- és árnyjáték a lélekben, élmények a világban — külön érdeme a regénynek, hogy mennyire nem fukarkodik az utóbbiakban, sőt felfedezésekre indult — : erős, izgalmas, magávalragadó költészettel számol be róluk a mű ; csoda-e, ha az írót néha túlviszi e lendület állandó sodra? Elúszik a hangulatokon, képtelen szabadulni tőlük, pazarol, elbágyaszt . . . Igaz, talán nagyon is a regény egyéniségéhez tartozik ez a pazarló, áradó, olykor már-már fárasztó kincses bőség.

Ifjúkori mű, ifjúkori nagyregény. Zuhatagos, dús, zavaros gazdagság : érzésekben, hangulatokban, költészetben ugyanúgy, mint gondolati zsúfoltságában. A legszövevényesebb világ talán mégis ez, — ritka dolog mai írónál : a regény leplezetlenül, sőt ritka bátorsággal mer gondolkozni.

Naív hitről beszéltünk . . . Tagadhatatlan, hogy ide céloztunk, a mű gondolati világára. Persze nagyon sajátos naivitás ez. A nagyon okos kamaszéhoz hasonló, aki éppen csak tételeinek végső kiélezésében kerül zsákutcába — melytől voltakép a felnőtt sem menekülne, az ő

bölcsesége is többnyire csak a megtorpanó mérséklet —, annál termékenyebb tapasztalatokat szerez útközben . . . A regény tele van ezekkel a nagyon is izgalmas egyéni, eredeti, meghökkentően igaz tapasztalatokkal, bár semmiesetre sem hiányzik belőle bizonyos eltökélt és szigorú, önmagától megilletődött, hitvalló, amolyan diákoshősies magatartás sem. Ellenszenvesnek semmiképp sem mondhatjuk a magatartást, a regény végső fokon csak nyert tőle; ami pedig a zsákutcákat illeti, itt a gondolkodó segítségére mindig megérkezik a költő, átsegít rajtuk. Igaz, néha még sem teheti ezt máskép, csak a regény egyéb értékeinek rovására . . . A mű középpontjában álló férfinő viszony eredeti felvázolásában semmiesetre sem hamis, fejlődésében sem az; igaz, indokolt, meggyőző jelenetsorozatot kapunk, — mégis, a szakadatlan jelenlévő elméletek végül is, mintha csak a főhősből kivetített fantommá sápasztanák a nőalakot . . . Mesealakká lesz, érthető, hogy végső fizetségül is csak egy mesét kap; a hely, ahol nagyon primitív emberi módon mégis csak valamilyen realitás után kiáltottunk . . .

Itt, — és talán azért másutt is. Igen, a bravúr majdnem tökéletes, a mű megáll a felhők tetején is, vagy otthont lel a mesében. Mi tagadás, kissé mégis távol van. Fázunk e nevek közt: Holborn, Holme, Galven . . . S fázunk sokszor a felhőváros utcáin is, vagy félünk, hogy faragatlan emberi valónk semmiképp sem illik a mesébe . . . Bizhatunk-e abban, hogy a költő és külvilág előbb-utóbb mégis csak másutt is találkozhatnak, mint a felhőkben, vagy a mesében?...

Adott esetben minden efféle mellékgondolatunk legvégül is csak inkább okvetetlenkedés. Ismételjük meg: a Kormorán írója magas művészetből vizsgázott, büszke lehet már írói jelenére is, s méltán várhatunk tőle kivételes teljesítményeket a jövőben. *Örley István*

Török Sophie: Nem vagy igazi! *(Nyugat-kiadás.)*

Az élmény magával sodró ereje feszül minden sora mögött. Ilyen meztelen őszinteséggel még nem írt asszony, önmaga ösztönös lényét így még nem boncolta senki napvilágra, tudatossá téve a tudattalant. Aki ezt, így, megírta, az *jobban* asszony, mintha tíz gyermeket hozott volna a világra. Pedig csak egy idegen gyermekért harcolt, hogy magáévá tehesse és a számolatlan órák örömében és keserűségében szorongva rettegjen attól a pillanattól, amikor a gyermek majd arcába visszavágja: «Nem vagy igazi!» Nem vagy az igazi anyám, az igazi másként tenne, lehet, hogy oktalanul büntetne vagy megbocsátana, de neki szabad, ő az igazi, neki nem kell a nevelés logikus voltáért verítékezni, őt nem tartja senki számon, hogy mikor fog kiesni az anya szerepéből, hiszen ő az édesanyja, az ő tettei ösztönösen igazak, még akkor is, ha szeszélyes önkénnyel teremtődtek. De mennyivel nehe-

zebb annak, aki kétszeresen felelős az idegen kis életért, amelyet a sors megtagadott tőle s amelyért ő mégis kinyujtotta a kezét erőszakos szeretettel. Margit, a meddő asszony, barátnője gyermekét akarja magának, már akkor, mikor az még a világon sincs, de éppen az ő gondoskodása, szeretete és vak vágya menti életre a kicsit. Nem ő szüli a gyermeket, mégis sokkal igazabb édesanya a másiknál, aki csak testi meghurcoltatását érzi a várakozó hónapok keserűségének, legkisebb tudata nélkül annak, hogy valójában valami égi történik vele, amikor résztvesz a teremtés nagyszerű színjátékában.

Most nem tudom elválasztani a kritikust asszonyi lényemtől. Anya vagyok és két gyermeket hoztam a világra és így vallom, hogy soha megrázóbb sorokat nem olvastam az anyai szeretet ösztönös csodájáról, amely minden nő lelke mélyén rejtőzik, de senki, soha, így napvilágra nem tárta, mint Török Sophie, az az anya, aki valójában idegen maradt a testi átéléstől, hogy annál teljesebben és tragikusabban forrjon össze a lelken átvetülő anyasággal. Valódibb anya ő mindnyájunknál, mert hiszen a test életfunkciója egyedül nem teremtheti meg azokat az összetevőket, amelyek anyát alakítanak a nő egyszerű lényéből, ide valami több kell, s ez a több maradéktalanul kisugárzik Török Sophie egyéniségéből és igazi anyává avatja őt a szülés misztériuma nélkül.

Ha nem volna annyira valószerű ennek az írásnak minden sora, akkor kételkednék az őszinteségében, azt mondanám, hogy az egész örökbefogadása csak költői kitalálás, mert ezt, így, csak igazi anya írhatta meg. De mert tudom, hogy az élmény ereje milyen hatalmas és a vágy sokszor átütőbb erejű, mint a valóság, azért meghajtott fejjel mondom: igazi és egész anya az, aki át tudja élni azokat az érzéseket, amelyekből teste kizárta, hogy annál jobban kitapinthassa a lelki rúgóit az élet legnagyobb csodájának, az anyaságnak.

Bocsásson meg Török Sophie, ha pompás stílusáról és különös, kifejező mondatszerkezetéről most nem tudok beszélni, könyvének elolvasása olyan átütő erejű élmény volt számomra, hogy az anyag plasztikus megoldását csak a gondolat tökéletes szolgájának tudom tartani, sőt annyira egybeolvadónak, mintha magam éltem volna át művészi közvetítés nélkül.

A könyv másik fele novellák sorozata. A bennük kiömlő asszonyiság már nem fokozhatja az első hosszú elbeszélés különös erejét, mégis mélyebbé és biztonságosabbá teszi a hitet, hogy Török Sophie mindenütt magát adja, tiszta asszonyiságát, álarc és kendőzés nélkül. Különösen a «Boldog asszonyok» és az «Arcképtanulmány» bizarr színei és varázsos plasztikája utólérhetetlen ebben.

Nagy Méda

A barokk. *(A. Gleichen-Russwurm tanulmánya. Fordította: dr. Reitzer Béla. Az Athenaeum kiadása.)*

A barokk: a XVII. század, «az európai szellem egyik legfontosabb élménye». Hosszú ideig csak egy művészeti irány elnevezése, ma már az egész történelmi korszakot jelöli. Ez a történelmi szakasz a «fejedelmi abszolutizmus» kora. Az uszály, a paróka, a magassarkú cipellő, a királyi szeretők, a nagyvonalú fényűzés, a ragyogó paloták, a pompás kertek, a komoly bölcselők és a kitűnő művészek százada. A kort egy nagy férfiú

és nagy király neve, szelleme és alkotóereje fémjelzi : a XIV. Lajosé. Ő a mintakép és a fényforrás. Az ő napjának ragyogása csillog a kisebb bolygókon : Európa fejedelmein. De tőle tanul jó modort, úriasságot, előkelőséget és méltóságot a félvad főúr és a handabandázó kurtanemes. Ma túlzottnak s majdnem nevetségesnek látszik az a finomkodás és negédesség, a taglejtések szépségének, a ruházat pompájának és a pepecselő bájnak az a kötelező kultusza, mely a napkirály udvarában meghonosult. Azonban a lágy hangok, a kellemes bókok, a káprázatos és pontos udvari ünnepségek és a mértani parkok mélyén egy komoly rendező dirigál : a történelmi szükségszerűség. A pallérozott társaság — a «société polie» — küzd ezekkel a lelki fegyverekkel a barbarizmusba való süllyedés, a züllöttség, a polgárháborúk, a vallási villongások, a kommunista szekták vérengzése ellen, «mint valamikor Konfucius a kínai zavarok ellen : az udvariasság fegyvereivel, a súlytalanul kis dolgok hatalmával». Nem szabad elfelejtenünk, hogy ebben az időben a Rajnán túl a harmincéves háború dühöng : «a keresztény Európa polgárháborúja», («miként a XX. század első világháborúját a nacionalista Európa polgárháborújának lehet mondani»). E véres korban és ezen a véres földön minden emberi vonatkozás, a polgári munka, a műhelyek, a városok, a műalkotások, a kereskedelem és az ipar és a szorosan vett emberi élet néhány elszánt és pénzsóvár kalandor-tábornok szerencsétlen martaléka. Az erkölcsi süllyedés nem áll meg az emberevésig. Angliában forradalom dúl. Egy marcona puritán, Cromwell, akit lovas Luthernak is neveztek, kivégezteti a királyt s az államot egy terrorista köztársaság kereteibe gyömöszöli. A Gondviselés embere ő, az Isten kilencágú ostora, elragadtatott, szigorú és fanyar lélek, aki a másgondolkozásúak, «a pápisták üldözésében odáig ment kegyetlenségében, hogy az egész világ felhördülésére ezer katolikus szűzet hajóra rakott és kéjleánynak küldte Indiába». Északon, Svédországban XII. Károly rakoncátlankodik, ez a fenegyerek és napkirály-karikatúra, míg keleten egy barbár óriás, Nagy Péter mongol korbáccsal és hordozható akasztófával igyekszik a moszkovitákat az ősi szakáll lenyírására és a paróka viselésére rábírni. Mégis a harmincéves háború «ellenfelek hiányában» lassan végetér s a vérből és a romlásból Bécs hovatovább a barokk második fővárosává emelkedik : a császárság, a vidám és könnyed zene, az előkelő szellem hanyatló, szépséges keleti Párisává.

A barokk százada az, mely a középkor skolasztikus és teológiai műveltségét, ennek a műveltségnek erejét és mélységét egy új világ kialakítására transzformálja és felhasználja. A csillagászat, a fizika, a vegytan, az anatómia «stabilizálja» a föld, az ember, az anyagok és testek helyzetét, meghatározza mivol-

ipar, modern értelemben vett tukat, felfedezéseik nyomán új világkereskedelem és hatalmas gyarmatbirodalmak keletkeznek. A bölcselők új egységes európai világkép megteremtésén fáradoznak. Ami pedig a művészetet illeti, «nem alkottak még művészek sohasem annyira erejük teljéből, mint a barokk században, soha olyan pazarló bőséggel és büszke tudatossággal nem díszítettek mindent a legkisebb részletekig . . .» «A barokk volt a művészet történetének utolsó nagy új stílusa».

Gleichen-Russwurm könyve elsősorban a nagyközönségé. Színes, elegáns és hajlékony nyelve, mindenre kiterjedő figyelme sikeresen rendezi a barokk-kérdés egész komplexumát s megmagyarázza ennek szellemtörténeti és históriai vonatkozásait is.

Szakáts László

Némethy Ferenc: Paganini, a „Sátán hegedűse". (Rózsavölgyi és Társa kiadása.)

1940 május 27-én, Nicolo Paganini halálának 100 éves fordulóján Genovában, a művész szülővárosában a földkerekség legjobb hegedűsei versenyeznek majd a 40.000 lírában megállapított első és több kisebb díjért. Megszólal a győztes művész kezében a bűvös Guarnerius is, amellyel hajdani gazdája megbízható becslések szerint mai pénzértékben harmincmillió lírát csalt ki biedermeierkorbeli rajongóknak zsebéből. A centennárium adott alkalmat Rózsavölgyinek arra, hogy Némethy Ferenc zeneesztétikussal és jeles hegedűművésszel megírassa a „Zenei portrék" című sorozat új köteteként a Paganini-könyvet. Ezért szabad és kell a mű bírálójának az engedékenység álláspontjára helyezkedni a művel szemben. Némethy Ferenc bizonyára nagyobb virtuozitással kezeli a vonót, mint az írótollat. Zenei műszóval élve a Paganini-könyv nincsen megkomponálva. Egyenesen azt a benyomást kelti az olvasóban, hogy a mű különböző és egymástól független, valahol már megjelent cikkek gyüjteménye, melyeket a vezérmotívum nem tart össze szerves egységbe. Stílusa (műkedvelő írónál megbocsáthatóan) nem szárnyal abba a magasságba, amelyet Paganini megérdemelne. Anekdotázó csevegéssel közli az elmúlt száz év alatt igen sokszor és sok változatban napilapokban és folyóiratokban napvilágot látott Paganini-féle regényes életrajzi adatokat. Úgy érezzük, hogy olyan könyvet tartunk a kezünkben, amelyet már olvastunk. A nagy művész sugárzó bűvöletének érdeme, hogy mégis érdeklődéssel olvassuk végig, bár a végén enyhe csalódottsággal tesszük le, mert Paganinivel vonatkozásban szárnyalóbb és emelkedettebb művet vártunk. Vigasztalja Némethyt az a megállapítás, hogy ez a csalódott érzés kíséri az olvasók részéről a legtöbb munkát, amelyek Paganinihez hasonló világhírességekről íródnak. A könyv sötétzöld vászonkötése ízléses, annál elnagyoltabb, plakátszerűségében rikítóbb a fedőboríték szörnyű címrajza.

Legény Elemér

Takáts Gyula: Május. *(Janus Pannonius Társaság. 1939.)*

Takáts Gyula a dunántúli plein-air akvarellek költője. Világa szűk és nem is túlságosan változatos, alapjában véve ő sem zeng másról, mint amiről már Balassa Bálint : a tájat dícséri, a földet, a szabadságot, a szerelmet. Indulatai nem törnek fel mélyről, nem szakítanak

át semmit, mert nincs is áttörni való akadályuk. Finoman részletezett tájképekhez fűzi lírai reflexióit, de ezek a tájképek változatosak, érzékletesek, derűjük és borújuk van. Néha festők játszanak azzal, hogy ugyanazt a lankát megfestik napfényben és homályban — *Takáts Gyula* versei legtöbbször ilyen kecses, finom festegetések. Mindig megvan a szelíd, biztos sodruk, de sosincsen belülről jövő dinamikájuk. Kortársai között ezzel a művészetével egyedül áll, Jékely Zoltán kalotaszegi tájait démonia járja át meg át, Jankovich Ferenc dunántúli képei a maguk képszerűségén túlra mutatnak, egy keményen férfias költő keserűségébe. *Takáts Gyula* tájképei önmagukban remegnek s ebben a zsánerben bizonyára a legnagyobb tökéletesség az, amit új kötete is felmutat. Eddigi három kötetének költői magatartásában alig hajszálnyi az eltérés, formakészségefantáziája, lírai bensősége ma is ugyanolyan biztos, mint első jelentkezésekor. Ha mégis mélyülést érzünk, annak oka, hogy mintha lassan tágulna szűk világa. Kilép a Dunántúl dombjai közül, verseiben megcsillan a messzi Finnország, a fenyvesek, vízesések, egyszerű paraszti élet. Fordulatot nem hoz az új táj : *Takáts Gyula* ugyanazokat a hangulatokat fűzi hozzájuk, azzal a különbséggel, hogy a Balaton színei helyett az ezer tó egyike-másikának villózását látjuk, a zuhatagok finom porzását. Hogy mennyire megfelel költői képességeinek a plein-air akvarell, mutatja, hogy ódai szárnyalásra törekvő, nagyobb szociális problémákat görgető versei erőtlenek. A mondanivaló, a tendencia, a cselekvés nem az ő területe, efféle érdeklődésének határa alighanem a «Két cigányhalászról» című vers-akvarell nyugodtsága. Verseinek szépsége, pasztelles gyengédsége azonban sohasem téveszti el hatását : egyenletes, komoly, férfias líra *Takáts Gyuláé*, Berzsenyi földjén a bukolikák lantja szól. A kötet gazdag tartalmából ezért csak vonakodva, nehezen emelhetünk ki olyan verseket, melyek költőjüket különösen szerencsés pillanatjaiban mutatják. Maga a kötet egyetlen szerencsés költői pillanat. ***Thurzó Gábor***

Nyolc verseskönyv — huszonhat költő. *(Sinka István, Móra László, Szabó László, Csighy Sándor, Némedy Gyula és Hegyaljai Kiss Géza versei.)*

Egyszerre említeni, ilyen tömegesen, huszonhatukat, szinte a költészet profanizálásának tűnik. Hogy mégis rákényszerül az ember, annak a költők tömeges jelentkezése az oka. S hogy ez a tömeges jelentkezés mind a költőknek, mind a költészetüknek inkább a rovására megy, mint a javára, az a dolog természetéből is következik. S ezért hússzal közülük hamar is végezhetünk.

Két kis kötetbe zsúfolva huszan, még hozzá a ma divatjának megfelelően, jobbára népi származásúak, — összezsúfolta őket a szegénységük vagy az üzleti élelmesség — a *Fekete barázdák alól* címűn külön is kihangsúlyozva, hogy tíz somogyi paraszt költőt kötöttek egy csokorba, ez már csak fel kell hogy keltse az érdeklődésünket ! Nos, az olvasó érdeklődése valóban fel is ébred, hogy nem sokkal később, várakozásában csalódva, ismét a falnak forduljon. A jelentkezők ugyanis annyira zsengék, s bár a zsenge fűnek is lehet örülni a kertben vagy kint a réten, de csokorba kötve mégsem üdítő jelenség, épp így a zsenge költő is képviselheti bizonyos mértékben a kultúrát a nincstelenséggel szemben, az iz-

mos magyar líra előtt azonban mégis eltörpülnek mind a huszan. Közülük leginkább még *Ágoston Jánost* lehet kiemelni, akinek van néhány egyéni színű figyelmeztető sora. *(Testvériesen.* Tíz magyar költő verse. Kopja Könyvek.) Többi társa, sajnos, kimerül a frázisok keresésében, a hangzatos szociális és rusztikus kifejezések melldöngető költészetté emelésében, vagy mint a somogyiak, befullad az átlagos népdalok és népies rigmusok színtelen hétköznapiságába.

Sinka Istvánnal már *(Vád.* Magyar Élet kiadása) vérbeli költő jelentkezik a népi származásukat hangoztató verselők között. Neki bőven van mondanivalója, amit terjedelmes kötete is bizonyít, költői tarisznyája, önnön siralmas életének terhes emlékei duzzasztják kövérre. Kötetében végigkísérhetjük eddigi életét s költői útját az első tapogatózásoktól a szárnybontásig. Mert az az érzésem, hogy mégcsak most bontja szárnyát. Magárahagyottan, iskolázatlan önerejéből kezdte, mint a mag, mely csirát ereszt a földben, s hősi nekifeszüléssel üti ki fejét a napvilágra. A juhászból lett költőnek ez a hősi küzdelme a sötétséggel és ösztönös rátalálása a számára törvényszerűen kínálkozó egyedül igaz útra, ez eddig Sinka legbámulatosabb költői teljesítménye. Amit Illyés Gyula írt a puszták népéről, azt élte s igazolja is egyben Sinka költői megnyilatkozásában. Ez a megnyilatkozás azonban művészi tudatosságban és kifejezőerőben még elmarad pl. Erdélyi József költészete mögött, de már így is izmos jeleit mutatja annak, hogy idővel képes lesz dúsillatú virágba szökni. Mert ez a virág még virágnak is bimbó, s ez az illat még nyers és fanyar. Nem csoda: a népi nyomorúságból Sinka aligha hozhatott magával egyebet, s kötete és költészete is inkább szociális vád a felsőbb társadalmi rétegek ellen, mint önfeledt művészi alkotás. Talán innen az is, hogy az Isten messze van tőle. Annál inkább él benne és általa a természet, a puszta, ó, nem a délibábjával, hanem a fülledt szomorúságával és szikkadt százados nyomorával.

Mind életére, mind költői fejlődésére legjellemzőbb darabja kötetének a már önállóan is megjelentetett *Pásztorének*, melyet ezúttal újabb részletekkel is bővített. Ez a toldás azonban zsörtölődő hangja miatt kevésbbé sikerült, s így nem válik az ismert mű javára. Mindent egybevetve, kíváncsian várjuk Sinka további fejlődését, aminek azonban elemi feltétele a sok-sok tanulás, főként technikai irányban.

Következő költőink lelki alapjegyei azonosak: többnyire papok, tanítók, kik a nemzeti költészet hagyományos útját járják. Ez az út (Arany, Petőfi s utódaik nyomdoka) semmiesetre sem lekicsinylendő. Aminthogy az érettek ezt nem is teszik, sőt modernjeink közül is mind többen kanyarodnak rá, mert lassankint rájönnek, hogy előttük is éltek okos emberek, s a folyton megújuló természet is mindig szép és új marad, feltéve, hogy valaki el tud merülni benne.

Mint ahogy *Móra László* is, akinek egyénisége egyike a legvonzóbbaknak. Költészete is kiteljesedett: az élete teljesen egybeforrt vele. Tetőtől talpig férfi és népi gyökerei mellett is magyar úr, már ami az egyetemes magyarságát és etikai kereszténységét illeti. Nem a szájasok közé tartozik: szívével

áll az életvásár közepén, s ezen az érzékeny, csodálatos mikrofonon szűri, s alakítja át muzsikává a sokszor fülsértő, zavaros hangokat, úgyhogy nála majd mindannyian a magunk érzéseire ismerünk. Verseinek ez a vérrel, lélekzettel és lélekkel való teltsége a legjellemzőbb költészetére. *XX. század* című új kötetében költői feloldottságban nyujtja a ma minden magyar fájdalmát és örömét. Felnőtt fiaira büszke apai érzése megfér a szülei iránt való gyermeki alázattal, s családi életét átszövi a párjához fűződő legtisztább és leggyengédebb hitvesi vonzalom. De Móra a kertjével is meleg meghittségben él a körötte száguldó viharos események közepén, s így ez az idillikus otthon, a rajta átsüvítő egyetemes gondokkal, a teljes magyar élet messzevilágító szimbolumává válik költészetében.

Szabó László papköltőnket az amerikai Móra Lászlónak is nevezhetnénk és jellemezhetnénk ugyanazokkal a vonásokkal. A különbség kettejük között talán csak a távolság, amin keresztül Szabó érzékeli a magyar eseményeket, továbbá bölcselkedő hajlama, s az amerikai környezetben itt-ott idegenszerűvé csiszolódó nyelve. Különben époly kiforrott, akárcsak Móra s megható, ahogy messzeszakadt magányos magyarságában görcsösen ragaszkodik a legmagyarabb horgonyhoz, Arany Jánoshoz és mindahhoz, amit Arany képvisel a magyar költészetben. Még terebélyes költői gyüjteményét is, *A te gyöngyeid* címen, a Nagykőrösi Arany János Társaság adta ki.

Csighy Sándor már valamivel hűvösebb náluk, annak ellenére, hogy ő sem áll ki a magyar élet sodrából. Őszi pasztellszínekkel dolgozik, s legfeltűnőbb megkülönböztető jegye a fáradt lemondás és a halállal való barátkozás. Értékes kis kötetét *Bujdosó lángok* címen a Stephaneum adta ki.

Némedy Gyula, szegedi költő, a költészetében is inkább litterátor. Figyelme kiterjed majd mindenre, ami művészet körülötte, akár táj, akár kép, akár irodalom, s igyekszik mindennek emlékét magához kötni a verseivel. Innen az is, hogy kötetét a szegedi fametszők szebbnélszebb rajzaival ékesítette, amivel azonban önkénytelenül is nyomja a saját művészi hitelét, mert az olvasó feltétlenül szebbeknek találja a rajzokat, mint a verseket. S hogy ez így van, abban a technikai fogyatkozások mellett részes az érzéseinek erőtlenebb dinamizmusa is, amivel a szárnyalásra vágyó legszebb témáit sem tudja kellő magasba felröpíteni. Ettől eltekintve azonban egyénisége s hangja is vonzó s különösen a halott kisleányát sirató ciklusa megkapó. Az Officina igen szépen állította ki *Emberek, én már oly régen repülök* címen kötetét.

Hegyaljai Kiss Géza szintén papos lelkületű költő, azonban verselésében még feltűnőbb buzgóság jellemzi, mint Némedyt: nem várja meg az ihlet hajtóerejét, hanem minden alkalomnak igyekszik emléket állítani, amivel egy kissé emelkedettebb érzelmi vagy gondolati kapcsolatba kerül. Így énekli meg kb. félszáz helységünket is, amivel költészetét a művészietlen mesterség színvonalára süllyeszti. Fordításai sem a legszerencsésebbek. *Csillagtüzek* című kötete így csak azokkal a verseivel kap meg, melyeket szívének melegén érlelt, s az ihlet hevével vetett

papírra. Ilyen azonban, sajnos, nem sok van a kötetben. Hegyaljai Kiss mindenesetre többet használna magának is, ha írásainál nem annyira a mennyiségre, mint inkább a minőségre ügyelne. *Zalai Fodor Gyula*

Kőszeghy Elemér: Kassa műemlékei. *(Officina, Budapest.)*

Igaza van a szerzőnek, amikor azt írja, hogy a Felvidék felszabadulása alkalmával Kassa városának említésekor gyúltak az öröm lángjai a legfényesebbre. Kassát a Nagy Fejedelem kétszázéves számüzetésből hazahozott hamvai tették jelentékennyé és minden magyar számára emlékezetessé. A dóm, a mellette álló temetőkápolna és a harangtorony annyi műemléket foglal magában, amennyinek egy helyen való összezsúfolódása szinte egyedülálló a városok történetében. A műemlékek közötti tájékozódást kívánja szolgálni ez a könyvecske. A szerző mindenekelőtt rövid őstörténetet ad, egyben végigkísérhetjük a történelem zajlásában a székesegyház sorsát. Itt megtudjuk, hogy Kassáról már 1249-ben szó esik, IV. Márton püspök pedig 1283-ban említést tesz a kassai plébániai templomról egyik levelében. Ennek a romjain épült fel a székesegyház, melynek védszentje II. Endre és Gertrúd királyi leánya, Erzsébet. 1400 körül IX. Bonifác pápa búcsút is engedélyezett, hogy annak jövedelméből befejezzék az építkezést. Sajnos, a XIX. század végén végrehajtott restaurálás megváltoztatta, és pedig hátrányosan, a dóm művészi összhatását.

Hét évszázad művészi és történeti emlékeinek kihangsúlyozása figyelmeztető jel és intő tanuságtétel.

A tájékozódást nagyban megkönnyíti az a 28 remek felvétel, amit a kötet végén talál az olvasó. Kiegészítésül Kassa műemlékeinek helyszínrajza és a fontosabb műemlékek jegyzéke szolgál.

A fedőlapot Hufnagel 1617-ből való metszete díszíti. Az Officina-nyomda technikáját és ízlését csak a legnagyobb elismerés illeti meg. *Marék Antal*

Ligeti Lajos: Afgán földön. *(Franklin-kiadás.)*

Afganisztánnak, ennek a távolkeleti országnak a neve Amanullah egykori afgán király európai körutazása folytán vált ismeretessé az ujságolvasó nagyközönség előtt nálunk és a művelt külföldön. A derűreborúra országát reformizáló király bukásának körülményeire még talán sokan emlékeznek. Afganisztán mindazonáltal lényegében ismeretlen a magyar közönség előtt. Ebben nincs semmi különös, mert az afgán föld Ázsia ama vidékei közé tartozik, ahova nem tette be lábát európai utazó. Ligeti Lajos, a jeles orientálista volt az első, aki beutazta Afganisztánt és beszámol érdekes élményeiről az olvasóknak. Ligeti Lajos a legnehezebb s a legfáradalmasabb, viszont a legváltozatosabb útirányt: Afganisztánnak Perzsián át való megközelítését választotta. Bizony, hosszú idő telt el azóta, amikor Kőrösi Csoma Sándor barangolt messzi kelet vadonjaiban. Azóta megváltoztak az utazási eszközök, a viszonyok, a szokások ott a keleti exotikus országokban is. Autók száguldanak, repülőgépek motorja búg a légben, ahol eddig sasok és keselyűk repkedtek. A mostani kutatók útleírása sem hasonlítható a

mult századbeli expedíciós történetekhez, de még a háború előttiekhez sem, mint amilyeneket például Sven Hedintől is olvastunk. Afganisztánba is bevonult a nyugati civilizáció. A tudós autón járta be Perzsiát s Afganisztánt, azonban korántsem szabad azt hinni, hogy a romantikus külsőségek hiánya miatt kevésbbé érdekes lenne a mondanivalója. Mert Afganisztán is, mint a többi modernizálódott keleti ország, csupán a technikai civilizációt vette át: a gépet, az ismétlőfegyvert, az autót, a tankot, a repülőgépet, de lelkében belül igazán megmaradt keletnek. Igy aztán még mindig akad exotikum elég, sőt ez az ellentétek folytán még jobban leköt. A szerző a szakértő szemével meglátott mindent ami arra érdemes és élményeit színesen, élvezetesen, imittamott szelíd humorral írta meg.

Mihály László

Merényi Oszkár: Berzsenyi Dániel. *(Somogy-Csurgói Könyvtár 7. Kaposvár, 1938.)* Váczy János akadémiai pályadíjjal is jutalmazott, de immár közel félszázados Berzsenyi-életrajza óta ez az első átfogó mű, mely az örök erkölcsi világrend nagy magyar költőjének életével együtt szellemtörténeti helyét is megállapítja s esztétikai méltatását nyujtja. Merényi nagy szerelmese Berzsenyinek s a költő szelleme hálás lehet, de a nemzet is, kései rajongójának, hogy már eddig is kötetekre menő tanulmányainak egész sorozatával hódolt az emlékének. Valóban, a szerző ízlését dícséri s érdemét növeli, hogy divatosabb és népszerűség szempontjából talán hálásabb feladatok helyett is buzgó szeretettel mélyed el maga elé tűzött élethivatásában, hogy t. i. Berzsenyit a méltán megérdemelt piedesztáljára helyezze. Ezért nem ismer fáradságot és pihenést, mikor arról van szó, hogy a hiányos adatokat kiegészítse és újabb vonásokkal tegye teljessé a költő emberi és költői arcát. Helyszíni és levéltári kutatást végez egyegy, a feledés hullámaiban elmerült jellemző adat felszínrehozatala végett, s nem kisebb szorgalommal lát neki a szövegnyomozásnak, a költő kiadott és kiadatlan versei összövegeinek összehasonlítás és okfejtés útján való megállapításának. Csak aki foglalkozott már hasonló aprólékos és látszatra jelentéktelen, valójában azonban nagyon is alapvető költészeti analízissel a szintetikus kép kialakítása érdekében, csak az tudja teljes egészében méltányolni Merényi elmerülését szép és gazdag feladatában. Csak ilyen áldozatos odaadás képesít valakit a nagy összefüggések meglátására és teszi hivatottá Merényit is Berzsenyi szellemtörténeti helyének meghatározására. Ezzel, természetesen, velejár a költő műveinek esztétikai méltatása is, Berzsenyinek mintegy költői újraértékelése, a tévedések és túlzások lehántásával, kb. a Toldy—Gyulai—Horváth János tengely, hogy egy aktuális fogalmi meghatározást használjak, ítéletének vonalán.

Mindent egybevéve, régóta érzett hiányt pótolt Merényi újabb Berzsenyi-könyvével s tette ezt annyi szívvel és szellemmel, hogy én csak dícsérni tudom érte.

z. f. gy.

S Z E M L E

SZÍNHÁZ

RACINE HÁROMSZÁZADOS ÜNNEPE

Andromache és a Pereskedők a Nemzeti Színházban

Ünnep nélkül is ünnepszámba menne maga az a tény, hogy francia klasszikust láthatunk. Váltig sürgettük, hogy necsak a színiakadémiások jussanak néha ilyen feladathoz, hanem azok is, akiknek tragikai képességét ez a shakespearei hangnemtől merőben elütő stílus új, pazar szépségek szolgálatába állíthatja, heves romantikus pátosz helyett a síma fölszín alatt örvénylő indulatok megéreztetését róva rájuk.

Ezeket a szépségeket most a színház teljes odaadású vállalkozása olyan előkelő fokon ragyogtatta fel, hogy puszta „kegyeleti tény" gyakorlása helyett színjátszásunknak egyik legörvendetesebb sikerű erőpróbája lett belőle.

A stílus szolgálatának lealkudhatatlan föltétele az, hogy méltó fordítás álljon rendelkezésre. Enélkül hiába minden erőfeszítés, ha a szöveg a maga erején nem árasztja a legmeghittebb tragikus szépségek fuvallatát: a színész ezen semmiféle színjátszói eszközzel nem segíthet, ide nem mozgás-, hanem hangzásmágia kívántatik, nem akció, hanem dikció. Csak azután a szöveg s ennek színészi tolmácsolása legyen olyan, hogy belőle az inkább dialektikával *megvitatott*, mint dinamikával *megvívott* tragédia lélegzetelállítóan kibontakozhassék. Kállay Miklós fordítása ilyen: ünnepélyes, feszesség nélkül, áradó, bőbeszédűség nélkül, ritmus és rím dolgában káprázatóan találékony, a virtuózkodás minden külsőséges cicomája nélkül. Mindenekfölött pedig: eleven és végleges cáfolata annak a szívós babonának, hogy a francia tragédiának nálunk csak — Shakespeare versformájába szorítva lehet jövője. Ugyanez az elmélet (és, sajnos: gyakorlat) kényszeríti színpadunkon a görög tragikusokat is méltóságos szenáriusaikból a szaporább érverésű blankversek véredényhálózatába.

Némi beavatottsággal nem nehéz elképzelni, mily szívós és türelmes irányítás buzgólkodhatott most azon, hogy jeles tragikus színészeink rákapjanak ennek a *belső* drámai stílustól is elválaszthatatlan formai hűségelvnek rájuk háramló és különleges igényeket támasztó vállalására. De teljes siker járt a nyomában. Öröm volt látni, hogy a stílustörésnek még az árnyéka sem kísértetett.

Ehhez a közreműködők szerencsés kiszemelése is nagyban hozzájárult. A négy vezető feladatban a színház legszebben beszélő művészei léptek elénk, ugyanígy a tiszta és nemes szóejtésnek kipróbált erősségei a második vonalba állítottak is, a confident-ok és confidente-ok.

Mátray Erzsi Andromachéja nemes méltósággal és fínom mértéktartással hordozza az özvegyi hűség és anyai féltés kettős mártíromságát (Racine hősnői mindig ilyen mártírtragikák, a gáttalanabb szenvedély nem bennük, hanem ellenük, szerelmi vetélytársukban vet lobot). Játéka a megalázkodás, térdrehullás megismétlődő mozzanatában tetőzött: ezeket valami Stuart Máriai büszkeség fütötte — anélkül, hogy a színész e jelenetekben Racinetól a büszkeség Stuart Máriai igéit várhatná. De kevésbbé mardosó-e az a fájdalom, melynek nyelvére féket parancsolnak?

A féktelenebb lelkü és szavú Hermione Tökés Anna tragikai képességeit bontakoztatta ki meggyözöen, söt — kivált a záró felvonásokban — lenyügözöen. Az alak elindításában talán túlontúl is mérsékelte magát. Abban igaza van, hogy itt az emésztö lángnak még nem kell lobognia, de — érzésünk szerint — már itt is föl kell derengenie az emésztö láng — ígéretének.

Lehotay Pyrrhusa talpig férfias király és talpig királyi férfi, valódi Achilles-ivadék. Nincs egyetlen operaénekesi gesztusa sem, söt alig is használja a karját, mindent a szóra bíz, de szavában lélek vívódik s végzet leselkedik.

Mellette Abonyi igen jól érezteti Orestes idegesebb, önmagára is veszedelmesebb valóját. Talán a szerepében dúsabban felhalmozott robbanóanyag teszi, hogy kezdetben jóformán csak az ö játékában jelentkezik némi kis elhajlás a shakespearei formanyelv felé (ugyanez ingatta meg valamelyest annak idején másik, goethei Orestesét is, a *Taurisi Iphigeniá*ban). De azután fokozatosan tisztul a játékstílusa, a gyilkosságvállalás jelenetében már egészen beletalál Racine hangnemébe, még inkább a tragédia végén, hol minden patológiai vonás nélkül, megrendítö bensöséggel teszi érzékletessé a téboly elsö jelentkezését.

A „bizalmasok" négyeséből Eöry Kató pompás beszédü, mozdulataiban is mindig lelket sugárzó Céphise-e jár az élen. Forgács Pyladeséhez jól talál a szóejtésnek a többiekénél egy kicsit reálisabb zamata. Szabó Margit sem marad adósa szövegének, mintahogy Ónodi sem, kettejükben csak az érzelmi éberségnek és érdekeltségnek éreztem itt-ott némi fogyatékát.

Egészen külön s ezúttal valóban nyomós elismerés illeti meg az előadás láthatatlan részesét, a rendezö Major Tamást. Munkája

a drámai és színpadi stílusérzéknek és tudásnak kimagasló eredménnyel megállt próbatétele. Mindent lefaragott, aminek kiszögellése a tragédia klasszicizáló vonalait elalaktalaníthatta volna, de nem esett a másik végletbe sem: nem merevítette a színpadot lélekkel zengő, de emberileg személytelen oratóriumelőadás dobogójává.

A színpadkép meg a jelmezek — amaz Horváth János, ezek Nagyajtay Teréz művészi fantáziáját dícsérik — az elbarokkosított görög formavilág pazar káprázatával gyönyörködtetnek.

A finom boltozatú, de fojtó légkörü tragédia után a nagy költő egyetlen *farce*-a pergett le a színpadon, egy kissé úgy, mint egykor Hellászban a szatírjáték-ráadások. Ezen a területen Racine semmivel sem gazdagította meg a megszokott és elvárt hagyományt, indítékait mind a közkincsből vette, s ezek között hangjának egyéni színezete is jóformán elillant. Szövege csillog, szikrázik, de kevéssé melegít és — Molièrehez képest — alig pörköl. Illyés Gyula új fordítása a könnyüséget nem könnyenvevéssel kergeti, egész becsvágyát beleadta a munkába. Némi maiaskodása (mikor bárról, rúzsról beszél) Szabó Lőrincre emlékeztet; bennünket ez az elv akkor sem győz meg, ha — ketten vallják. A rendező itt is Major Tamás, az ő szélső burleszk felfogásával szívesebben egyetértünk: ez a játék a végsőkig fokozott játékosság nélkül ma múlhatatlanul elbágyadna. Ezt a gyermekmese-elgondolást nagyon kedvesen szolgálja Horváth János mókás színpada, Nagyajtay Teréz jelmezeinek marionettgráciája s a tarkabarka szerepeket széles jókedvvel, a reális részletmegfigyelések meglepő gazdagságával színpadra penderítő fiatal színészgárdának — főleg Majornak, Ungvárinak, Apáthynak, Olty Magdának, Gobbi Hildának — színes forgataga.

RONTÓ PÁL

Kállay Miklós vidám játéka a Nemzeti Színházban

Jóravaló mesehös *háromszor* próbál szerencsét; úgylátszik akkor is, ha a színpadot akarja meghódítani. Esztendeje Fazekas Ludas Matyija rugaszkodott neki harmadszor, most Gvadányi Rontó Pálja. Ez a népszerü huszárkalandor — irodalmunk első „szökött katonája„ — Petőfinek is kedvence volt (*János vitéze* egy kicsit rokonságot is tart vele), Aranyt is foglalkoztatta kitünő Gvadányi-arcképében. Arany éles tekintete látta meg elöször azt is, hogy Gvadányi történetében a huszár nagyon jóízü, sok jól megfigyelt reális vonásból „összeálló" alak, szóejtése megvesztegetően szeretetreméltó, de van egy alapvető fogyatkozása is:

„*semmi méltó eszmével* nincs kapcsolatban, csupán a kalandok ujságingere teszi érdekét". Kállay Miklós — ki most Szigligeti százesztendös, meg Folinusz Aurél majd négy évtizedes kísérlete után harmadiknak vette pártfogásába a színpadon — maga is úgy látja, hogy vakmerö fortélyaival „akármelyik spanyol pikareszkregény hösének elmehetne". Csakhogy a kalandregények hösei színpadon nehezen használhatók. Don Kihóte is rendre cserben hagyta azokat, akik színpadra csalogatták. (Az operáról nem beszélek, ott megélt a manchai lovag, megélt Garay Háry Jánosa is.)

Rontó Pál az elsö két próbatétellel nem sokra boldogult. Harmadszorra most Kállay ama bizonyos „méltó eszmével" meggazdagítva bocsátotta útnak. Hogy ez mi: már a színlapon megvallja. „Vidám játék a magyar huszárról." Hogy Gvadányi gézengúza a magyar huszár eszményképévé lehessen, alapos jellembeli megtisztuláson kellett átesnie. A lókötést, dezentorságot vagy a szerelmes legény gavalléros tapintata, vagy rontó hatalmak ármánykodása magyarázza és mentegeti. A szerelmi indíték egészen Kállay leleménye, a híres Hadik generális Fruzsinka leányának elérhetetlen ábrándképe vonul végig a huszár sorsfordulatain. Az Ördög és a Halál jelképi, de egészen magyarosan felfogott alakja szintén Kállay meleg költöi fantáziájának alkotása, elödei közül Szigligetinél egész szellemvilág található ugyan (Élet, Halál, Jó Lélek, Gonosz Lélek, Idö, Tréfa), de ezek a Raimund süllyesztöiböl kísértgetnek föl. Mindezek az új, drámaibb összefogásra szánt motívumok Kállay játékát magasan fölébe emelik a korábbi próbálkozásoknak. Csak a merőben epikus történésanyag (mely Rontó Pálnak nemcsak sorsától, hanem magától figurájától is elválaszthatatlan) ad rá kevés módot, hogy a drámaíró bármiféle új indítékot *szervesen* belékapcsolhasson. Kállay színes, mindig nagyon eleven és mindig jólesöen magyarlelkü színpadi világából is ez az összetartó erö hiányzik, maga a huszárglorifikálás ehhez kevés, hiszen ebböl valódibb drámai izgalom már csak azért sem támadhat, mert a magyar huszárnak diadalmaskodnia *kell* ördögön, halálon, még a tulajdon szerelmi bánatán is. Azaz, hogy... a halál bizony a végén ö rajta is kifog, csakhogy — s ez Kállay müvének legszebb, legköltöibb gondolata — nem úgy, mint akárki emberfián: Rontó Pál meg nem adja magát, valameddig a vén kaszást is — huszárrá nem öltözteti.

Külön gyönyörüség a mesejáték ízes, ritmikai és rímfordulatokban kifogyhatatlan verselése. A magyar Sándorvers — bár pl. a *Buda halálá*ban a klasszikus tömörséget is pompásan szolgálja — igen könnyen felhígul és nyúlóssá válik. Kállay ezt az Arany

Jánostól rég észrevett és kitűnő szóval megjelölt „terpedtséget" játszva elkerüli, mindvégig lüktetően eleven és fordulatos. Színészeink — fájdalom — a versmondással még akkor is hadilábon vannak, ha a vers — mint Kállay darabjában is — maga a stílus. Tologatják a próza és „természetesség" felé, ahelyett, hogy bátran és szabadon ringatódznának benne.

Egyebekben a játékmester, Táray, jól megérezte a játék hangnemét, amihez Jaschik Álmos pompás színpadképei is szerencsésen találnak. Jávor Pál szemrevaló Rontó Pálja a záróképben mélyen megindítóvá nemesedik. Tapolczai jóízüen Sancho Pansáskodik mellette, néha egy kicsit Böffen Tóbiására emlékeztet, de — magyar mundérban. Szeleczky Zita holdsugárhercegnője finom, szinte éteri, csak szavait nyeli el néha könyörtelenül a nagytávlatú színpad. Somogyi Erzsi kis parasztkomornája, Olty Magda kamcsatkai kormányzókisasszonya tökéletesen fedi az itt annyira fontos stíluskívánalmakat. Pethes Sándor és Juhász József gazdag és — magyar fantáziával jeleníti meg a két irreális imposztort.

Születésnapi ajándék. Fodor László színdarabja a Vígszínházban.

Molnár Ferenc perditája (Az ismeretlen leány) még egy európai szanatóriumban dicsőült meg, Fodor a magáét már Indokínába viszi el, ami viszont inkább a Lengyel Menyhért szakmájába vág, semmint a Molnáréba. Az eredmény is olyan, mint valami szemelvénytár a Vígszínház sikerhagyatékából. Hogy a darabot magyar szerző írta, semmi sem mutatja, legfeljebb a rendezésnek az a kis figyelmetlensége, hogy a francia gyarmati katonáknak — magyar takarodót fúvat. Különben pedig a hősnő, egy jobbfajta párizsi lebuj „taxigörl"-je, kit egy részeg fiatal pénzeszsák botor ötlete erkölcsi megtisztuláshoz és megváltó szerelemhez juttat, ezerszer hamisabb csinálmány vérszerinti nagymamájánál, a jó öreg kaméliás hölgynél, akinek családfája íme maiglan virul.

Ily mértékben beleragadni az avatag közhelyekbe inkább a film szokása, annak közönsége egy félszázadocskát szívesen lealkuszik abból a világból, mely minket övez és — fojtogat. A Vígszínház — úgy látszik — a maga közönségét ilyen mozilátogatói színvonalon felülállónak nem igen értékeli. Bizonyos ügyességet kedvelt szerzőitől nem akarunk elvitatni, Fodortól sem, bár neki még az ügyessége is meglehetősen másodkézből való. Hogy az ő világából vegyük hasonlatunkat: a bármixerséghez is kell ügyesség, ha mingyárt a felhasznált tömény szeszeket — mások állítják is elő.

A színház munkája gondos, de szintén túlságosan kitaposott utakon halad. Tarnay rendezését némi vontatott „hangulatkizsákmányolás" bénítja. A szereplők közül rokonszenves, férfias alakításával Greguss Zoltán válik ki. Mezey Mária görlje egy kissé sokat előlegez a filmfogásokból. Az először fellépő Kamarás Gyulának egyes mozzanatai máris biztatóak.

Rédey Tivadar

ZENE

A PÁZMÁN LOVAG BEMUTATÓJA AZ OPERAHÁZBAN

Horthy Miklós kormányzó névünnepére az idén magyar tárgyú idegen szerző alkotásával hódolt az Operaház. Strauss Jánosnak nálunk eddig ismeretlen operája, a „Pázmán lovag" került előadásra. Minden bizonnyal szép idők lehettek azok, mikor ezt az operát Bécsben bemutatták (1892). A bőség, a külső ragyogás és pompa évei, a Makart-csokrok és a túlzsúfolt dekorációk művilága, a zene- és színházimádó, de főkép táncoló Bécs, amelynek egy olyan páratlan népszerüségü és termékenységü keringőszerző, mint Johann Strauss junior írta elő akkor a taktust. A kifogyhatatlan bőséggel ömlő Strauss-melódiák éppen olyan kedvesek voltak az udvari bálok fényes közönsége, mint a külvárosi kiskocsmák egyszerü bécsi polgára előtt. Nem hiába mondták akkor a politikusok, hogy csak Strausst kellene a miniszterelnöki székbe ültetni, hegedüjével rögtön összhangosítaná a veszekedő politikai pártokat. S ez a pompás muzsikus különös rokonszenvvel fordult magyaros témák felé. Ilyenfajta kompozíciója többek között a híres „Cigánybáró" c. operettje, a kiegyezés korszakának egyik legjelentősebb zenei dokumentuma. S mikor az öregedő mester úgy érezte, hogy a súlyosabb fajsúlyú müfajban, az operában is próbára kell tennie erejét, ismét magyar témát választ megzenésítésre. Dóczy Lajos, a századvég ismert müfordítója és írója, Arany János „Pázmán lovag" c. balladájából vígjátékot írt, amelyet Bécsben is előadtak. Az egész bonyodalom egy csók körül forog, amelyet Mátyás király — vadászat közben betévedve Pázmán lovag házába — az éj sötétjében ad a szép asszony feleségnek. Pázmán, aki nem is sejti, hogy fiatal vendége a magyarok királya volt, dühösen rohan fel Budára, hogy maga számára elégtételt követeljen. Mátyás maga helyett udvari bolondját ülteti a trónra, aki alaposan megtréfálja királyát, midőn úgy ítélkezik, hogy elégtételül a neves lovag homlokon csókolhatja — a királynét.

Ebből a kedves, de igen vérszegény cselekményből alig futotta egy operára. Ennyi hühó egy kis csók miatt, bizony elég

gondot okozott a szegény zeneszerzőnek. Meg is látszik a művén, hogy küzd a témával, hogy sok zeneszám erőltetett munka eredménye. Feszélyezi a szavakhoz, a lokális színezethez való kötöttség. Egyes lírai helyzetekben megjön a szava. Éva áriája az utána következő keringőtémával, egypár kórusa nagyon hangulatos, Pázmán lovag énekszólamaiban itt-ott magyaros témákat hallunk, de egyébként a komoly operastílus mint álarc tűnik fel a népszerű zene nagy mesterénél, amit boldogan dob el az utolsó felvonás balettzenéjében. Itt az az igazi Strauss áll előttünk, a nagy varázsló, aki tánczenéjének ritmikus, melodikus gazdagságában valósággal szárnyakat kap a szavaktól való kötetlenség, a táncos derű és lendület élvezetében.

Az opera szép ünnepi előadása mindent elkövetett a hosszadalmas jelenetek, a megkopott stílus elevenítésére. Itt természetesen Mátyás udvarának ragyogó színpadi képe, az udvari nép felvonulása és a pompás tánckar vitték el a pálmát. A főszereplők: Osváth Júlia, Rössler Endre, Komáromy Pál, Gere Lola, Sárdy János és Hámory Imre egyformán osztoztak az est sikerében.

NÉPZENEI HANGVERSENY AZ URÁNIÁBAN

Egészen újszerű, már külső képében is szokatlan hangverseny zajlott le minap az Uránia hangulatos előadótermében. Egy hangverseny, ami tulajdonképen nem is az, mert itt számüztek minden koncertező versengést, minden üzleti szempontot és egyedül a benső érzelmi összefüggés szellemében üzött zeneművelés szerepelt a műsoron. S ennek a zeneművelésnek főszereplője maga a közönség volt, amely egypár rövid próba után olyan szépen és olyan buzgalommal dalolta a gyönyörű népi melódiákat, hogy még a legerősebb gátlásokkal küzdőket is magával sodorta. Ezzel a nagy népzenei mozgalom egy olyan állomásához érkezett, amidön már nemcsak az iskolás ifjúságot, hanem a felnötteket, a teljesen be nem csontosodott régebbi generációt is kezdi belevonni nagyvonalú programmjának megvalósításába. A végcél a legmagasabb eszmény: a nagy népi közösség, az egységes nemzeti kultúreszme megvalósítása, amelyben kicsi és nagy, fiatal és öreg, úr és paraszt egyformán magáénak vallja nagy nemzeti kincsünket, az igazi magyar népdalt. S mivel mindig az érzelmi, a tudatalatti világban gyökerező irracionális közösség a legerősebb közösség a világon, lehet-e ennek megvalósítására hathatósabb eszközt elképzelni,

mint a zenét, az éneklést? Kodály Zoltán méltán mutatott rá bevezető szavaiban arra, hogy a népdalokban a nemzet lelke él, tehát ezeket a dalokat a legszélesebb körökben megismertetni, szinte nemzeti kötelesség. Az igazi magyar népdal nemcsak zenei, hanem általános magyar kultúrérték. Nemes és tiszta formáiban a magyarság nyelvének is legszebb példáit látjuk, tehát ezekből a dalokból éppen úgy lehet magyar érzést, mint magyar gondolkodást és hanglejtést tanulni.

S midőn Bárdos Lajos pompás, szuggesztív vezetésével elkezdődik a közönség öntevékenysége, az együttes éneklés, szinte hihetetlennek tünik fel előttünk, hogy akinek egy csöppnyi egészséges zenei érzéke van, ne legyen rögtön tisztában azzal a nagy értékülönbséggel, amely ezek között a szebbnél-szebb népdalok és a közhelyekben annyira bővelkedő cigányos nóták között fennáll. Csak meg kell ismerni a nép dalait, hogy megszeressük őket, s azután minél többet énekelni, minden reggel más dallal az ajkunkon ébredni: van választék belőlük elég, kifutná egy pár esztendőre. S ha meggondoljuk, hogy ma még hányan vannak olyanok, akik müvelt magyar embereknek tartják magukat, de ezekből a népdalokból, a legsajátosabb nemzeti kincsből talán egyet sem ismernek. Pedig milyen másképp nézne ki a világ, ha kevesebbet beszélnének és többet énekelnének az emberek. Ime ezen a matinén is, emberek, akik véletlenül kerültek össze, az együttes zenélés nagy, boldog érzelmi közösségébe, igazi magyar együttérzésbe egyesültek. Bár minél gyorsabban és minél nagyobb méretekben szaporodna ennek a gyönyörü együttesnek a tábora.

BACH HAT BRANDENBURGI VERSENYE

A Nemzeti Múzeum történelmi levegőjü díszterme a vasárnap délelőtti kamarahangversenyek rendezésére igen alkalmasnak bizonyult. Bach hat Brandenburgi versenyének előadása az idei műsortervezet gerince, amely mellett kevésbbé ismert, kisebb együttesekre alkalmas művek szerepelnek. Minap megismerhettük Frederick Delius (1863—1934) két kis vonószenekarra írt művét. Érdekes mester, aki angol földön született, német iskolába járt, francia ízlésen csiszolódott, mint ahogy angol származását sem tagadta meg régi angol népdalok hatását mutató müveiben. S mindeme befolyások eredménye egy egészen egyéni stílus, amely a romantikus szubjektívitást egyesíti a természetből merített objektív hatásokkal, hangfestő törekvésekkel. Most hallott két műve jellegzetes példái ennek a szintézisnek: hogyan tükröződik a tavasz első, kakukszavas ébredése vagy egy nyári éj a folyó partján az egyéni temperamentum, az egyéni érzések és hangulatok szűrőjén. Festői, fínom hanghatásokban bővel-

kedő stílusát éppen ez az egyéni színezet teszi érdekessé.

Hugo Wolf, a nagy dalszerző ritkán hallott „Italienische Serenade" c. vonószenekari műve, Mozart fúvós oktettje és Brahms „Liebesliederwalzer" c. bájos énekquartettje — a nemrég felfedezett zenekari kísérettel — egészítették ki a szép műsort, amely Kresz Géza karmester kultúrált ízlését dícséri. Kár, hogy a kivitel nem áll arányban ezzel az ízléssel, aminek oka leginkább a zenei együttesek ad hoc jellegében, a nagyobbszámú próba és a megfelelő karmesteri szuggeszció hiányában rejlik. ***Prahács Margit***

FILM

GIBRALTÁR. VÁRLAK. KÉK CSILLAG

Az utóbbi idők legizgalmasabb filmje a *Gibraltár*. Tegyük hozzá mindjárt, hogy a legfilmszerűbb is. Úgylátszik, hogy a film, általában, semmiképen sem alkalmas mélyebb lelki történések láttató kifejezésére, vagy lélektani megoldások ábrázolására. Ezt a filmet csak a kiváló színészek kitűnő játéka menti meg attól, hogy a kaland és az izgalom, ami benne van, ne csupán üres kaland és izgalom legyen. A táncosnő, a kémelhárító tiszt és a kémfőnök alakja nem mutatja meg nekünk, hogy miért táncosnő az egyik, miért kémtiszt a másik és miért kémszervezet főnöke a harmadik; azokat a lelki motívumokat, amelyek ilyen életutakra sodorták őket, a film nem mutatja meg nekünk, nincs is szándékában. Mélyebb emberi rúgóit a történéseknek hiába keressük — ha ugyan keresni akarjuk —, mert a film izgalmas lendülete feledteti velünk azt, hogy — és itt válik kérdésessé, hogy vajjon területe-e ez a filmnek — embereket a maguk igazi emberi mivoltában ábrázolva keressünk. Ha az alakok nem is hitetik el velünk, hogy mögöttük ember áll, az alakítás elhiteti. Az ember elolvassa valamiféle termékét az úgynevezett «izgalomirodalomnak»; és ha egyébként irodalmi ízlésű olvasó, az egyébként kitűnő izgalmú kalandregényben hiányolni fogja, ami az ilyen olvasmányokból általában hiányzik: a helyzetek lélektani hitelességét. A Gibraltár az a film, amelynek nincs szüksége arra, hogy az izgalmas kalandok mögött elhigyjük az embereket, akiken keresztül megéljük ezeket a kalandokat magunk is. Nincs jelenete, amelyben ne lenne valami váratlan fordulat, valami, ami újból és mindig újra meglepő, semmiképen sem sablónos kaland; és ezekkel a jelenetekkel fokozódó állandó feszültség illeszkedik szerves egésszé össze, kihozva — mint egy elkészült mozaik — azt az izgalmas, nagy kalandot, amelyről az egész film szól. Az első jelenet képsora a némafilmek beszédességére emlékeztet: szénrakodómunkások . . . hatalmas daruk emelik a szenet a hajóra . . . a hajófenéken övigvetkőzött, kormos fűtők lapátolnak . . . a tengeren úszik a hajó az alkonyban, a fedélzetén gyarmati katonák pihennek, szórakoznak. Odalent a kazánnál az egyik fűtő eladja szerencsét hozó fehéregerét a társának. Robbanás. Kettészelve, pillanatok alatt merülni kezd a hajó, már csak egy-két deszka úszkál, már csak az utolsó deszkát látjuk, rajta az ugrándozó, ijedt kis fehér egérrel, aztán ez is eltűnik. A film cselekménye annyira magával ragadja a nézőt, hogy úgy tűnik, mintha a hang, a zene, a párbeszéd egységesen a film-ütemnek lennének alárendelve.

Erich von Stroheim ugyan elhagyhatta volna monológját. Úgysem hisszük el neki, hogy kémfőnök szerepében átélte volna azt a sok kalandot, amelyekről beszél. Szuggesztivitása itt csupán külsőleges és csak érezhető színészi lelkiismeretessége menti meg attól, hogy mosolyt ne fakasszon ebben a jelenetében. Különben meglepően szűk skálával dolgozik és ha valakire ráillik a monoton jelző, az feltétlenül Erich v. Stroheim. Mégis egy-egy szavának, egy-egy mozdulatának váratlansága szinte puskalövésszerű. Minden alakítása elhihetően erőteljes. Roger Duchesne, az angol tiszt, annyira derék és jókiállású fiatalember, hogy nem is tudnók elhinni árulását. A film nem mondja meg, hogy valóban belekerült-e a kémhálózat csapdájába és úgy tért jó útra később, vagy pedig alakoskodott kezdettől fogva azért, hogy leleplezze a társaságot: de amilyen rokonszenves, fel kell tételeznünk róla, hogy már mint a titkos szolgálat megbízottja került állomáshelyére. A táncosnő, a szép Viviane Romance csak ott fog ki hamis hangokat, ahol a démonból áldozatkész szelídségű nővé változik, az utolsó jelenetben. A franciák ezzel a filmjükkel megmutatták, hogyan lehet tartalmat adni a tisztán amerikai stílusra felépített cselekménynek.

Tisztelhetjük a művészi lelkiismeretességét annak a színésznek, aki a szájába adott silány szöveget — önmaga és nem a szöveg miatt — hittel és lelkesedéssel próbálja elmondani. Bosszankodhatunk a szerző ostobaságán, és tisztelhetjük a színész hiábavaló hősiességét. De bámulhatjuk Charles Boyer-t, aki a *Várlak* c. film szerelmes festőjében — ebben az ő művészi színvonalához annyira nem igazodó szerepben — Boyer tudott maradni. A filmíró fülsértő közhelyei, a rendező ügyetlen beállításai, ha ártanak is a szerepnek, a színésznek, nem árthatnak annak, aki ezek mögött van: Boyer-nak, a művésznek. Van egy jelenet a filmben, amikor Boyer a zongorához vezeti az öregasszonyt. Maga a rendezés is rossz, a helyzet teljesen színpadi: az öregasszony zongorázik, a lány énekel, Boyer tűri és szabad pillanataikban hátborzongató gyöngédségeket mondanak hárman egymásnak. Ha ebben a fonák és félszeg helyzetben Boyer csak megjátssza csupán a gyöngédséget az öregasszony felé, nem hisszük el a kapcsolatát vele, nem hisszük el, hogy unokája: ha túlságosan gyöngéd; ebben a kínos beállításban elkerülhetetlen a giccs. Hogy mégsem giccses a jelenet, hogy mégis elhisszük, unokája az öregasszonynak, azt nem a rendező és nem a filmíró, hanem egyedül Boyer csinálja meg, de hogy hogyan csinálja, arról fogalmunk sincs. Finom és kedves és világfiasan fölényes, ahogy a síma mozdulattal, egy arckifejezéssel, vagy a szemével beszél hozzánk. Irene Dunne-ről, a Mellékutca hősnőjéről az az érzésünk, hogy nagyobb színésznő, mint amilyennek itt láttuk. Seholsem érezzük úgy, mintha nem lenne őszinte: inkább mintha csak félhangra játszana: mintha nem merné kifejezni magát: mintha nem merné megmondani, ami benne van.

A *Kék csillag*, mint film, egészen elhibázott. Szószerint ragaszkodik a regényhez, ennek felépítéséhez, fordulataihoz. Ami a regényben felcsigázta az olvasó érdeklődését, az itt, a filmben vontatott, üres és ügyetlen. Nagyon érdekes, amivel a regény kezdődik. A francia idegenlégió segítőcsapata egy néma erőd elé érkezik. A kürtjelre, a puskalövésre semmi válasz. A trombitás kötélhágcsón fölkúszik a várba — később kiderül, hogy ő az egyik Geste-fiú — és nem jön vissza többé. Most a kapitány kúszik föl a várba: a lőréseknél csupa halott katonának a köpenyegét lengeti a néma szél. A kürtösnek nyoma veszett s az erőd őrmesterének

melléből tőr áll ki, kezében levél a Scotland Yardnek címezve. Ez a levél oldja meg a «Kék csillag» titkát. Ilyen indítással egy regény — kalandregény — csak izgalmasnak ígérkezhetik. De hogy a filmnek is pontosan ez az indítása és innen visszafelé pergetve látjuk, hogy mi történt mindeddig, míg az erődben az utolsó szál katonáig mindenki elpusztult és a kürtös, a Geste-fiú is eltűnt; filmben az ilyen visszafelé-pergetés a legritkább esetben van helyén s ebben az esetben sem vált be. Pedig nagyon sok szép és igazi filmjelenet van itt s mi több: még mondanivalója is lehetne ennek a filmnek, ha lenne ereje a hanghoz, ami a testvéri szeretet igazi áldozatosságáé benne. Gary Cooper, ez a kétméteres kisfiú — minden vonzó tulajdonság megvan benne ahhoz, hogy ez legyen — akár frakkos, elegáns angol diák, akár az idegenlégió katonája, olyan hallatlanul rokonszenves, hogy a hamis gyémánt tolvajtrükkjének becsület-bravúrját egyenesen neki találták ki. A másik Geste-fiúnak, a kürtösnek nagyon szép jelenete, amikor testvérének a megígért viking-temetést megrendezi és a lángoló ágy fölött a gyermekkori indulóval búcsúztatja. Egészen rossz, túlméretezett «angolosságával» szörnyűségesen kiábrándító a filmben a harmadik Geste-fiúval az utolsó jelenet, amikor hazatérve, elegáns ruhájában, zsebredugott kézzel jelenti be, hogy fivérei elestek. Ha heppiendet akart a film, miért kellett elvesznie a két testvérnek? S ha nem, miért a film végén a családi kör? Hatalmas alakítás, amiről meg kell emlékezni minden körülmények között s amilyenhez hasonlíthatót az utóbbi idők filmjeiben nem láttunk; az eddig ismeretlen Brian Donlevy idegenlégionista őrmestere. Gonosz és kegyetlen, csupa zsarnokság s amellett harcban a legbátrabb katona. Annyira erőteljes alakítás, hogy amikor kilép a szobájából a katonák elé, a zubbonyába beléivódott bőr- és istállószag, ez a jellegzetes katonaszag szinte megcsapja orrunkat: igazi idegenlégionista őrmester. Van egy hatalmas jelenete, amelyért magáért is érdemes volt megnézni a Kék csillagot. Az erőd néhány szál legénységét — hogy a támadók azt higyjék, sokan vannak odabent — az őrmester a nevetőgörcs rohamába hajszolja bele. Váratlan és megdöbbentő: ő maga nevetni kezd s ezt parancsolja a többinek is. Azok, a holtak mellett, üveges szemmel, fénytelen arccal nézik őt, vonásaik — a parancsra — kényszeredetten nevetésre torzulnak, magával ragadja őket s egy pillanat mulva a hahotázás görcsében fetreng az egész legénység.

A film halhatatlanságáról vagy a film művészeinek halhatatlanságáról beszélni paradox dolog lenne. Egy (hozzávetőleg) tizenötéves nagy némafilm, a Hindu síremlék például, alakjainak furcsán ugráló, rángatózó járkálásával, ma — a legmegdöbbentőbb és drámaibb jeleneteinél is — ellenállhatatlan kacagást váltana ki. De egy néhány éve bemutatott és most fölújított Garbó-film, a *Krisztina királynő*, mai szemmel nézve is, éppen annyira eleven és éppen annyira film, mint akkor volt. Olyan film lehetne, amelynek az emlékét az ember úgy teszi el ma is, mint egy nagy élménynek az emlékét. Kicsit nagyképűség lenne ebből az alkalomból fölfedezni Garbót, de inkább nagyképűség lenne azt mondani, hogy nem akarnók ebből az alkalomból fölfedezni Garbót — azt, ami ő, Garbó. Nehéz lenne meghatározni egy ilyen nagy film élettartamát, de bizonyos, hogy vannak olyan régebbi (Garbó, Bergner vagy Chaplin) filmek, amelyeket minden évben fel lehetne újítani s amelyek reprizét örömmel látná nagyon sok mozilátogató.

Soós László

CIVILTA ROMANA

Vagyis: római műveltség. Egy olasz kulturális filmnek a címe, amelyet egy másikkal: az *Oro bianco*-val (fehér arany) együtt mutattak be az egyik előkelő budapesti mozgófényképszínházban meghívott közönség előtt. Az első arra a céltudatos és minden apró részletre kiterjedő művelődési munkára vet világot, amelyet az új, fascista *imperium romanum* végez Albániában. A film középpontjában az albán gyermekek itáliai nyaralása áll. Hogyan lesznek a teljesen civilizálatlan, írástudatlan és a testápolás minimumát sem ismerő kis hegyi vadócokból helyes, értelmes, tiszta és öntudatos kultúrlények. Piszkosan, rongyosan, szakadt bocskorban szállnak hajóra, és amikor hazatérnek, büszkén feszülő mellükön ott a balilla-ing, fejükön a bojtos sapka. Ottlétük alatt nem sajnálták tőlük a szappant, fürdőt, a tiszta levegőt, de a könyvet, a szórakozást és a táplálékot se. Ilyen a szellemiek és realitások iránt egyaránt érzékkel viseltető latin lélek! S amíg a fekete hegyek fiai eljutnak a test és lelki metamorfózisig, sok kedves, tanulságos, néhol könnyedén derűs jelenetben van részünk. A *Duce* egyetlenegyszer jelenik meg a vásznon, de a film magával ragadó dinamikájában végig ott érezzük a jelenlétét! Ez és mindama munka, ami ma a fascista olasz birodalomban végbemegy, az ő akarata. A másik film, az *Oro bianco* a víz erejét, hatalmát, működését szemlélteti érdekesen, s természetesen alkalmat ad arra, hogy bemutassák a gyönyörű olaszországi szökőkutakat — köztük örömmel láttuk viszont a firenzei Giardino Boboli fontanáját, Tivoliban a villa D'Este világhírű szökőkútjait és vízicsodáit — s a vízierővel hajtott olasz elektrifikációs műveket. Örömmel és nemes gyönyörködéssel élveztük végig mind a kettőt, nemcsak azért, mert jó filmek, hanem mert *cáfolatát* adták *Rómára* vonatkozólag a régi mondásnak: *Inter arma silent musae* . . . A fascista Olaszország békésen dolgozik ma is. A néppel és a népért.

Mihály László

KÉPZŐMŰVÉSZET

HÁROM KIÁLLÍTÁS

A szezón során gróf Almásy-Teleki Éva művészeti intézetében Bernáth Aurél munkáit láttuk. A gyüjtemény 1939-es alkotások mellett az indulásig, az ifjúkori zsengékig visszamenve jellemezte ennek a célok és eszközök dolgában differenciáltan „festői festőnek" művészi arcélét. Huszonhét év választja el a mai képeket az indulástól. Ez alatt a nagyon is „eseménydús", a világrendet sarkaiban megrázó, az életet és művészetet annyi válsággal hasogató idő alatt Bernáth az igazi tehetségek vívódó útját járta. Partkeresése nem volt hiábavaló. Ahová érkezett, az az új festészet határozott, tisztult és magasrendű értéke.

Talán tíz éve, hogy előállt az a fordulat, amely egyre észrevehetőbb módon vezetett művészetének mai formájához. Meg-

előzően ugyanis, a világháborút követő lázas időkben Bernáth szintén azok között volt, akiknek törekvését, a művészetről való gondolkodását általánosságban ez jellemezhetné: minél komplikáltabbnak lenni. Minél különösebbnek, minél nehezebben érthetőnek. Az intellektuális ködökből és gőzökből, melyek mindenfelé, de leginkább a német festészetben találtak hálás talajra, Bernáth Aurélt szerencsésen mentette át tehetségének vivőereje, egészséges festőösztöne. Igy állt elő az az eredmény, amely ugyanakkor, amikor tudásban, kultúrában gazdagodva előretett lépéseket jelent, másfelől bizonyos értelemben visszatérés Nagybányához. Persze nagy különbségek is vannak e fínom és impulzív festő mai képalkotása és aközött, amikor a fiatal Bernáth egyszerűen az impresszionista örökség folytatója volt. Ma a képein a természet, a valóságszelet valahogyan mindig átkomponálódik. A dolgok megjelenésébe valami álmodó líra, a képzelet szól bele. De a kiindulás mindig a festői szemlélődés. A biztos alap, amelyen mindent a világító színekre hangszerelő művészete nyugszik, a látás és képhatás érzékletessége. Az impresszionista eredmények felhasználásával, Bernáth pikturájában így értékelődik át, kering tovább a hagyomány és válik eggyé mindazzal, ami a képein elsődleges teremtőérték, a kifejezés, a szépség új változata, a lélek mai ritmusa.

A Képzőművészeti Társulat a kormányzó húszéves országlása alkalmából azzal juttatta kifejezésre hódolatát, hogy a Mücsarnokban a téli tárlatot mint ünnepi kiállítást rendezte meg s ajánlotta fel a legelső magyar embernek, Horthy Miklósnak. A cél érdekében a téli kiállítást, szokott szükebb keretei és egyoldalú beállítottsága helyett, igen helyesen, az egész magyar művészet sorakozójává igyekezett szélesíteni. Másképen, gyakorlati formában ez azt jelenti, hogy a Képzőművészek Egyesületébe tartozó s konzervatívnak nevezett művészek mellett, akik hosszú idő óta elsősorban, sőt gyakran kizárólag részesültek a Mücsarnok nagy nyilvánosságával járó előnyökben: a többi művésztömörülést is meghívta. Legalább is az „akkreditáltakat": a Szinyei Társaságot, a Benczur Társaságot, a Képzőművészek új Társaságát, a Céhbeliek és a Kéve tagjait. A kiállításon tehát a művésztársadalom összefogásának az a gondolata öltött formát, amely néhány év óta a „nemzeti tárlaton" jut időnkint szóhoz s amelynek eszmei felvetése éppen az államfő bölcs egyéniségétől, a művészetekre is kiterjedő éber érdeklődésétől indul ki.

A kiállításon, amelynél a kritikai nézőpontot természetesen az ünnepi alkalom sem teheti tárgytalanná, a képek, szobrok, építészeti tervek közel háromszázötven nevet tüntetnek fel. A festészet nem egy vezető alakja hiányzik ugyan, de a java művészek nagyrésze képviselve van. Kétségtelen, hogy az alkalmat tekintve, a kiállítók jóval kevesebb létszáma stílszerűbb lett volna. A közömbös és szokványos, se hideg, se meleg anyag, a kispolgári értelmezésű szobadísz-piktúra ezen a tárlaton is sokkal inkább enyhe, mint helyénvaló zsürizésben részesült. Két dolgot azonban a kritika semmiképen nem reklamálhat a rendező Társulaton. Először azokat a mestereket, akik távol maradtak. Másodszor azt, hogy akik itt vannak, azok között egyesek a művészi névjegyüket éppen csak leadták, különösebb hangsúly nélkül. Erre a „nem konzervatívek" között is vannak példák.

A képek anyagából kiemeljük Csók István, Bernáth Aurél, Szönyi István, Istókovics Kálmán, Egry József, Szüle Péter, Szlányi Lajos, Berény Róbert, Márffy Ödön, Medveczky Jenő, Edvi Illés Aladár, Mikola András, N. Bartha László, Dési Huber István, ifj. Czene Béla, Heintz Henrik, Meilinger Dezső, Udvary Pál, Döbrentey Gábor, Emöd Aurél, Szobotka Imre, Remsey Jenő, Dudits Andor, Halápy János, Patkó Károly, Bánáti Sverák József, Kássa Gábor, Boldizsár István, Benghard Ágost, Vidovszky Béla, Mihalovits Miklós, Bosznay István, Horváth József, Hende Vince munkáit. A plasztikai anyag elsősorban említendő értékei: Medgyessy Ferenc, Cser Károly, Sidló Ferenc, Borbereki Kovács Zoltán, Kisfaludi Strobl Zsigmond, Antal Károly, Beck Ö. Fülöp, Andrássy Kurta János, Mikus Sándor, Buzi Barna, Trapli István, Berán Lajos. Az építészeti tervek között a magyar stílustörekvés jegyében Lehoczky György és Padányi Gulyás Jenő tervei tünnek ki. A tárlat elrendezését, amely fölötte heterogén természeténél fogva nem volt könnyű, Csánky Dénes végezte.

A Nemzeti Szalon a két éve elhalt nemes művész, Thorma János emlékét idézte, akinek helye ott van a század végén fellépő s a magyar festészetet valóban a couleur local erejével megújító „nagy nemzedék" tagjai között. A kiállítás a kilencvenes évek elejéről is bemutatott képeket, amikor a fiatal Thorma a zseniális Hollósy tanítása, illetve párizsi hatások, a Bastien Lepage-féle naturalizmus nyomán kezd munkálkodni. Reprezentatív szempontból az emléktárlat ugyan nem az volt,

amilyet Thorma megérdemelt volna. Ez a hiányosság azonban nem a rendező egyesületen mult, hanem bizonyos képtulajdonosok legalább is furcsa és érthetetlen magatartásán.

Az érdeklődő azért így is tanulságos megismeréseket nyerhetett Thorma művészetéről, amelyet, mint legfőbb jellemvonás, a kolorizmus kapcsol festészetünk fejlődésvonalába. Megfigyelhette, hogy a rónaságról való, kiskúnhalasi születésü s a nagybányai hegyek-völgyek, a „magyar Barbizon" varázsától egész életére megejtett Thorma János művészete, minden „nagybányaisága" mellett sem vonható egyetlen esztetikai formula alá. A naturalista szándékok közben nagy képformára és történeti témára irányuló kompozíciós hajlamok törnek elő benne, aminek korai megmozdulásainál nyilván legelső mesterének, Székely Bertalannak is része van. Bő sorát festi a szín és fény öncélúságával ható tájképeknek s máskor romantikus lelkialkatából következően a hangulati, gondolati elemre is súlyt vet. Munkásságának kevésbbé ismert fejezete a háború utáni idő, amikor a helyszínen, az elorzott Nagybányán Thorma az egykori alapítók közül egyedüli képviselője e művésztelep tradícióinak s őrzője az innen sugárzó kultúrfölénynek. A kiállításon a művek nagyrésze erre az időszakra esett, amikor Thorma palettájának egyébként már jóval korábban megindult kivilágosodása tovább fokozódik, s olajszínekbe mártott ecsetje oly könnyeddé lesz, akár a japán vízfestőké. A havasfejű mester alkotóereje ebben a zárófejezetben is csorbítatlan. Oly kép, mint a „Téli táj" c. impresszió, vagy a „Tavaszi táj", a legjobb magyar mestermüvek vonalán helyezkedik el.

Dömötör István

A NAPKELET minden közleményeért írója felel.
A szerkesztésért és kiadásért felelős: KÁLLAY MIKLÓS.
Stephaneum nyomda, Budapest. Felelős: ifj. Kohl Ferenc.

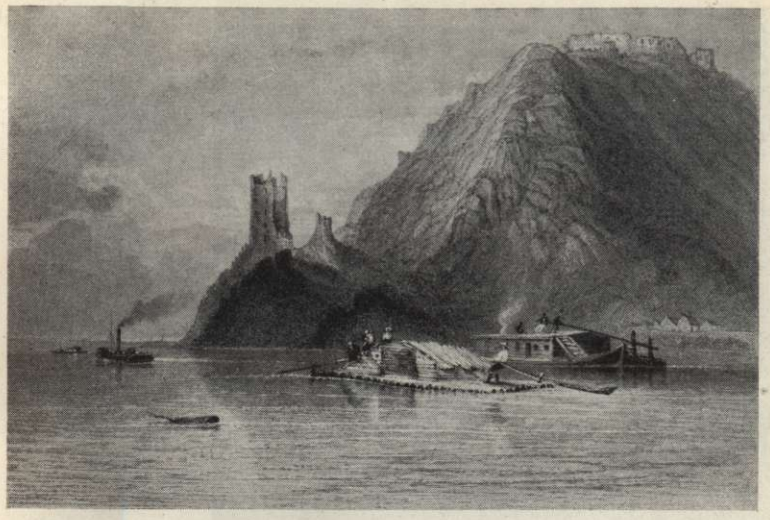

Visegrád romjai. W. H. Bartlett metszete 1842-ből

Eső Zebegényben. Szőnyi István festménye

A műkereskedőnél. *Watteau, Antoine (1684—1721): Gersaint képkereskedő cégtáblája.* Részlet. Olajfestmény. Berlin, volt királyi palota

A műgyüjtő. *Daurmier, Honoré (1808—1879) Amateur d'estampes.:* Olajfestmény. Párizs, Louvre

A művész és a műértő. *Bruegel, Pieter az idősebb, (1530—1569) rajza* a bécsi Albertinában. A «paraszt-bruegel» önarcképe műhelyében munka közben ábrázolja a flamand nép életének és közmondásainak festőjét. A művész mögött áll a műértő, arcán a klasszikus kifejezés, melyben egyesül a közönség csodálata a nagy mester műve előtt és a kritikus bírálata a megrendelésre, vagy maga örömére dolgozó művésszel szemben. Keze már pénzeszsákja felé nyúl, a műértőből műgyűjtő lesz és a művészettel közvetlen kapcsolatban élő közönség teljesíti a művészet iránti kötelességét

Nemzeti Színház:
Rontó Pál
(Szeleczky Zita és Somogyi Erzsi)
Petruss-fotó

Nemzeti Színház:
Pereskedők
(Makláry Zoltán, Szabó Sándor és Olty Magda)
Petruss-fotó

A NAPKELET íróinak új könyvei:

Halasy Nagy József: MAGYAR ÖNISMERET.

Mindenkit érdeklő könyv, a kiváló magyar filozófus-tanár a bölcselet elfogulatlan eszközeivel boncolja benne a magyarság életkérdéseit. Könyvében a nagyhírű szerző a magyart a magyarhoz vezeti el. A magyarság mélyrelátó lélekrajza ez a könyv, mindenkinek szóló mű. *Kötve P 4·80.*

Joó Tibor: A MAGYAR NEMZETESZME.

Nagyon időszerű könyv. Megérteti az olvasóval, hogy mit jelent ez a szó: «nemzet» ma és mit jelentett a multban. A könyv különösen a mai nemzedék számára becses, hiszen a magyar nemzeteszmét egy kor sem igyekezett annyira megismerni és oldalról értelmezni, mint a mai. *Kötve P 5·—.*

Kállay Miklós: BÁTHORY ISTVÁN.

A kitűnő szerző egyik legérdekesebb magyar élet regényes rajzát adja népszerű regényében és érdekfeszítő mese keretében, nemes írói eszközökkel viszi el olvasóit a XVI. század izgalmas eseményei közé. *Kötve P 9·50*

Molnár Kata: A FÖLDALATTI FOLYÓ.

Folytatása annak a regényciklusnak, amelynek első része, «Egy lélek készülődik», mély benyomást tett s végleg megalapozta a kivételes tehetségű írónő irodalmi pozícióját. Ebben az új kötetben a hősnő már mint nagy lány fejlődik tovább, a családi védettségből kilépve, ismerkedik az élettel. *Kötve P 7·—.*

Rónay György: MAI FRANCIA KÖLTŐK.

Kosztolányi Dezső híres külföldi antológiája óta az első kísérlet egy mai irodalom költői eredményeinek magyar tolmácsolására. Rónay György munkája hézagpótló, értékes, igen sikerült költői cselekedet. *Fűzve P 3·60.*

Soós László: KORMORÁN.

Az első magyar repülőregény. Hőse Holborn Róbert nem találja, amit keres. Beáll repülőnek, az első repülések izgalmai, a katonai repülők különböző jellemképei teszik ezt a részt mozgalmassá. Megkapó erejű háborús képek, táborozás, egy repülőharc közben Róbert rátalál önmagára. *Kötve P 11·60.*

Sőtér István: FELLEGJÁRÁS.

Sőtér Istvánra sokan felfigyeltek már. De még a beavatottak előtt is meglepetést keltett Sőtér első regénye: valahogy ilyen művet vártak tőle, mint a *Fellegjárás*, azonban a beteljesülés mégis meglepetés volt, nem próbálkozása, hanem megérkezése egy tehetséges írónak. *Kötve P 5·20.*

Szitnyai Zoltán: EMBER NÉLKÜL.

Egy diplomata regénye, aki korunk izgalmas világeseményei között sodródva keresi az egyéni békét, igazságot és boldogságot. *Kötve P 6·—.*

Takáts Gyula: MÁJUS.

A magyar költői hagyományok egyenes folytatása jelentkezik a rendkívül tehetséges fiatal költőben. Verseiben pazar pompával jelenik meg a magyar táj, lélek, mult. *Kötve P 3—.*

Thurzó Gábor: AZ ADÓSSÁG.

A fiatal író könyve nem mindennapi témát dolgoz fel: a családi élet, a szenvedélyes, minden erővel szembehelyezkedő testvéri szeretet hatalmas regénye ez a munka. Őszinte, kíméletlen ösztönök örvényeit feltáró regény és lekötő olvasmány Thurzó Gábor új regénye. *Kötve P 7·80.*

DIJTALANUL

kapja mindenki egy évig a

NAPKELETET

amely megújhodott formájában, gazdag tartalmával, eleven, harcos szellemével

a legkitűnőbb és legmagyarabb folyóirat,

ha

legalább öt új előfizetőt szerez,

ami annál könnyebb, mert a NAPKELET nemcsak a legjobb, hanem

a legolcsóbb folyóirat is.

Előfizetési ára egy évre, 12 illusztrált számra

csak 12 pengő.

Stephaneum nyomda Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28. Felelős: ifj. Kohl Ferenc.